

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra teologické etiky a spirituální teologie

Róbert Spišák

**Hľadanie zmyslu utrpenia v živote
a diele bl. Jána Pavla II.**

Rigorózní práce

Praha 2013

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Želivě dne 2. června 2013

Bibliografická citace

Hľadanie zmyslu utrpenia v živote a diele bl. Jána Pavla II.: Rigorózní práce / Róbert Spišák. -- Praha, 2013. -- 99 s.

Anotace

Licenciátna práca ponúka čitateľovi odpoveď na dôležitosť a zmysel utrpenia, bolesti a smrti v odkaze na životný príbeh Karola Wojtyly – kňaza a biskupa, ktorý sa stal pápežom. Wojtyla ako muž vzťahu – s Bohom a človekom, jeho bohaté teoretické vedomosti predovšetkým z oblasti karmelitánskej mystiky a konkrétne praktické skúsenosti s utrpením, bolesťou a smrťou v najrôznejších podobách, stávajú sa hodnotnou odpoveďou ako po vzore Ježiša prijať a spracovať vyššie zmienené v ľudskom živote a nestratiť pritom nič z jeho dôležitosti a dôstojnosti. Ako pápež „mlčiaci“ sa na sklonku života stáva dokonalou ikonou trpiaceho Krista. Nielen autentickým ohlasovateľom, svedkom, ale aj nositeľom bolesti, utrpenia a blížiacej sa smrti. Práve ony sú pre Wojtylu miestom trojakého stretnutia – s Bohom, s druhými i so sebou samým a získavajú tak v ľudskom bytí nezastupiteľné miesto pri hľadaní odpovede na otázku: kto je človek. Wojtyla ako neúnavný hľadač Boha a človeka ponúka prežitým životom návod modernému svetu ako vyjsť zo seba, svojho egoizmu a vydať sa na cestu hľadania „ty“ toho druhého, nachádzajúc zmysel v Bohu ako počiatku a cieľi každého bytia.

Klíčová slova

bolest, duchovní cesta, Karol Wojtyła, nemocný, papež, smrt, smysl utrpení, trpící

Abstract

Search for the meaning of suffering in the life and work of bl. John Paul II.

This thesis proposes an answer of the importance and meaning of suffering, pain and death in a legacy of Karol Wojtyła's life story. Wojtyła - a priest and a bishop, who became the Pope, is a man of a relationship with God as well as a relationship with his fellow man. His profound theoretical knowledge in the area of Carmelitan mysticism and his own particular experience with suffering, pain and death in many different forms, became a worthwhile answer of how by following Jesus, one may be able to accept and process the above mentioned issues in human life and at the same time not lose his own importance and honor. As the 'silent' Pope at the end of his life Wojtyła becomes a perfect icon of suffering Christ. He is not only an authentic messenger and a witness, but also someone who has to deal with suffering and approaching death. These things are the exact point of his three encounters: with God, with his fellow man and with himself. In a life of a human being these things are irreplaceable, when seeking an answer to a question; 'who is a man'. Wojtyła as a tireless seeker of God and a man is a living example of how to come out of oneself and of one's own egoism, and embark upon a journey of seeking 'you' the other one, and finding meaning in God.

Keywords

death, Karol Wojtyła, pain, pope, sense of suffering, sick, spiritual way

Počet znaků (včetně mezer): 196 602

Pod'akovanie

Rád by som chcel na prvom mieste poďakovať Karlovi Sládkovi za cenné rady, ústretovosť a pomoc pri písaní tejto práce. Svoju vďačnosť chcem vyjadriť aj ďalším, ktorí ma po celú dobu podporovali a boli nablízku svojou pomocnou rukou: Mirej Ryškovej, Liborovi Ovečkovi, Beáte Piroškovej, rodičom a súrodencom. Nezastupiteľné miesto majú moji spolubratia z rehoľnej komunity: Jáchym J. Šimek, Jan Křtitel Mrákava a predovšetkým Gottschalk K. Lovaš, Heřman R. Dobranský a Jindřich Z. Charouz, ktorým vďačím za veľa.

Obsah

Predhovor	8
Úvod	10
1. Od detstva ku kňazstvu	14
1.1. Prvé stretnutie s vykupiteľským utrpením v rodinných tragédiách	14
1.2. Umenie ako spôsob riešiť závažné otázky človeka	17
1.2.1. Stretnutie s utrpením v poľskej romantickej literatúre a láska k divadlu	17
1.2.2. Láska k slovu	19
1.3. Vykorenenie z ľudských plánov	23
1.3.1. Skúška vojny	23
1.3.2. Čas práce a intenzívneho štúdia	26
1.3.3. Karmelitánska mystika prináša svetlo do temnoty	28
1.3.4. Trpiaci Jób počas vojny a volanie k pokániu v hre Jeremiáš	31
1.3.5. Smrť otca – výzva ako naplniť odkaz „Temnej noci“ Jána od Kríža ...	33
1.3.6. Bližšie ku kňazskému povolaniu	35
1.3.7. Boh je všadeprítomný	39
2. Od kňazského svätenia po rímsky pontifikát	44
2.1. Sv. Ján od Kríža a európsky teologický pluralizmus v službe dialogického hľadania Boha a človeka	45
2.2. Wojtyłaova revolúcia za človeka	51
2.3. Od Schelera k civilizácii lásky stojacej na princípoch bolesti, utrpenia a smrti	55
2.4. „Vlna priateľstva“ - poklad starostlivého Boha daný človeku ...	59
2.5. Biskupská služba	63
2.5.1. Definovanie pravej lásky	64
2.5.2. Druhý vatikánsky koncil a pastoračná činnosť biskupa Wojtyły	67
2.5.3. Kresťan je znamenie odporu v boji za človeka	71
3. Pontifikát – Pápež „hovoriaci“ a „mlčiaci“	73
3.1. Pápež „hovoriaci“	73
3.1.1. „Hovoriaci“ pápež a svet	73
3.1.2. „Hovoriaci“ pápež a Česká republika	78
3.2. Pápež „mlčiaci“	80
3.2.1. Prežívanie osobného utrpenia	80
3.2.2. Pápež na ceste k Otcovi	83
Záver	86
Zoznam použitých skratiek	90
Zoznam literatúry	91
Prílohy	99

Predhovor

Vo svojej magisterskej práci som sa na Katolíckej teologickej fakulte Karlovej univerzity zaoberal problémom utrpenia v učení pápeža Jána Pavla II. Snažil som sa nájsť hlavné teologické body, na základe ktorých videl pápež v realite utrpenia určitý zmysel. Na tému som nazeral z hľadiska dogmatickej teológie. Pri riešení som objavil veľké množstvo zaujímavých životopisných údajov, ktoré ukazovali na istú prepojenosť pápežovho života s tým, čo neskôr vyjadril vo svojom učení. Nedá sa diviť tomu, že mnohé myšlienky Jána Pavla II. odrážajú jeho vlastnú skúsenosť, veď utrpenie je skutočnosť, ktorá človeka vždy hlboko zasahuje a akosi spontánne do reflexie prenášame predovšetkým vlastné prežívanie a postoje. Hlboko sa nás fenomén utrpenia dotýka. Moje kňazské pôsobenie vo farnosti to len potvrdzuje. Niet premýšľajúceho človeka, ktorý by sa pri konfrontácii s bolesťou neopýtal ako Jób: *Prečo?* Pri hľadaní odpovede na túto otázku býva obvykle prítomná reflexia o existencii Boha. Mnohí neveria vo Všemohúceho kvôli realite utrpenia. Mnohí v Boha uveria práve preto, lebo trpia. Aký fascinujúci paradox! Toto všetko len potvrdzuje, že tajomstvo utrpenia je zvláštnym spôsobom prepojené s tajomstvom existencie Boha. Ján Pavol II. patrí k tej druhej skupine ľudí. Na rozdiel od mnohých svojich súčasníkov, ktorí vieru stratili, objavil Všemohúceho v nemohúcosti, podobne ako ďalší iní pred ním, vrátane veľkého apoštola Pavla.

Rozhodol som sa zostať pri pápežovej syntéze o utrpení, tentoraz však v optike spirituálnej teológie, ktorá zohľadňuje životné skúsenosti a zaujíma sa o osobitnú duchovnú cestu človeka. Práve konkrétne okolnosti, životné skúsenosti a teória prevedená do praxe dávajú dielu pápeža Jána Pavla II. pečať dôveryhodnosti a punc autenticity pozývajúcej k nasledovaniu. Karol Wojtyła totiž nebol žiadny teoretik. Pridal k svojej odpovedi na zmysel utrpenia aj vlastné životné svedectvo a prakticky sa popasoval s touto odvekou ľudskou otázkou. Do jeho hľadania vstúpil živý Boh, zo slabosti sa stala sila a zo života jedinečné dobrodružstvo.

Tak ako emauzskí učeníci, aj Karol Wojtyła spoznáva vzkrieseného Pána na ceste. Každý človek kráča po jedinečnej ceste a na každej z nich je Boh, hľadajúci človeka. Ku každému sa prihovára individuálne. Nájsť Boha znamená nájsť seba a zmysel najhlbších ľudských otázok. Pápež Ján Pavol II. si toho bol vedomý a opakovane to

odovzdával tým, ktorých privádzal k prameňu živej vody tak, ako Ježiš samaritánku pri studni.

Som si vedomý, že do tejto práce vkladám nielen svoj obdiv nad osobnosťou pápeža, ale tiež osobné limity a nedokonalosti. Verím však, že jeho jedinečná cesta hľadania odpovede na túto časť, ale hlbokú otázku, môže povzbudiť naše hľadanie a oči spoznajú Pána, ktorý s nami kráča i na ceste z Jeruzalema do Emauz.

Úvod

V apoštolskom liste *Salvifici doloris* Ján Pavol II. napísal: „*Ak je telo ťažko choré, úplne zoslabnuté a človek je skoro neschopný žiť a konať, tým viac vyniká jeho vnútorná zrelosť a veľkosť a podáva dojímavé poučenie zdravým a normálnym ľudom.*“¹ Pápež túto vetu napísal v roku 1984, keď cirkev slávila Jubilejný rok vykúpenia a keď možno ešte vôbec netušil, že v závere pozemského života bude jeho vlastné telo úplne oslabené a nebude takmer vôbec schopný vykonávať svoj pápežský úrad. Apoštolský list o kresťanskom zmysle utrpenia napísal v zmienenom Jubilejnom roku vykúpenia preto, lebo práve utrpenie prispelo k tomu, že sme v Ježišovi Kristovi dosiahli spásu.²

Pápež, ktorý napísal 14 encyklík a za svojho dlhého pontifikátu tiež veľké množstvo apoštolských listov, exhortácií, posolstiev, zamyslení a rozhovorov, zostal v pamäti veriacich pre mnohé udalosti, ale nezmazateľne zostáva v pamäti aj pre svoj postoj k utrpeniu, a to nie len vo svojom traktáte pojednávajúcom o zmysle ľudského utrpenia, ale najmä pre osobné životné svedectvo. Veď to, čo napísal – *ak je telo ťažko choré, úplne zoslabnuté a človek je skoro neschopný žiť a konať, tým viac vyniká jeho vnútorná zrelosť a veľkosť a podáva dojímavé poučenie zdravým a normálnym ľudom* – sa potvrdilo aj na jeho vlastnom živote.

Hlavným rysom jeho pontifikátu bol boj o ľudskú dôstojnosť každého človeka od počatia až po prirodzenú smrť. Neexistuje nič, čo by mohlo človeka zbaviť ľudskej dôstojnosti, teda ani choroba a utrpenie nemôžu degradovať hodnotu ľudskej osoby. Záver pápežovho života chcel akoby dosvedčiť, že je to tak. Že aj chorý a trpiaci človek patrí do ľudskej spoločnosti, je potrebný a aj vzhľadom na prípadnú slabosť a obmedzenosť, má svetu čo povedať.

Toto posolstvo jeho náuky a života je nepochybne dôležité pre dnešnú modernú dobu. Veď v kultúre, ktorá je zaslepená blahobytom, technickým a vedeckým pokrokom, kde sa dáva dôraz na výkon, nemá slabý človek zrazu žiadne miesto. Chápanie modernej kultúry mu neumožňuje uplatniť sa v tomto „pokrokovom svete.“ Toto pretrvávajúce popieranie akéhokoľvek zmyslu utrpenia má na druhej strane za následok väčšiu citlivosť na bolesť. Človek je voči utrpeniu menej odolný a krehkejší. (Už menšia intenzita bolesti ho dokáže poraziť.) Jadro problému tkvie vo všeobecnom

¹ Porov. JÁN PAVOL II. *Apoštolský list Salvifici doloris*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1998, čl. 26.

² Porov. tamže, čl. 3.

spoločenskom odmietnutí Boha. Človek si je natoľko istý schopnosťami, že nakoniec Boha vôbec nepotrebuje. Tým, že odstránil zo života Boha, odmietol aj možnosť nájsť odpoveď na otázku o zmysle utrpenia a o ďalších zásadných ľudských otázkach.³ Pápež Ján Pavol II. sa pokúšal po celú dobu pontifikátu upozorňovať na tento zásadný problém spoločnosti a ľudského jedinca. Nikto z nás nebol stvorený pre seba, boli sme stvorení pre druhého. Máme pôvod v Bohu a jedine v ňom môžeme objaviť aj zmysel života v utrpení. Inak sa ľahko dostaneme do bezvýhodiskovej situácie. Sám pápež mal možnosť z vlastnej skúsenosti poznať, aké deštruktívne môže byť pre hodnotu ľudskej osoby blúdenie v slepých uličkách, uličkách nacistickej a komunistickej diktatúry. Ale i zdanlivá sloboda demokracie sa tomuto odmietnutiu Boha zo spoločnosti nevyhla a vo svojich početných príhovoroch na tento veľký hriech pápež často upozorňoval.

Ján Pavol II. sa v náuke dopracoval k osobnej syntéze o zmysle ľudského utrpenia. Jej vrcholom je už zmienený apoštolský list *Salvifici doloris* z roku 1984. Ďalšie spisy a zaznamenané príhovory túto syntézu iba potvrdzujú a prehlbujú. On sám niekoľkokrát ešte pred svojim pontifikátom tvrdil, že bohaté teoretické poznatky nemajú žiadny význam, pokiaľ nemajú vplyv na praktický život človeka.⁴ „Kresťanský postoj stojí pred človekom ako pevná pravda a domáha sa svojho vtelenia do ľudského života.“⁵ Boh každého človeka privádza k tomu, aby mal podiel na jeho božskom živote a prirodzenosti. Mať podiel na živote Boha znamená získať podiel na svätosti, teda stať sa svätým. Je to povolanie všetkých ľudí a Ján Pavol II. toto koncilové učenie zdôrazňoval.⁶ Každého Boh vedie ku svätosti inou cestou, povedal biskup Wojtyła v roku 1964, keď sa vrátil z Druhého vatikánskeho koncilu a chcel veriaci predstaviť niektoré z koncilových myšlienok v rámci príhovorov.⁷ My tento dôležitý poznatok (ktorý pápež vnímal na živote jednotlivých svätcov a svätíc) využijeme, aby sme ho aplikovali na neho samého. Boh ho zaiste viedol celkom zvláštnou a jedinečnou cestou ku svätosti. Bola to cesta „ušíť na mieru“ práve jemu. Na tejto osobitnej ceste, ktorá sa určite nedá stotožniť so žiadnou inou životnou cestou, Ján Pavol II. poznáva a následne

³ Na túto tému vid' článok: GUILLÉN, Diego Garcia. Ohledně dějin nemoci, In *Mezinárodní katolická revue Communio* 2008, roč. 12, č. 1, s. 92–103.

⁴ Porov. WOJTYŁA, Karol. *Mission de France*, In HENNELOWA, Józefa (ed.). *Wojtyła Karol. „Aby Chrystus się nami posługiwał“*. Druhé vydanie. Kraków: Wydawnictwo Znak, 2009, s. 7–15.

⁵ Najväčšia sila kresťanstva pulzuje v kresťanských cnostiach. Porov. WOJTYŁA, Karol. *Religijne przeżywanie czystości*. In HENNELOWA, Józefa (ed.). *Wojtyła Karol...*, s. 52.

⁶ Vid' napr. WOJTYŁA, Karol. *Myśli o niepokalanym poczęciu*. In HENNELOWA, Józefa (ed.). *Wojtyła Karol...*, s. 78–79. Alebo: WOJTYŁA, Karol. *Myśli o laikacie*. In HENNELOWA, Józefa (ed.). *Wojtyła Karol...*, s. 101–104.

⁷ Porov. WOJTYŁA, Karol. *Dwaj powstańcy*. In HENNELOWA, Józefa (ed.). *Wojtyła Karol...*, s. 202–203.

formuluje svoj pohľad na zmysel ľudského utrpenia. (Dnes si unikátnosť Wojtyłovej cesty a každej inej životnej cesty môžeme uvedomiť ešte viac v kontexte s pontifikátom pápeža Benedikta XVI., ktorý sa rozhodol posledné chvíle svojho života prežiť v ústraní.)

Cieľom práce je predstaviť práve túto konkrétnu osobnú duchovnú cestu. Kladieme si otázku, čo priviedlo pápeža Jána Pavla II. k nájdeniu zmyslu utrpenia. Ako sa táto cesta vyvíjala? Ako sa do konkrétneho hľadania premietli prežitá životná skúsenosť? Pokúsime sa zaznamenať vývoj spirituality, ktorá Wojtyłu priviedla k celostnému svetonázoru na problém utrpenia. Všímať si budeme Wojtyłove mystické traktáty, jeho poéziu, divadelné hry, eseje, články publikované v novinách, vedecké práce atď. pred, i v priebehu pontifikátu.

Dôležitým prameňom budú autobiografické spomienky (*Dar a tajemstvo, Vstaňte, podme!, Pamät' a identita, Prekročiť prah nádeje*) a knihy venované jeho životnému príbehu. V českom a slovenskom prostredí vyšli viaceré životopisy. Za hlavný zdroj informácií nám posluží podrobný autorizovaný životopis Georgea Weiglea, ďalej životopisy Mieczysława Malińskiego a Gian Franca Swidercoschiho. Čerpať budeme vo veľkej miere aj z u nás nepublikovaného podrobného poľského životopisu Adama Bonieckiego *Kalendarium życia Karola Wojtyły*, ktorý obsahuje osobnú korešpondenciu a spomienky mnohých priateľov a osobností, s ktorými sa pápež stretával. Do okruhu nášho záujmu budú patriť všetky spisy, ktoré sa dotýkajú problému utrpenia. Pre zmapovanie myšlienok Karola Wojtyły pred pontifikátom použijeme okrem akademických diel tiež ďalšie odborné príspevky, pastierske listy a kázania publikované v druhom vydaní knihy *Aby Chrystus się nami posługiwał* vo vydavateľstve Znak. Zmienené poľské vydavateľstvo v roku 2004 publikovalo skompletizované aktuálne vydanie všetkých básnických a dramatických diel Karola Wojtyły, usporiadaných podľa času vzniku pod názvom *Poezje, dramaty, Szkice a Tryptyk Rzymski*. Táto publikácia je zdrojom pri reflektovaní poetickej tvorby pápeža, najmä tej, ktorá nebola preložená do češtiny alebo slovenčiny. Citácie z českých publikácií sú ponechané v pôvodnom jazyku. Pokiaľ ide o krstné mená poľských osobností uvádzaných v práci, nebudú prekladané do slovenčiny.

V práci rozvineme životnú cestu od detstva po kňazstvo, od kňazstva po pontifikát a nakoniec od pontifikátu po jeho konečné utrpenie a smrť. Osobitnú pozornosť čitateľa si zasluhuje tretia kapitola, ako prirodzená syntéza prvých dvoch. Karol Wojtyła v úlohe pápeža naplno využíva nadobudnuté teoretické a praktické skúsenosti s bolesťou,

utrpením a smrťou v službe Bohu a človeku. Stáva sa vyzretou odpoveďou na otázky sveta. Ponúka praktickú znalosť podporenú osobným prežitkom, čo z neho robí akceptovateľného učiteľa v duchovnej oblasti. Postupovať budeme chronologicky. V uvedených životných fázach zohľadníme nadobudnuté skúsenosti v spojení s utrpením. Postupovať budeme od prežitej skúsenosti určitého obdobia k téze, ku ktorej sa Wojtyła dopracoval. To znamená, že do úvahy budeme brať skúsenosť, rastúce poznanie, teologickú erudíciu, pastoračnú činnosť a jej výsledky a následnú syntézu. Tento postup budeme opakovať (princíp hermeneutickej špirály) až k dosiahnutiu záverečnej syntézy. Pri spracovaní témy uplatníme hagiograficko-personalistický prístup, ktorý zohľadňuje konkrétne životné udalosti určitého človeka a zaujíma sa o jeho duchovný rast. V záverečnej časti práce sa pokúsime o aktualizáciu výsledkov pre našu dobu. Pripomíname, že primárnym účelom napísanej práce nie je poskytnúť nový životopis Karola Wojtyły ani vytvoriť alternatívu k už existujúcim, ale zámerom je špecifická interpretácia životnej cesty pápežovej osobnosti, v kontexte bolesti, utrpenia a smrti ako životných východísk pre budovanie dvojakeho vzťahu, s Bohom a s človekom.

1. Od detstva ku kňazstvu

Keď chceme pochopiť neskoršie myslenie a postoje Karola Wojtyły, nesmieme podceniť udalosti týkajúce sa detstva a mladosti. Dôležitú úlohu zohrala rodina, v ktorej vyrastal, a potom náboženské, kultúrne, politické a sociálne podmienky obdobia, kedy sa začala celkovo formovať osobnosť budúceho pápeža. Doba detstva a mladosti vedúca ku kňazskej vysviacke bola bohatá na mimoriadne udalosti. Rodinné tragédie a II. svetová vojna sú podstatnými skutočnosťami, ktoré prispeli k nasmerovaniu Wojtyłovej osobnosti. Základné životopisné míľniky Jána Pavla II. sú čitateľovi známe, nás budú preto zaujímať tie, ktoré sa priamo dotýkajú jeho reflexie utrpenia. Budeme sa nimi zaoberať do takej miery, do akej nám pomôžu osvetliť hľadanie komplexnej syntézy.

1.1. Prvé stretnutie s vykupiteľským utrpením v rodinných tragédiách

Karol Wojtyła sa narodil 18. mája 1920 v poľskom mestečku Wadowice, v blízkosti poľských Beskýd približne 50 kilometrov južne od Krakova. Rok predtým bol obnovený poľský štát. Wadowickú farnosť založili v 14. storočí a mestečko sa v 20. storočí stalo lokálnym centrom kultúry. Sídlili tu rôzne umelecké asociácie, knižnice a divadelné skupiny, regionálny súd, športové kluby a školy. V meste žila početná židovská menšina, ktorá bola na rozdiel od ostatných poľských miest začlenená do života spoločnosti.⁸ Nad bytom Wojtyłowcov bývala židovská rodina. Územie Poľska bolo od roku 1772 rozdelené medzi Rusko, Prusko a Rakúsko. Nezávislosť sa Poľskom podarilo získať až po stopäťdesiatich rokoch neslobody. Už krátko po Wojtylovom narodení (august 1920) sa Červená armáda pokúsila túto vybojovanú slobodu zničiť a celé Poľsko obsadiť, našťastie neúspešne. Tieto udalosti mali na Wojtyłu a jeho súčasníkov nepochybne veľký vplyv. Problém utrpenia a neslobody národa sa premieta do literatúry, divadla, do myslenia ľudí a učebných osnov vtedajších škôl, ako budeme svedkami neskôr. Okrem toho existovala vo Wadowiciach vojenská štvrť obývaná

⁸ Porov. SVIDERCOSCHI, Gian Franco. *Stories of Karol. The Unknown Life of John Paul II.* Leominster: Gracewing, 2003, s. 3. Alebo: WEIGEL, George. *Svěddek naděje. Autorizovaný životopis Jana Pavla II.* Praha: Nakladatelství Práh, 2005, s. 42.

vojakmi 12. pešieho pluku.⁹ Mnohí z nich bojovali vo vyššie uvedenej bitke proti boľševikom, ktorá sa do dejín Poľska zapísala ako *Zázrak na Visle*. Na toto víťazstvo sa spomína dodnes.

Čo určite v prvých rokoch Karola Wojtyły vystupuje do popredia, je smrť matky Emílie, ktorá bola povolaním vyšívачkou. Zomrela 13. apríla 1929 vo veku 45 rokov na zlyhanie ľadvín a srdcovú chybu. Karol Wojtyła vtedy navštevoval tretiu triedu základnej školy a pripravoval sa na Prvé sväté prijímanie. Mal iba 9 rokov. O dopadoch tejto udalosti sa toho popísalo veľa, v súvislosti s mimoriadnou úctou k Panne Márii.¹⁰ Sám pápež vo svojej knihe *Dar a tajomstvo* relativizuje príliš veľký vplyv tejto udalosti, keď priznáva, že na matku má málo spomienok a neuvedomuje si jej prínos pre výchovu. Nespochybnuje však, že by mohol byť výrazný.¹¹ Postulátori procesu blahorečenia Jána Pavla II. každopádne poznamenávajú, že i keď na ľudské vyzretie Karola Wojtyły mal najväčší vplyv otec, matka predsa len musela niečo vo Wojtyłovi zanechať, a to vnímavosť, ktorá po rokoch dozrela k hlbkej mariánskej úcte a k sklonom k mystike.¹²

Isté je, že pápež o smrti matky veľmi nehovoril. Pokiaľ sa v osobnom rozhovore s Georgeom Weigleom vracal k tejto udalosti, dával ju v spomienkach do kontextu s tým, že ho otec rok po smrti matky vzal na Kalwariu Zebrzydowsku, a tak priviedol malého chlapca k základnej pravde evanjelia – k spiritualite vykupiteľského utrpenia. Túto pravdu, že k spáse sa prichádza prostredníctvom kríža, objavuje už v ranom detstve.¹³ Zdanlivo nepatrné vyjadrenie týkajúce sa smrti matky a Kalvarie Zebrzydowskej má v skutočnosti veľkú váhu. Potvrďuje, že Wojtyła sa k udalosti v myšlienkach vracia v kontexte ďalších tragických udalostí, k čomu má nemalé dôvody. Nemôžeme doložiť bezprostrednú reakciu na smrť matky, no v rozhovore s Georgeom Weigleom potvrdzuje, že túto stratu chápal ako utrpenie a vnímal ju v paralele s Ježišovou smrťou na kríži. Boh a evanjelium sa začínajú stávať zdrojom pre hľadanie zmyslu utrpenia.

Najzásadnejší vplyv na výchovu syna má otec Karol. Viedol ho k usporiadanému spôsobu života: škola, obed v mestskej jedálni (doma jedávali iba raňajky a večere), dve

⁹ Porov. WEIGEL, George. *Svedek naděje...*, s. 35.

¹⁰ Porov. WEIGEL, George. *Svedek naděje...*, s. 36.

¹¹ Porov. JÁN PAVOL II. *Dar a tajomstvo. Päťdesiat rokov môjho kňazstva*. Bratislava: Nové mesto, 1997, s. 27.

¹² Porov. ODER, Slawomir – GAETA, Saverio. *Proč svatý? Zákulisí procesu blahorečení Jana Pavla II*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, s. 14–15.

¹³ Porov. WEIGEL, George. *Svedek naděje...*, s. 37.

hodiny zábavy (beh, loptové hry, v daždivom počasí ping-pong v katolíckom dome), učenie, spoločná večerná prechádzka. Na sviatky k nim pravidelne prichádza otcova sestra Stefania, ktorá im pomáhala s ich prípravou.¹⁴ V roku 1930 Wojtyła nastúpil na osemročné gymnázium. Kňaz Kazimierz Figlewicz, ktorý začal v tomto roku učiť žiakov prvej triedy náboženstvo, si na Karola pamätá ako na veľmi živého, nadaného bystrého a dobrého žiaka. Povahou bol optimista, aj keď poznačený tieňom osirenia. Bol priateľský k spolužiakom a nezapájal sa do žiadnych konfliktov. Stal sa horlivým miništrantom. Jeho otec, spomína Figlewicz, ako dôchodca 12. pluku Poľskej armády, sa poctivo staral o vedenie domácnosti a výchovu svojho syna. V dome sa ničím nemrhalo, žili veľmi skromne.¹⁵ Wojtyła neskôr ako pápež spomína, že po smrti matky sa život otca stal životom ustavičnej modlitby. Niekoľkokrát, keď sa v noci prebudil, videl otca kľáčať v spálni a modliť sa. Život s ním bol pre Wojtylu akýmsi domácim seminárom.¹⁶ Ako robotník v továrni Solvay, šokoval kolegu Edwarda Görlicha, že u nich doma si spolu s otcom pravidelne čítajú Bibliu.¹⁷ Zo vzájomného spolužitia sa naučil, že vo chvíľach ťažkostí sa má utiekať k Bohu. Otec mu ukázal dôležitý smer, ktorým sa môže uberať, ak chce v živote prekonať neľahké chvíle a nájsť útechu a pomoc.

Ten smer bol veľmi dôležitý, pretože už o tri roky neskôr dochádza v rodine Wojtyłovcov k ďalšej tragédii. Keď Karol Wojtyła vo veku dvanástich rokoch navštevuje osemročné gymnázium, umiera po štyroch dňoch infekčnej choroby (šarlach) jeho 26-ročný brat a lekár Edmund. Nakazil sa pri ošetrovaní pacientky. Podľa kňaza Kazimierza Sudera mala tato udalosť na Wojtylu oveľa väčší dopad než smrť matky, pretože v tej dobe bol starší a v rodine sa jednalo už v poradí o tretiu stratu ľudského života. Karol Wojtyła mal totiž ešte sestru, ktorá zomrela krátko po svojom narodení a o podrobnostiach jej smrti sa nič nevie.¹⁸ Smrť brata musela byť v kontexte doposiaľ prežitého vnímaná určite veľmi intenzívne. Hlboko sa mu do srdca vryl obraz otca, ktorý kráčal vedľa rakvy mŕtveho Edmunda, a opakoval pritom slová: „*Bud' vôľa tvoja.*“¹⁹ Postulátori procesu pápežovho blahorečenia uvádzajú, že sa k tejto tragédii vracal prostredníctvom spomienok v kruhu priateľov. S bratom mal veľmi hlboký

¹⁴ Porov. podľa svedectva B. Banasia z Wadowic In BONIECKI, Adam. *The making of the Pope of the Millenium. Kalendarium of the life of Karol Wojtyła*. Masseurhusetts: Marian Press, 2000, s. 43.

¹⁵ Porov. *Tamže*, s. 44.

¹⁶ Porov. JÁN PAVOL II. *Dar a tajomstvo...*, s. 28.

¹⁷ Porov. BONIECKI, Adam. *The making of...*, s. 83.

¹⁸ Porov. WEIGEL, George. *Svědék naděje...*, s. 34.

¹⁹ Porov. ODER, Sławomir – GAETA, Saverio. *Proč svatý?...*, s. 14.

vzťah. Bol to práve Edmund, kto ho prvýkrát vodil do hôr a brával dvanásťročného Karola aj do nemocnice. Podľa výpovede otcovej sestry Stefanie tu zabával chorých „divadlom jedného herca.“²⁰ V knihe *Prekročiť prah nádeje* priznáva, že už od mala si bol vedomý podstaty evanjelia, a síce, že Ježiš nesľubuje tým, ktorí v neho uveria cestu úspechov. Nikomu nesľubuje pohodlný pozemský život, ale naopak, pripravuje ich na ťažkosti a prenasledovanie. Avšak na konci tejto nepohodlnej cesty je splnenie prísľubu večného života.²¹

1.2. Umenie ako spôsob riešiť závažné otázky človeka

1.2.1. Stretnutie s utrpením v poľskej romantickej literatúre a láska k divadlu

Na gymnáziu (1930–1938) sa Karol Wojtyła stretáva s literatúrou a vášnivo si zamiluje divadlo. Umenie spravidla rieši závažnejšie otázky ľudského bytia, problémy človeka a snaží sa na svet hľadiť hlbším a dôkladnejším pohľadom. Čo sa vyučovalo na školách po obnovení nezávislosti poľského národa, keď Wojtyła študoval na gymnáziu? Na hodinách literatúry boli študentom prezentované obľúbené diela poľského romantizmu 19. storočia. Sám otec Karola Wojtyły, poľský vlastenec, ktorý ako bývalý vojak rakúsko-uhorskej armády miloval históriu, čítaval synovi diela týchto spisovateľov.²² Väčšina poľských romantikov si vo vzťahu k rozdeleniu Poľska medzi vtedajšie mocnosti kládla otázku: *Prečo Poľsko trpí?* Poľský romantizmus sa vyznačoval tým, že dával prednosť obnoveniu tradičných hodnôt národa pred politickými riešeniami. Úpadok hodnôt je totiž zásadnejší problém a politický kolaps štátu je iba jeho dôsledkom. Ak malo dôjsť k zvrchovanosti poľského národa, tak len v prípade, že sa obnovia stratené čnosti a hodnoty sa stanú základným kameňom národa.²³ Napríklad v diele Mickiewicza bolo Poľsko stotožnené s trpiacim Božím služobníkom knihy proroka Izaiáša, utrpenie ktorého malo vykúpiť svet a ukázať cestu

²⁰ Porov. BONIECKI, Adam. *The making of...*, s. 46.

²¹ Porov. JAN PAVEL II. *Prekročiť prah nádeje*. Praha: Tok, 1995, s. 103.

²² Porov. SVIDERCOSCHI, Gian Franco. *Stories of...*, s. 6. Napr. dielo Norwida – Chopinovo piano. Porov. WEIGEL, George. *Svědék nádeje...*, s. 37. – „Karol Wojtyła byl rovněž patriot, ne však xenofob a hluboce se zajímal o polskou literaturu, jejíž základy vštípil svému synovi.“ Wojtyłov otec miloval dejiny a často ich vykladal svojmu synovi a jeho kamarátovi Jerzemu Klugerovi.

²³ Porov. *Tamže*, s. 39–40.

ku slobode postavenú na duchovných princípoch a hodnotách. Juliusz Słowacki v diele *Král' Duch* hovorí o tom, že práve Duch, ktorý formuje každý okamih ľudských dejín, a ktorý bol pri stvorení sveta, ovplyvní zrod poľskej osobnosti, ktorá prenesie ľudstvo do lepšej budúcnosti. Azda najpopulárnejším bol pre Wojtyłu Cyprian Norwid (1821–1883), ktorý sa túžil stať rytierom pravdy. Podľa neho sa na tejto planéte človek rodí preto, aby podal svedectvo o pravde. Poľská romantická literatúra teda rieši problém národa, ale do jednotlivých diel sa premieta problém utrpenia nevinného, čo mohlo Karolovi Wojtyłovi otvoriť priestor pre riešenie otázok týkajúcich sa vlastného života.

V škole sa Wojtyła aktívne zapojil do recitácie a divadla. Už dva roky po smrti brata Edmunda začína účinkovať v ochotníckom divadle vo Wadowiciach. Medzi rokmi 1934–1938 hrá buď hlavnú úlohu alebo dokonca divadelné hry režiruje.²⁴ Zahral si divadelnú úlohu v *Komédii nie božskej* Zygmunda Krasińského, s jasným autorským zámerom, že revolúciou môže vykúpiť jedine Ježiš Kristus. Recituje báseň *Prometheus* od Norwida alebo hrá v hre, ktorú napísal Słowacki – *Balladyna*.²⁵ Profesor gymnázia Kazimierz Forys hovorí:

„Bol neslýchane solidný a obdarený nepochybným humanistickým talentom. Vedel nadchnúť kolegov pre prácu v divadle, ktorým sám žil. Hrali sme v sále Katolíckeho domu, mali sme výjazdy i do okolia, napríklad do Andrychowa. Bol veľmi náboženský, zbožný. Každý deň pred i po škole vchádzal do kostola. Bol predseda mariánskej družiny na gymnáziu. Neskôr sa objavoval na stretnutiach maturantov.“²⁶

²⁴ Porov. BURDA, František. *Obraz člověka ve filosofickém světě Karola Wojtyly*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2011, s. 34–35.

²⁵ Słowacki tvrdil, že Poľsko sa môže obrodit' jedine silou Slova. Porov. WEIGEL, George. *Svědék naděje*, s. 71. O. Bohusław Woźnicki, bosý karmelitán, spomína: „Mám veľa spomienok z Wadowic, kde sme si vzájomne požičiavali rekvizity a divadelné kostýmy, keď som bol vedúcim amatérskeho spolku v našom súkromnom gymnáziu vo Wadowiciach a on bol vedúcim divadelného spolku na štátnom gymnáziu. (...) Raz som mu požičal skvostné kreslo používané celebrantom na veľké sviatky. Štátne gymnázium malo hrať Apokalypsu sv. Jána. Študent Wojtyła bol Jánom. Vtedajší prior, otec Gabriel, vidiac neznámeho chlapca, ktorý nesie na hlave tak cenný kus nábytku myslel, že je to zlodej a začal na neho kričať: Uličník, odkiaľ si to vzal!...“ Porov. BONIECKI, Adam. *The making of...*, s. 50.

²⁶ Porov. *Tamže*, s. 53.

1.2.2. Láska k slovu

Čo ale najviac ovplyvnilo jeho lásku k divadlu bolo stretnutie s Mieczysławom Kotlarczykom, ktoré sa uskutočnilo približne v roku 1936. Tento divadelný režisér predstavil Wojtyłovi svoju víziu divadla, ktoré v tej dobe ešte neexistovalo, ale uvažoval o jeho založení. Bol ovplyvnený knihou Rudolfa Otta *Posvätno. Slovo* samo o sebe má podľa Kotlarczyka obrovskú moc, pretože dokáže meniť dejiny. Tvorí s dejinami hlboký vzťah. Toto chápanie bolo postavené na pravde Nového Zákona, podľa ktorého bolo všetko stvorené prostredníctvom Slova – Logos, ktoré bolo u Boha. Divadlo bolo pre Kotlarczyka akousi sakrálnou platformou. Divadelné gesto, ktoré má za úlohu odhaľovať univerzálne platné hodnoty, má dokonca liturgickú povahu.²⁷ Kotlarczyk chcel divadlom slova odkryť divákovi ríšu transcendentálnej pravdy. Chcel pomôcť odkryť univerzálne pravdy a morálne hodnoty, ktoré ľudstvu a celému svetu umožnia premenu k lepšiemu. V jeho vízii nešlo na prvom mieste o divadelnosť (vonkajší výkon), ale o silu samotného slova. Dôležité bolo to, čo sa odohrávalo vo vedomí publika. Už čisté vyslovené slovo dokáže vyvolať emócie a predať myšlienku. Tradičné kostýmy, kulisy a rekvizity boli obmedzené na minimum. Divadlo sa pre Kotlarczyka stalo liturgickým rituálom, aj preto bolo blízke filozofickým a náboženským otázkam.²⁸ Herec sa dal, obetoval pre služby divadla, aby pomohol odkryť zásadné ľudské a spoločenské hodnoty.

Karol Wojtyła mal zrejme blízko k divadlu vnútorného slova tiež kvôli antisemitským náladám, ktoré sa v poľskej spoločnosti začali šíriť od roku 1935. Sám mal veľa židovských priateľov (napr. jeho najlepší priateľ z detstva Jerzy Kluger, ktorý bol deportovaný do koncentračného tábora, a s ktorým sa stretol až v priebehu Druhého vatikánskeho koncilu v Ríme). Tieto problémy intenzívne vnímal a osobne sa ho dotýkali. Židovská herečka Ginka Beerová, ktorá bola Wojtyłovou rovesníčkou, kvôli týmto negatívnym náladám emigrovala pred vypuknutím vojny do Palestíny. Niektorí spolužiaci z gymnázia vstúpili do protizidovských politických strán a na gymnáziu sa viedli vášnivé diskusie, do ktorých sa aktívne zapojil aj on sám.²⁹

Kotlarczyk bol toho názoru, že iba univerzálne pravdy a morálne hodnoty môžu ľudstvo priviesť k mieru a bezpečiu. Toto presvedčenie zastával spoločne so

²⁷ Porov. BURDA, František. *Obráz člověka...*, s. 38.

²⁸ Porov. WEIGEL, George. *Svědék naděje...*, s. 71.

²⁹ Porov. *Tamže*, s. 44.

spisovateľmi poľského romantizmu, ktorí sa na rozdiel od revolučných snáh v Európe 19. storočia hlásili ku kresťanskej minulosti, a to bolo nevídané, pretože v početných krajinách sa naopak odohrával akýsi rozchod s cirkvou a náboženstvom, ktoré bolo chápané ako bašta podpory nespravodlivých režimov. Je skutočne pozoruhodné, že v poľskej literatúre 19. storočia dochádza k zvýrazneniu významnej úlohy kresťanstva v národných dejinách a k vyzdvihnutiu univerzálne platných hodnôt.³⁰ Funkcia literatúry, ako priznáva poľský spisovateľ Marek Skwarnicki (1930–2013), súčasník Karola Wojtyły, bola v Poľsku trochu odlišná v porovnaní s inými národmi. Spájala sa s pocitom celospoločenskej morálnej zodpovednosti, ktorú kultúra musí mať, a ktorá vyplýva z hlbokkej kresťanskej tradície poľského národa. Umenie má splniť národnú misiu, ktorá leží na udržiavaní a rozvíjaní hodnôt a tento prístup sa objavuje aj v súčasnej poľskej literatúre.³¹ Dochádza k mimoriadnemu stotožneniu národného a katolíckeho, čo je v súvislosti s nadvládou protestantského Pruska a pravoslávneho Ruska pochopiteľné, ale v tejto symbióze hrá prioritu ono národné, čo nie je úplne v súlade s učením cirkvi. V poľskom ponímaní, kto trpí alebo bojuje za poľský národ, automaticky je mučeníkom nielen metaforicky, ale obyčajne je i svätorečený.

Mieczysław Kotlarczyk priviedol Karola Wojtyły k tomu, aby si zamiloval *slovo*. V roku 1938, po absolvovaní gymnaziálneho štúdia, sa Wojtyła prihlásil na Jagellonskú univerzitu v Krakove, aby mohol študovať poľskú filológiu. V tomto roku začal písať svoje prvé verše. Nevie o nich nič bližšie. Vieme len, že už 15. októbra 1938 vystúpil na poetickom večierku s vlastnou tvorbou. Nie je známe, čo konkrétne predniesol. Z neskoršej doby sa nám zachovala prvá básnická zbierka *Renesansowy psalterz* (Renesančný žalm), ktorú dopísal na jeseň v roku 1939.³² Literárne zrelé a publikované

³⁰ Porov. *Tamže*, s. 39.

³¹ Porov. SKWARNICKI, Marek. *Słowo wstępne*, In WOJTYŁA, Karol. *Poezje i dramaty*, Kraków: Wydawnictwo Znak, 1979, s. 10.

³² Súčasťou tejto zbierky sú tieto dochované básne: *Nad Twoją białą mogiłą* (jar 1939), *Pieśń poranna*, *Sonety-Zarysy* (jeseň 1939), *...A gdy przyszedł Dawid do ziemi-macierzy swej* (jeseň 1939), *Wyznanie ci dziś niosę...* (jeseň 1939), *Symfonie-Scalenia* (31. 12. 1938), *Słowo-Logos*, *Ballada wawelskich arkad*, *Magnificat-Hymn* (jar–leto 1939). Porov. WOJTYŁA, Karol. *Poezje i dramaty*, s. 403–408. Wojtyłowa poézia sa stala vo svete známou až po jeho zvolení za pápeža. Ani mnohí Poliáci netušili, že za pseudonymom Andrzej Jawień, Stanisław Andrzej Gruda, Piotr Jasień, či len za iniciálami A.J. sa ukrýva Karol Wojtyła. Definitívne sa poľská verejnosť dozvedela, kto sa za pseudonymami ukrýva až v roku 1979, keď vydavateľstvo Znak vydalo zbierku dovtedy tlačou publikovaných Wojtylových literárnych diel. Básnická zbierka *Renesansowy psalterz* (Renesančný žalm) nebola v roku 1979 vydaná, pretože pápež trval na tom, aby boli v knihe uverejnené len diela už publikované. Ranú tvorbu nechcel zverejňovať, pretože jednotlivé básne Renesančného žalmu nepovažoval za umelecky kvalitné. Až v roku 1999 povolil Markovi Skwarnickemu a Jerzemu Turowiczowi, aby na svoju zodpovednosť rozhodli o vydaní Renesančného žalmu. Porov. SKWARNICKI, Marek. *Poetycka droga papieża Wojtyły*. In WOJTYŁA, Karol. *Poezje Dramaty Szkice a Tryptyk Rzymski Jan Paweł II*. Kraków: Wydawnictwo

básne pochádzajú až z rokov 1946–1978. Poézia hrala v živote Wojtyły veľkú úlohu. Ešte počas štúdia na Jagellonskej univerzite napísal svojmu priateľovi: „...*umenie neexistuje, aby bolo iba realistickou pravdou alebo len zábavou. Je predovšetkým nadstavbou, je pohľadom „vpred“ i do „výšky“, je spoločníkom náboženstva a sprievodcom na ceste k Bohu; má rozsah romantickej dúhy: od zeme i od srdca človeka až k Nekonečnému...*“³³ Pre Wojtyłu sa teda poézia stala niečím, čo ho bližšie privádza k Bohu a prehĺbuje poznanie. Básnická tvorba sa pre neho stáva jednou z ciest poznávania a prehĺbenia existujúcej skutočnosti. Je známe, že potreba tvorby veršov vzniká tam, kde je básnik fascinovaný krásou, ktorá sa nečakane objaví pri nejakej udalosti, stretnutí s ľuďmi alebo myšlienkami. Tento impulz básnika vedie k písaniu, pri ktorom sa v určitých kontúrach objavuje to, čo ho oslovilo. Básnické výtvory sú často aj pre spisovateľov prekvapením. Týmto spôsobom poézia splňa určitú funkciu poznávania, tak ako každá umelecká tvorba a túto formu poznávania nemôžu nahradiť žiadne vedecké formy. Čítanie celej rady básní Karola Wojtyły z jeho tvorby potvrdzuje, že išlo o laboratórium srdca, v ktorom sa pokúšal vyjadriť, čo iným spôsobom vyjadriť nešlo. V poézii sa pokúsil preniknúť do tajomstva ľudskej lásky, do tajomstva materstva i otcovstva cirkvi, do tajomstva ľudskej smrti, ako aj do tajomstva prírody. V roku 1952 poznávací charakter poézie vyjadril vo veršoch s názvom *Myśl jest przestrzenią dziwna* (Myšlienka je podivuhodný priestor):

*Stane se občas, že v hovoru staneme tváří v tvář pravdám,
pro něž nám chybí slova i gesta a znak –
neb současně cítíme: žádné slovo, gesto či znak
neunese celý obraz,
do něhož musíme vstoupit, abychom se s ním zmáhali jako Jakub.*³⁴

Wojtyła priznáva, že existujú skutočnosti, ktoré sa nedajú len tak vyjadriť. Slová sú niekedy nedostačujúce. Ale predsa, i keď naráža na „utrpenie spôsobené nedokonalosťou jazyka“, neváha písať verše. Na tom stojí paradox poézie, ktorá túži vyjadriť nevyjadriteľné, a tou neschopnosťou úplne postihnúť videné, predsa len čosi

Znak, 2004, s. 5–9. Wojtyłova poézia je náročná. Je zároveň meditatívna, filozofická aj náboženská. Hlavnou témou jeho tvorby je tajomstvo Boha prenikajúce prírodu a človeka. Porov. WOJTYŁA, Karol. *Prameny a ruce*. Olomouc: Velehrad, 1995, s. 3–4.

³³ Porov. WOJTYŁA, Karol. *Poezje i dramaty*, s. 6.

³⁴ WOJTYŁA, Karol. *Píseň o třpytu vody. Verše a scénická meditace Jana Pavla II.* Praha: Univerzum, 1990, s. 7.

nového odkrýva. Ide o snahu vyjadriť stretnutie s Nekonečným. O tomto napätí písal mladý Wojtyła v prvom svojom vyznaní na tému umenia.³⁵ V poézii sa objavuje tajomstvo Boha, ktoré odhaľuje na pozadí človeka a prírody. Wojtyła v osobných vyjadreniach pripisuje poézii poznávaciu úlohu týkajúcu sa sféry neba, zeme i človeka, ktorá presahuje možnosti filozofie a iných náuk. Inak narába s jazykom, keď píše filozofické rozpravy a inak, keď píše poéziu, do ktorej vstupuje Nekonečný Boh.³⁶

Vráťme sa k jeho prvej básnickej zbierke *Renesansowy psalterz* (Renesančný žalm), kde sa Wojtyła dotýka toho, s čím bol vo svojom mladom živote konfrontovaný. Zaujímavá je báseň *Nad Twoją białą mogiłą* (U tvojho náhrobku bieleho), v ktorej sa vracia k smrti matky:

*U Tvého náhrobku bílého
kvetou bílé života květy –
kolik let už to uběhlo
bez Tebe? Před kolika lety?*

*U Tvého náhrobku bílého,
těžkého příkrovu z mramoru
- něco jak smrt stejně záhadné –
jako by něco neslo nahoru.*

*U Tvého náhrobku bílého,
matko, Láska minulý je děj –
za všechnu oddanost syna
modlitba: Odpočinutí věčné dej –³⁷*

Báseň bola napísaná na jar v roku 1939, teda ešte pred II. svetovou vojnou. S ďalšími úryvkami básnickej zbierky *Renesansowy psalterz* potvrdzuje, že v pozícii autora začína riešiť vážne témy ľudského bytia. Uvedená báseň dokazuje, že Wojtyła sa nad smrťou matky zamýšľal, chýbala mu jej prítomnosť a poézia sa stala spôsobom, ako túto skutočnosť reflektovať.

³⁵ SKWARNICKI, Marek: *Poetycka droga papieża Wojtyły*, s. 8–9.

³⁶ Porov. WOJTYŁA, Karol. *Prameny a ruce*, s. 4.

³⁷ *Tamže*, s. 5.

1.3. Vykorenenie z ľudských plánov

1.3.1. Skúška vojny

Zbierka *Renesansowy psalterz* neoslovuje svojou umeleckou prepracovanosťou, pretože patrí k začiatkom literárnej tvorby autora, ale skôr zaujíma dôležité miesto práve vďaka tomu, že ponúka pohľad do myšlienkového a duchovného sveta Karola Wojtyły v mladom veku. Fascinuje obsahom: prežívaním sakrálnosti sveta, prírody, vlastného človečenstva a lásky k ľuďom, prítomnosti Boha vo všetkých a vo všetkom. Zbierka je zaujímavá o to viac, že Wojtyła ju napísal v období, keď ešte pravdepodobne vôbec neuvažoval nad kňazským povoláním, a skôr videl budúcnosť v literárnom a divadelnom svete. Práve povolanie spisovateľa sa pre neho stáva formou prorokovania a kňazskej služby. Básnik sa vyslovene podieľa na kňazskom poslaní.³⁸ Hymnus *Magnificat* obsahuje silný náboj Krásy a náboženských prežitkov. Wojtyła v ňom velebí dobrého Boha, ktorý ho obdaroval mladosťou, „z lipového pňa vystrúhal pevný tvar“ a rozhojdal túto mladosť túžbou a životom. Ospievaná je dokonca i poézia a s ňou radosť aj bolesť v nej ukrytá. Radosť prinášajú slová, do ktorých sa vniesla rozkoš, bolesť pramení z večerného smútku spôsobeného neschopnosťou vypovedať Krásu, ktorou je človek privedený do extázy.³⁹ Wojtyła je plný vďaky za život, ktorý reflektuje s krásou stvorenej prírody. Cíti sa ako „anjel“ v podobe sochy na mramorovom stĺpe, do ktorej Boh vdýchol túžbu... Ďakuje za to, že mu Boh hruď rozšíril spevom, že mu zoslal na struny melódiu, v ktorej sa mu zjavil prostredníctvom vízie Krista. Velebí Boha, ktorý je útočiskom národa a velebí ho aj za svoj smútok – smútok anjela:

*Bud' blahoslavený, Otče, za smútok anjela,
za boj piesne s klamstvom, nadchnutú vojnu duše –
– a láskou slova veľkou zahať a polám
a pretvor to, čím sa hlúpy človek pýšil.*

³⁸ Porov. SKWARNICKI, Marek. *Poetycka droga papieża Wojtyły*, s. 14–15.

³⁹ Porov. WOJTYŁA, Karol. *Poezje Dramaty Szkice...*, s. 261–263.

V ďalších básňach sa už objavuje zvláštne napätie, zrejme prameniace z vojnového ovzdušia. V Liste Priateľovi, básni dokončenej na sviatok sv. Jána Krstiteľa v roku 1939, sa častejšie objavuje téma utrpenia a bóľu. Autor sa pýta: *K čomu je v zemi bolesť?* A pokračuje: *Opýtaj sa matky navečer a dozvieš sa, že bolesť zeme nám vrástla do tela i do duše a táto bolesť pramení z našich bóľov* atď. Následne prosí Boha o lásku a o to, aby sa temnota vytratila a súženia uvoľnili.⁴⁰

V diele *Sonety-Zarysy* Wojtyła uvažuje o sonetoch, ktoré čítal, o jarných sonetoch tragického roku. Píše o sonetoch nádeje napísaných na vigíliu strašných dní, o sonetoch vytvorených v bóli, uprostred strašného času, zmätených dní prichádzajúcich na Zem, tvorených v bóli ako každá vec začínajúca sa láskou (napr. narodenie dieťaťa). Tieto sonety boli napísané v strachu a pochybnosti. Nejaký anjel mu vtedy povedal: Ver! A jeho viera sa upevnila, bola oveľa mocnejšia ako dovtedy. Toto zaujímavé dielo zastreté pochmúrnou atmosférou končí slovami: *„Ale verím. Aj v dňoch utrpenia. Že zase spolu povstaneme.“*⁴¹

To už sa písala polovica roku 1939, kedy končil prvý rok štúdia. Wojtyła končil prvý rok štúdia na Jagellonskej univerzite a s otcom býval v malom byte na Tynieckej ulici 10 v Krakove. Nátlak na židovské komunity sa zväčšoval. Spolužiačka z Jagellonskej univerzity Zofia Żarnecka si spomína, že Wojtyła mnohokrát sprevádzal židovskú študentku Ance Weber a chránil ju pred eventuálnou agresiou zo strany antisemitsky orientovaných študentov. Netajil sa, že s ich postojmi nesúhlasí.⁴²

Prvého septembra utekal ako každý prvý piatok na rannú omšu do katedrály na Waweli. V duchovnej správe tam pôsobil kňaz Kazimierz Figlewicz, ktorý sem bol preložený z Wadowíc. Vzťahy s otcom Figlewiczom sa po presťahovaní do Krakova výraznejšie zintenzívnili. Bol to jeho duchovný vodca a pristupoval u neho ku sviatosti zmierenia. Karol Wojtyła si na deň začiatku II. svetovej vojny živo spomína: *„Osobitne mi utkvel v pamäti 1. september 1939. Bol to prvý piatok mesiaca. Šiel som na Wawel na spoveď. Katedrála bola prázdna. Bolo to azda posledný raz, keď som mohol voľne vstúpiť do chrámu.“*⁴³ Za zvuku sirén a bombardovania krakovského predmestia vtedy utekal domov k otcovi. Pokúsil sa s ním a s ďalšou skupinou ľudí utiecť na východ krajiny v domnienke, že táto časť Poľska nebude obsadená nacistami. Na ceste sa niekoľkokrát ukryli do priekopy, nakoľko utečenci boli na cestách ostreľovaní. Keď pri

⁴⁰ Porov. *Tamže*, s. 63–66.

⁴¹ Porov. *Tamže*, s. 5.

⁴² Porov. BONIECKI, Adam. *The making of...*, s. 56.

⁴³ Porov. JÁN PAVOL II. *Dar a tajomstvo...*, s. 33.

rieku San zistili, že východnú časť už okupujú Rusi, vrátili sa naspäť do Krakova, kde sa medzitým život mesta zmenil na nepoznanie. Karol Wojtyła v liste Mieczyslawovi Kotlarczykovi takto popísal svoj pokus o útek na východ a túto radikálnu premenu krakovského života:

„Moja výprava sa dostala až po rieku San. Uskutočnil som ju spolu s otcom. Ten bol neskutočne vyčerpaný. Teraz sa už začína cítiť lepšie. „Vita Cracoviensis.“ Len pováž, pováž! Je to celé o frontoch na chlieb a (niekedy) o expedíciách za cukrom. Ha! A tiež o uhli z čierneho trhu – a o čítaní. Pre nás kedysi život tkvel vo večeroch v Dlhej ulici, v kultivovaných rozpravách, v snoch a túžbach. Mnohokrát sme vtedy snívali až do noci, ale dnes...“⁴⁴

6. novembra 1939 bolo uväznených a do koncentračných táborov deportovaných 183 vedeckých pracovníkov z krakovských škôl vrátane Jagellonskej univerzity. Stredné a vysoké štúdium bolo zlikvidované. Likvidácia zasiahla aj ostatné inštitúcie a organizácie. Mnohým Poliakom bolo znemožnené zúčastňovať sa bohoslužieb v rodnom jazyku. Z Wawelského zámku sa stalo sídlo Generálneho Gouvernementu Tretej ríše a katedrála bola pre verejnosť uzatvorená.⁴⁵ Vykreslenie celej spoločenskej situácie počas II. svetovej vojny by v tejto práci zabralo veľmi veľký priestor, a tak na dokreslenie uvádzame citát Hansa Franka, ktorý na čele Generálneho Gouvernementu stál a ako neželaný hosť obýval priestory Wawelu:

„Poliak nemá najmenšie práva. Jeho jedinou povinnosťou je poslúchať, čo mu prikazujeme. Musí mu byť stále pripomínané, že jeho jedinou povinnosťou je poslúchať. Hlavným cieľom nášho plánu je skončiť čo najrýchlejšie so všetkými problémovými politikmi, kňazmi a osobnosťami, ktorí nám padnú do rúk. Otvorene priznávam, že okolo tisíc takzvaných čelných Poliakov bude musieť zaplatiť svojimi životmi, ale nesmieme pripustiť, aby náš súcit s jednotlivými prípadmi ochromil našu povinnosť, ktorou je napomáhať triumfu Národného socializmu a znemožniť ďalší odboj poľského národa. Všetky stopy poľskej kultúry musia byť zničené. Poliáci s nordickými rysmi

⁴⁴ Porov. BONIECKI, Adam. *The making of...*, s. 62. Porov. WEIGEL, George. *Svědék naděje...*, s. 61.

⁴⁵ Napríklad zo 681 kňazov Poznaňskej diecézy bolo do koncentračných táborov deportovaných 461 kňazov a z osemsto kostolov bolo otvorených iba tridsať. Porov. PACZKOWSKI, Andrzej. *Půl století dějin Polska. 1939–1989*. Praha: Academia, 2000, s. 21–23.

*budú prevezení do Nemecka, kde budú pracovať v našich továrňach. Deti s nordickými rysmi budú odobrané svojim rodičom a vychovávané ako nemeckí robotníci. A zvyšok? Ten bude pracovať. Jest' budú málo. A nakoniec pomrú. Poľsko už nikdy nebude existovať.*⁴⁶

1.3.2. Čas práce a intenzívneho štúdia

Výbuch zla neušiel Wojtyłovej pozornosti. Okrem toho, že stál v radoch čakajúcich na pravidelný prídel základných potravín, ktorých bolo nedostatok, citlivo vnímal perzekúciu židovských priateľov a osudy mnohých spolužiakov, ktorí zahynuli v koncentračných táboroch alebo na fronte.⁴⁷ V liste Mieczysławowi Kotlarczykovi zo dňa 2. novembra 1939 píše, ako sa jedna známa strachovala o život rodiny, o ktorej nemala žiadne správy. Vôbec nič nevedela ani o svojom manželovi bojujúcom vo vojne.⁴⁸ Ešte zaujímavejší je ďalší list napísaný v roku 1940, v ktorom Wojtyła prežíva smútok nad zatknutím dvoch bratov Mieczysława Kotlarczyka. V danom trápení vidí zmysel, ktorý vyjadruje týmito slovami:

*„Milý Mieczu,
píšem Tebe aj vašim pod dojmom strašného nešťastia, aké navštívilo váš dom, ten dom, ktorý je mi tak blízky, dom, kde ma pokladajú takmer za brata. Viem, že žiadne slová nedokážu v takej chvíli zabráť, preto sa ich vzdávam. Poviem len, že teraz sa ešte viac cítim vašim bratom. Či sa bolesť uzatvára do seba, tvorí odlišný svet? Či tiež stvrdne v základ akejsi stavby? Či sa na nej urodí život? Verím, že áno. Verím, že žiadna vlna neudrie o breh bez toho, aby na ňom nenechala stopy svojho prílivu, že príliv je tvorivá sila.*⁴⁹

Od decembra 1939 bola pre všetkých občanov vo veku od 14 do 60 rokov nariadená pracovná povinnosť.⁵⁰ Každý, kto nemal doklady vrátane Arbeitskarte, na ktorej bolo uvedené zamestnanie, bol popravený. Kto si nenašiel prácu, bol odvedený na nútené práce do Nemecka. Karol Wojtyła preto začal pracovať v kameňolome v Zakrzowku, na

⁴⁶ Porov. WEIGEL, George. *Svědék naděje...*, s. 59.

⁴⁷ Porov. JÁN PAVOL II. *Dar a tajomstvo...*, s. 45.

⁴⁸ Porov. BONIECKI, Adam. *The making of...*, s. 64.

⁴⁹ Porov. *Tamže*, s. 73–74.

⁵⁰ Porov. PACZKOWSKI, Andrzej. *Půl století dějin Polska...*, s. 23.

pracovisku gigantického podniku Solvay. Túto prácu mu pomohla vybaviť pani Jadwiga Lewaj, ktorá ho učila francúzštinu.⁵¹ Pracovnou náplňou bolo najprv rozbiť vápenec a nakladať ho na vozíky. Bola to ťažká manuálna práca, ktorú bolo treba vykonávať v akomkoľvek počasí. Po krutej zime (teploty klesli až na mínus 30 stupňov) bol pridelený k zamestnancovi Franciszkovi Łabušovi, ktorý riadil detonáciu vápenca a jeho podstatne ľahšou úlohou sa stáva prenášať amonit určený k výbuchom. Práca v kameňolome v ňom zanechala určitú stopu. Naučil sa hodnote solidarity zvlášť v ťažkých momentoch. Objavil tvrdosť i namáhavosť práce, ale ako to neskôr spätne vyjadril v jednej básni, osvojil si skutočnosť, že práca patrí k základom ľudskej prirodzenosti a má význam, ktorý nespočíva vo vonkajšom výkone:

*Načúvaj, ako rytmicky a svojsky zunia kladivá,
ten buchot meriam vnútram ľudí, ako ich tá sila
sáče –
elektrický prúd vrta kameň, rieka skália oživa –
a vo mne pevnie myšlienka deň po dni,
že iba v ľudskom vnútri bedlí celá veľkosť práce.⁵²*

Prvé roky okupácie boli preňho časom veľmi intenzívneho štúdia, a to aj napriek tomu, že školy boli zavreté:

„...som veľmi zamestnaný. Sú ľudia, ktorí teraz umierajú nudou. Ja to nie som. Obklopil som sa knihami, opevnil som sa umením a vedou. Ak uveríš alebo nie, takmer mi chýba čas. Čítam, píšem, učím sa, myslím, modlím sa a bojujem sám v sebe. Niekedy pociťujem strašný útlak, sklúčenosť, depresie, zlo. Niekedy akoby som uvidel svit zorničky, veľkého svetla. Napísal som drámu, lepšie povedané dramatickú poému Dawid⁵³ (...). Veľa rečí, veľa vecí som objavil v mojej duši. (...) Prečítal som práve mystiku Słowackiego, potom veľa z Mickiewicza, teraz znovu Wyspiańskiego. Okrem toho tiež Starý Zákon Písma Svätého. Včera bolo sv. Jána Evanjelistu, čítali sme spolu tie predivné miesta, v ktorých sa Ježiš lúči vo Večeradle so svojimi učeníkmi. Sviatky

⁵¹ Porov. BONIECKI, Adam. *The making of...*, s. 74. Najprv sa Wojtyła zamestnal ako pracovník reštaurácie u Kuczmierczyka, aby sa vyhol núteným prácam.

⁵² JÁN PAVOL II. *Dar a tajomstvo...*, s. 16–17.

⁵³ Táto hra sa stratila. Porov. WEIGEL, George. *Svědék naděje...*, s. 68.

sme mali veľmi smutné, ale kto ich nemal? Ty asi tiež. Len ma oslňuje ta zosilnená ľudská náboženskosť, tá priamo mystická sila.“⁵⁴

Wojtyła sa okrem toho zásluhou priateľov angažuje v tajnom divadle, ktoré bolo pokračovaním aktivít z prvého roku štúdia filológie. Spočívalo v recitácii diel poľských spisovateľov a odohrávalo sa v bytoch jednotlivých účastníkov.

1.3.3. Karmelitánska mystika prináša svetlo do temnoty

Zásadným momentom v živote pápeža bolo stretnutie s Janom Tyranowskim. Videli sme, že Karol Wojtyła sa počas II. svetovej vojny paradoxne vždy utiekal k Bohu, na rozdiel od mnohých iných súčasníkov. Zatiaľ čo niekoho hrôzy vojny priviedli k tomu, aby pochyboval o božej добрote, Wojtyła naopak hľadá v Bohu útočisko. V tomto postoji sa ukrýva príklad jeho zbožného otca, ktorý, ako sme si mohli všimnúť, naučil syna modliť sa, putovať na pútnické miesta a dokonca pravidelne čítať Písmo Sväté, čo nebolo pred II. Vatikánskym koncilom veľmi vídané. Okrem toho k ich vzájomnému životu patrilo spoločné slávenie všetkých kresťanských sviatkov. Zdá sa, že otec pomohol synovi vybudovať v duši dôležité základy, na ktoré mohol neskôr úspešne stavať. Ako vysvetlíme, že v ranej poézii Karola Wojtyły sa vždy nachádza obdiv voči Pánu Bohu a Božím veciam, a to aj vtedy, keď prežil už nejednu ťažkosť? Stretnutie s Janom Tyranowskim mu pomohlo potvrdiť, že Boha je možné objaviť aj v utrpení.

Bolo to vo februári 1940, keď saleziáni v krakovských Dębniakach usporiadali veľkopôstne duchovné cvičenia pre mládež vo veku od 16–25 rokov, ktoré viedol Jan Mazerski, docent Jagelonskej univerzity (zahynul vo Varšavskom povstaní). V rámci cvičení k účastníkom prehovoril Jan Tyranowski, laický saleziánsky spolupracovník, ktorý z dôvodu uväznenia mnohých saleziánov začal pre mládež organizovať spoločné stretnutia zaoberajúce sa duchovnými otázkami. Nebol žiadnym vyštudovaným učencom ani teológom. Viedol ľudí tam, kam sa dostal sám. Významne ovplyvnil Wojtyľov pohľad na svet a duchovný život. Otvoril mu cestu k modlitbe, k mystike a k túžbe vo všetkom nasledovať Krista. A to je jednoznačne zásadná zmienka, pokiaľ chceme pochopiť pápežov život a jeho pohľad na utrpenie.

⁵⁴ List Mieczysławovi Kotlarczykovi zo dňa 28. 12. 1939. Porov. BONIECKI, Adam. *The making of...*, s. 64–65.

Ako Wojtyła priznáva, spočiatku mal s rovesníkmi od Tyranowského odstup a prvé stretnutie bolo skôr neúspešné. Zdal sa im neoriginálny a bigotný. Bol ako „z iného sveta.“ Hovoril archaickým jazykom a jeho starecký výzor v mladom veku podvedome vzbudzoval priepasť medzi ním a študentami. Časom ale zistili, že sa stretávajú s niekým svätým. Tyranowski Wojtyłovi odkryl svet do tej doby neznámy. Hovoril o ľudskom živote, ktorý môže byť vďaka milosti účastný na božom živote, a to prostredníctvom ľudskej lásky. Nešlo o prednášku v pravom slova zmysle. Tyranowski nemal rád masové vyučovanie, nehovoril učene. Bol človekom utiahnutým a nešlo mu o to, aby predložil poslucháčom ucelenú náuku, ale o zmenu ich života. Ukazoval, že o Bohu sa dá nielen hovoriť, ale že s Bohom sa dá žiť. Boh totiž v človeku prebýva. Tyranowski rozjímal každý deň skoro štyri hodiny a Wojtyła si to pozorne všimal, ako potvrdzuje jeho článok v *Tygodniku Powszechnym*, napísanom v roku 1949. Tyranowského mimoriadnu osobnosť neváha nazvať apoštolom. Podľa Tyranowského pri rozjímaní vychádza človek naproti Bohu a priamo ho poznáva. Dôležité v duchovnom živote je ono vychádzanie zo seba smerom k Transcendentnu. Tyranowski bol plachým človekom, ktorý o sebe veľa nehovoril. Avšak pri jednej príležitosti sa vyjadril, že jeho vlastné vychádzanie zo seba naproti Bohu sa uskutočňovalo uprostred jeho vlastných životných utrpení. Práve toto vyjadrenie si všimol a zaznamenal mladý Wojtyła, keď si na Tyranowského spomína. Wojtyła píše:

„Ťažko sa dá zabudnúť na rozhovory s Janom Tyranowskim. Jeden takýto rozhovor mi zostal v pamäti. Ten jednoduchý človek, ktorý sa potil, pretože často nenachádzal slová k vyjadreniu, do nočných hodín hovoril o tom, kto je Boh, lepšie povedané, čo je to život s Bohom. Vtedy nečítal cudzie slová napísané na papieri, hovoril sám zo seba. Jeho slová v nás prebúdžali skryté hlbiny evanjeliových možností, ktorým sme sa do tej doby vyhýbali.“⁵⁵

Tyranowski učil, že Boh v nás nie je preto, aby sme ho vtesnali do úzkych hraníc ľudského ducha. Boh je v nás preto, aby nás vytrhol z nás samých pre život, ktorý nás presahuje.

Mnohým sa Jan javil ako bezohľadný človek. Nechcel sa viazať na príliš pominuteľné hodnoty. Zaujímal sa o hodnoty božie: „Boh je neporovnateľná, jediná

⁵⁵ Porov. WOJTYŁA, Karol. *Apostoł*. in: HENNELOWA, Józefa (ed.). *Wojtyła Karol...*, s. 24.

bezvýhradná miera dobra a zla ľudských životov.“ Nie so všetkým, pokiaľ išlo o Tyranowského, Wojtyła súhlasil. Prekážalo mu, že až príliš zdôrazňuje odtrhnutie sa od tohto sveta. Nevidel dôležitosť takých otázok, ako je manželstvo, význam práce, kultúra a umenie. Kresťanstvo je podľa Wojtyły oveľa odvážnejšie, pokiaľ sa jedná o život. Ide ďalej ako len po vyjdenie zo seba.⁵⁶

Čím sa Tyranowski nechal inšpirovať pri vedení poslucháčov? Boli to diela karmelitánskej mystiky. Vďaka nim sa Wojtyła dostáva k svätému Jánovi od Kríža a k svätej Terézii od Ježiša. Ukázali mu jasnú cestu, ako sa popasovať s hrôzou, ktorú zažil okolo seba počas vojny. Ján od Kríža píše, že duša človeka musí vyjsť sama zo seba. Musí sa prestať zaoberať sama sebou. Má odumrieť všetkému, čo je stvorené, aby konečne žila s Bohom. To zrieknutie sa seba samého a sveta je očisťujúca temná noc.⁵⁷ Človek zistí, že je treba vzdať sa nádeje na odmenu a nechať sa zlákať božou milosťou. Vo tme sa zdá, že Boh nie je prítomný. Uprostred temnej noci, akú prežil Ježiš na púšti a na kríži, je človek zbavený všetkých istôt a ponára sa do akejsi prázdnoty, na konci ktorej sa rozprestiera úplný pokoj mystického spojenia so samotným Bohom.⁵⁸

Wojtyła sa pod vplyvom karmelitánskej mystiky rozhodol nasledovať Krista v úplnom odovzdaní do božej vôle. Zisťuje, že utrpenie (fyzické aj duchovné) má zmysel. Mystici mu potvrdzujú, že čím viac stratí svoje pozemské istoty, tým viac sa priblíži k Bohu a odkryje svoje hlboké povolanie – byť totálnym darom pre Boha a bližneho. Aby sa došlo ku všetkému, je treba prejsť ničím, vysvetľuje sv. Ján od Kríža. Povzbudzuje, aby človek bral na seba svoj kríž. Chce priviesť dušu človeka k tomu, aby nevedela nič, len milovať. Nechce, aby sme sa len požíčovali, ale skutočne dávali. Iba v totálnom darovaní môže človek objaviť Boha. Ide o to, aby človek do krajnosti využil svoje možnosti milovať. Svätý Ján od Kríža z nás chce urobiť „druhého Krista“, ochotného láskou poslúžiť všetkým, ktorí to potrebujú. Temné noci nám pomáhajú, aby sme dobre čelili prázdny obdobiam, ktoré sú tak dôležité pre náš duchovný život.⁵⁹

Vo farnosti v Dębniakách sa Karol Wojtyła stretol s myšlienkami ešte jedného svätca, Ľudovíta Grigniona z Montfortu. Bolo to v dobe, keď mal pochybnosti o mariánskej úcte. Zdalo sa mu, že táto úcta je na úkor Krista. Vďaka tomuto svätcovi našiel, ako

⁵⁶ Porov. *Tamže*, s. 16–27.

⁵⁷ Porov. SV. JAN OD KRÍŽE. *Temná noc*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995, s. 38.

⁵⁸ Porov. WEIGEL George. *Svědék naděje...*, s. 67.

⁵⁹ Porov. MERLIN, Guy Josef. *Učitel duchovních nocí – učitel pro naši dobu?*. In Kol. autorov. *Sv. Jan od Kríže. Učitel víry II*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1993, s. 5–7.

hovorí, správnu úctu k Panne Márii, ktorá vedie cez Máriu k Ježišovi. Bol si vedomý emfatického barokového štýlu Grignionovho diela, ale keď si ho človek odmyslí, môže mu tento svätec pomôcť nájsť cestu k pravému mariánskemu kultu.⁶⁰

1.3.4. Trpiaci Jób počas vojny a volanie k pokániu v hre Jeremiáš

V období, keď sa zoznamuje s Janom Tyranowskim, píše dve divadelné hry: *Hiob* (Jób) a *Jeremiasz* (Jeremiáš). Najskôr to bola hra Jób, ktorú dokončil pred Veľkou Nocou roku 1940. Reagoval v nej na aktuálne spoločenské udalosti, teda na utrpenie národa. Ale reflexia tejto drámy určite rieši aj osobné žiale a straty. Nie je to len Wojtyła, ktorý sa už v mladom veku stretol s utrpením. Je to aj nedávno obnovený poľský štát, mladý štát, ktorý trpí a v ňom samozrejme ďalší jeho priatelia, príbuzní a nevinní občania. Na otázku *Prečo?* odpovedá práve v tomto diele. Výber starozákonnej postavy Jóba za hrdinu divadla vystihoval strasti, do ktorých sa poľský národ a jednotliví ľudia dostali. Dráma mladého Wojtyły bola pokusom o preskúmanie tajomstva utrpenia. V liste adresovanom Kotlarczykowi píše, že hra Jób sa mnohým ľuďom z jeho okolia páčila a chytila ich za srdce.⁶¹ Vznikla na základe hlbšieho zoznámenia sa so Starým Zákonom. Wojtyła prečítal Dávidove žalmy, Knihu Jób, knihu Múdrosti, prorokov a niektoré diela Słowackého a Mickiewicza. V tej dobe sa dozvedel o smrti profesora Kołczowskiewicza, zabitého nacistami. Východiskovým bodom bol príbeh o Jóbovi, ktorý bleskurýchlo stratil veľké dobré, synov a dcéry a potom mu Pán všetko zase vrátil. Príbeh sa začína tým, ako Jób víta vo svojej bráne hostí pozvaných na veľkú hostinu. Postupne sa dozvedá dramatické správy o svojom živote a zdesení hostia opúšťajú jeho dom a vracajú sa zase, už ako zástup plačúcich. Sú presvedčení, že Jób sa voči Pánu Bohu niečím previnil a musí byť potrestaný. Jób prijíma návštevy troch priateľov a v dramatickom monológovi vyjadruje myšlienku, že nie všetko utrpenie je trestom, ale že sa môže stať i akousi úlohou, ktorú treba splniť. I keď je presvedčený o božej spravodlivosti, predsa nemôže pochopiť, prečo trpí. Tu prichádza mladý Jóbov priateľ Elihu, ktorý má zvláštne prorocké videnie: vidí muky Krista na Kalvárii. Nie všetci ho chápu, no Jób mu rozumie. Na príklade utrpenia Krista

⁶⁰ Porov. JÁN PAVOL II. *Dar a tajomstvo...*, s. 37.

⁶¹ Keď v roku 1981 bolo v Poľsku vyhlásené stanné právo, v mnohých divadlách sa hrala práve dráma Jób, ktorá bola po prvýkrát vydaná v roku 1979 vydavateľstvom Znak. Porov. SKWARNICKI, Marek. *Poetycka droga papieża Wojtyły*, s. 7.

Elihu a prostredníctvom neho aj Wojtyła ukazujú význam utrpenia ako úlohy a skúšky viery.⁶² V Jóbovi sa prelína trpiaci poľský národ, ktorý sa stáva spravodlivým Božím Služobníkom z knihy proroka Izaiáša a samotným Kristom, ktorý na seba vzal naše utrpenia, aby nás vykúpil.

Odpoveď na otázku, prečo poľský národ v minulosti trpel a znovu trpí, hľadal a ventiloval aj v ďalšej hre, ktorú dokončil v lete 1940, *Jeremiáš*. Vznikla hneď po tom, ako prečítal starozákonnú knihu tohto proroka. Je zasadená do 16. storočia, kedy jezuitský protireformačný kazateľ Piotr Skarga bojuje za dušu národa.⁶³ Jeho snaha o obrátenie a reformu národa sa prelína so snahou Jeremiáša priviesť k obráteniu izraelský národ. V prvom dejstve otec Piotr, ktorý práve slúži bohoslužbu v jednej kaplnke katedrály, pozerá von oknom a vidí prechádzať postavy, ktoré sa chystajú na stretnutie do snemovne. Všimol si, že všetci bežiaci majú tvrdé srdce. Pred sebou na oltári, kde slúži bohoslužbu, vidí Jeremiáša. Sochy anjelov držiacich na oltári baldachýn ožívajú a Piotr si uvedomuje svoje poslanie bojovať za obnovu národa. Videnie zaniká, bohoslužba končí a Skarga začína kázať prítomným veriacim. V druhom dejstve sa Skarga po kázaní stretne s rytierom a vojvodcom Żółkiewskim, významnou postavou poľských dejín. Obaja musia chrániť Jeruzalem pred úpadkom. Nasleduje dlhý dialóg, v ktorom sa obidvaja aktéri dohodnú, že po smrti sa ešte raz stretnú. Po rozhovore medzi nich vstupuje brat Andrzej (svätý Andrzej Bobola). Skarga mu káže prečítať proroctvo o budúcnosti svojho tela a o osudoch národa. Na koniec im rozdá palmy mučeníctva. V treťom dejstve dochádza k plánovanému stretnutiu s vojvodcom, ktorý ide pred Boží súd a hovorí o symbióze duše a národa.⁶⁴

V postave Jeremiáša, Wojtyła konfrontuje poľský národ s mučeníctvom, ktoré je dôsledkom boja za morálne hodnoty. Tak ako Jeremiáš trpí, pretože hlása návrat k Bohu a jeho zákonu – morálnemu poriadku, tak trpí poľský národ, ktorý je povoláný obrátiť tvrdé srdcia k Bohu, na ktorého zabudli. Autor v dráme *Jób*, ako aj v dráme *Jeremiáš* aktualizuje pre svoju dobu biblické príbehy. Naďalej upriamuje pozornosť na Sväté Písmo, ako mu to ukázal otec Karol.

Na začiatku roku 1941 vstúpil do nepolitickej podzemnej organizácie UNIA, ktorá sa angažovala v odboji. Mala kultúrnu a vojenskú zložku. Wojtyła sa zapojil do tej

⁶² Porov. BONIECKI, Adam. *The making of...*, s. 71–72.

⁶³ Vid' čelnú dosku pamätníka Piotra Skargy v Krakove, príloha č. 1.

⁶⁴ Porov. *Tamže*, s. 72–73.

kultúrnej, ktorá spočívala v ilegálnom oživovaní poľskej kultúry prostredníctvom divadla a literatúry.⁶⁵

1.3.5. Smrť otca – výzva ako naplniť odkaz „Temnej noci“ Jána od Kríža

V tomto roku dochádza k ďalšej tragickej udalosti, ktorá má v živote Karola Wojtyły obrovský význam a zmení jeho doterajšie sny. Je to smrť otca, s ktorým mal blízky vzťah. Počas vojny sa otec i naďalej venoval hospodárstvu, zatiaľ čo Wojtyła pracoval (nacisti otcovi zastavili dôchodkový príspevok), nakupoval a prinášal prídelové jedlo. Každú nedeľu spolu chodili do františkánskeho kostola na svätú omšu. Obaja často navštevovali rodinu Kydrińskich, Karol si veľmi obľúbil matku Aleksandru Kydrińsku, ktorej dokonca hovoril „Mamo.“ Juliusz Kydriński, jej syn, bol Karolov spolužiak na Jagellonskej univerzite a spolu sa angažovali v tajnom divadle. Práve matke Aleksandre podaroval prvú divadelnú hru Jób. V zime 1941 bol Wojtyłow otec chorý, a preto mu syn pravidelne prinášal od Kydrińskich obedy.

18. februára sa Wojtyła vrátil z kameňolomu, odbehol do lekárne pre lieky a potom s Mariou Kydrińskou šli do bytu, kde mu chceli ohriať jedlo. Otca však našli mŕtveho. Karol vzlykajúc objal Mariu a plačúci si vyčítal: „*Nebol som pri smrti svojej matky, nebol som pri smrti brata, nebol som pri smrti otca.*“⁶⁶ Okamžite zavolali kňaza. Potom strávil celú noc u otcovho tela a aj napriek prítomnosti svojho najlepšieho priateľa Juliusza Kydrińského neskôr priznal, že sa nikdy necítil tak sám ako tej noci.⁶⁷ Aj z tohto dôvodu sa odsťahoval k rodine Kydrińských, kde býval až do septembra 1941. Maria Kydriński si spomína, že každý deň chodil do kostola na sväté omše, veľa sa modlil a pri modlitbe ho v ich dome často videla ležať na zemi v tvare kríža.

Smrť otca bola zlomovým okamihom. Keď neskôr pri príležitosti 50. výročia ukončenia II. svetovej vojny vydal pápežské posolstvo, napísal:

„Už je to pol storočia, čo si jednotlivci, rodiny a ľudia stále spomínajú na tých šesť strašných rokov: spomienky na strach, násilie, extrémnu chudobu, smrť, tragické

⁶⁵ Porov. *Tamže*, s. 78.

⁶⁶ Je to svedectvo samotnej Kydrińskej. Porov. *Tamže*, s. 77–78.

⁶⁷ Porov. WEIGEL, George. *Svědék naděje...*, s. 74.

skúsenosti bolestného rozlúčenia sprevádzané nedostatkom bezpečnosti a slobody, vracajúcimi sa traumami spôsobenými preliatím krvi nevinných ľudí. “⁶⁸

Čo sa v tomto okamihu stalo? Ako Wojtyła reflektuje túto ďalšiu životnú ranu? Stratiť posledného človeka z najbližšej rodiny muselo byť veľkým náporom na psychiku človeka. Nepriamo to priznáva vo svojej knihe *Dar a tajomstvo*, kde píše, že hrôzy vojny a smrť otca ho definitívne vykorenili zo zeme, v ktorej do tej doby vyrastalo jeho človečenstvo. Začal sa odpútať od vtedajších životných plánov. My sa pýtame, ako je možné, že ho všetky tieto tragédie neprivedli k strate viery, ale práve naopak, začal sa dokonca zaoberať myšlienkou na kňazské povolanie? Sám píše:

„V kontexte toho veľkého zla vojny v mojom osobnom živote všetko smerovalo k dobru, ktorým bolo povolanie. “⁶⁹

Smrťou otca stratil všetky doterajšie istoty, ktoré mal. Zostal mu iba Boh, ku ktorému sa utiekal. Teraz stal tvárou v tvár charakteristickej výzve, ktorú spoznal pri štúdiu diel karmelitánskych mystikov: Aby sa došlo ku všetkému, je treba prejsť ničím. Pri strate všetkého zostal pred ním stáť už iba Boh, ako holá Pravda, ktorej musí odovzdať úplne všetko, tak ako Ježiš sám. Ešte nedávno to z väčšej časti bola iba teória, ktorú mu predstavil Jan Tyranowski. Teraz má možnosť túto teóriu naplno previesť do praxe. Objaviť, že Boh je najväčším pokladom. Mimochodom, nebyť nepatrnej návštevy Kalvarie Zebrzydowskej, ktorou ho zbožný otec nasmeroval na Boha, nebyť Kotlarczyka a hľadania hlbokých hodnôt ľudskej existencie prameniach z náboženstva, nebyť stretnutia s Tyranowskim, s najväčšou pravdepodobnosťou by tieto životné okolnosti nespracoval s takou odovzdanosťou a výsledkom. Boh sa Wojtyłovi zjavil ako ten, ktorý človeka dokáže pripraviť na nesenie kríža. Všetky doterajšie udalosti ho predurčili na to, aby uniesol svoje bremeno a aby namiesto tmy uvidel práve v týchto chvíľach „svetlo.“ Boh vedie človeka ku svetlu aj v temnote. Preto Karol Wojtyła neskôr tvárou v tvár týmto prežitým okolnostiam napíše: „*V mojom vedomí sa stále jasnejšie ukazovalo svetlo.* “⁷⁰

⁶⁸ Porov. JOHN PAUL II. *Message on the fiftieth anniversary of the end of The Second World War in Europe.*(8.5.1995) [2013-04-28]. http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1995/may/documents/hf_jp-ii_mes_08051995_50th-end-war-europe_en.html, čl. 1.

⁶⁹ Porov. JÁN PAVOL II. *Dar a tajomstvo...*, s. 43.

⁷⁰ Porov. *Tamže*, s. 43.

1.3.6. Bližšie ku kňazskému povolaniu

Do procesu jeho rozhodovania vstúpilo 23. mája 1941 zatknutie všetkých kňazov saleziánskej farnosti v Dębniakach. Wojtyła bol s touto farnosťou veľmi úzko spätý. Často sem chodil, lebo patril do Spoločenstva živého ruženca.⁷¹ V auguste v jeho byte spoločne s Kotlarczykom a ďalšími priateľmi oficiálne zakladajú *Rapsodické divadlo slova*, ktoré už dlhšiu dobu plánovali podľa vyššie uvedených pravidiel. Stretávajú sa tajne každú stredu a sobotu.⁷² Nebola to len nejaká skúška divadelných predstavení hraných nejakými nadšenými hercami. Bola to misia, vedomé poslanie, povolanie, bolo to „kňazské divadelné umenie“. Herci ako kňazi umenia sprostredkovali najvyššie metafyzické hodnoty. Títo kňazi disponovali priamo bezhraničnou mocou k obnove sveta a ľudstva, k morálnej obnove, tým, že sprostredkovali pravdu, krásu, dobro. To bola ideológia, ako hlásal „veľkňaz“ Kotlarczyk, spomína Mieczysław Maliński, ktorý sa s Wojtyłom poznal na stretnutiach Tyranowského v roku 1940.⁷³

Je zaujímavé sledovať, že podľa Kotlarczyka herec darúva sám seba, aby mohol divákovi odhaliť univerzálne ľudské hodnoty. V kňazstve sa toto sebadarovanie neodohráva na javisku. Kňazské povolanie môže sebadarovanie priviesť ešte k väčšej dokonalosti. Sakrálna predstava divadla slova má ku kňazskému povolaniu veľmi blízko, a keďže sa Wojtyłovi smrťou otca zrušili všetky doterajšie plány, aj toto divadlo mohlo jeho rozhodovanie ovplyvniť. Maliński, spolužiak v kňazskom seminári spomína, ako na jeho živote vnímal určité rozpaky a rozhodovanie, kým sa stať:

„Keď som počúval, čo hovoril Kotlarczyk a Karol o poslaní umenia, cítil som, ako bol Karol vnútorne rozdvojený, ako ťažké bude pre neho urobiť definitívne životné rozhodnutie. Lebo do tohto krúžku priviedol tiež Tyranowského a čas od času sa tu konali tiež hodiny hlbokej vnútornej modlitby. Pritom sa čítal sv. Ján od Kríža a sv. Terézia z Avily. (...) Karol sa stále modlil. Ale teraz sa modlil veľmi veľa. Vedel som, aký význam modlitba pre neho mala, zvlášť modlitba kontemplatívna, ktorej učili majstri duchovného života. Malo to na neho hlboký vplyv. Niekedy som si už myslel, že pôjde na Karmel. Potom sa mi zdalo, že jeho miesto je v pastorácii. Ale časom mi zase

⁷¹ Porov. BONIECKI, Adam. *The making of...*, s. 81.

⁷² Porov. *Tamže*, s. 81–82.

⁷³ Porov. MALIŃSKI, Mieczysław. *Celý tvůj*. Praha: Vyšehrad, 1990, s. 33.

*prišlo, že by sa mohol stať hercom a režisérom, že jeho cieľom je veľké, náboženské divadlo.*⁷⁴

V tomto období sa stretáva s ďalšou poľskou osobnosťou – Adamom Chmielowskim – známym ako brat Albert,⁷⁵ o ktorom po vojne napíše divadelnú hru *Brat nášho Pána*. Chmielowski (1845–1916) bol poľským hrdinom 19. storočia. Bojoval za slobodu Poľska v roku 1863. V boji sa zranil a museli mu amputovať nohu. Neskôr sa stal slávnym maliarom. Tento život zanecháva a začína sa na uliciach venovať najbiednejším, starcom a mrzákom. Krakovský nasledovník sv. Františka a zakladateľ albertínov a albertínok zanechal umeleckú činnosť a začal žiť ako žobrák s tými najchudobnejšími. Každý človek podľa Chmielowského musí byť pripravený, aby sa daroval, tak ako to čítame v evanjeliu. Pre Wojtyľu išlo o silné slová, ktoré mu potvrdili, že sebadarovanie je plnou realizáciou človečenstva. Hneď po vojne preto začína písať divadelnú hru s názvom *Brat nášho Pána*, v ktorej sa pokúsi preniknúť do podstaty Chmielowskeho osobnosti a jej premeny. Dôležitý okamih vo Wojtyľovej hre nastáva, keď Adam Chmielowski pomáha jednému opitému žobrákovi dostať sa zo stoky. V jeho očiach zrazu uvidí trpiaceho Krista, a to ho privádza ku kňazskému povolaniu. Vnútorný konflikt maliara Adama nespočíva v dráme voľby medzi dvoma povolaniami, kňazstvom a umeleckým životom. Nie sú to navzájom vylučujúce sa povolania. Vo Wojtyľovej hre ide v skutočnosti o zrodenie jedného povolania z druhého. Jedná sa tu o drámu dozrievania v láske a pre lásku. Kňazské povolanie sa stáva ovocím, ktoré dozrelo v maliarovom živote. V kľúčovom momente Adam prichádza k maliarskemu stojanu, na ktorom sa nachádza obraz, ktorý namaloval s názvom *Ecce homo* (išlo o vyobrazenie Bohočloveka) a hovorí:

Si tak strašne nepodobný Tomu, ktorým si –

Natráпил si sa v každom z nich.

Vyčerpал si sa až na smrť.

Zničili ťa –

A to sa nazýva milosrdenstvom.

⁷⁴ Porov. *Tamže*, s. 33–34.

⁷⁵ Porov. SWIDERCOSCHI, Gian Franco. *Stories of...*, s. 53.

*A pritom zostávaš pekný.
Najkrajší z ľudských synov.
Taká krása sa už nikdy neskôr nezopakovala –
Ó, aká ťažká krása, aká ťažká.
Takáto krása sa nazýva milosrdenstvom.*

Po skončení reči zanecháva Adam dovtedajší život a navždy sa stáva bratom Albertom.⁷⁶ Maliar sa mení v kňaza, podobne ako sa kňaz rodí vo Wojtyłovi, zamilovanom do divadla a literatúry.

Zamysleného a intenzívne sa modliaceho Wojtyłu videli jeho spolupracovníci v chemičke Borek Falecki (patriacej pod továreň Solvay). Často si vyberal nočnú službu, lebo mal väčší priestor na čítanie literatúry.⁷⁷ Profesor Görlich, ktorý v čističke pracoval ako laborant si spomína, že s Wojtyłom obvykle viedli dlhé diskusie na rôzne témy. V pamäti mu utkvél citát: „*Je potrebné život žiť, a nie ho zneužívať.*“ Laborant Władysław Cieluch si spomína, že Wojtyła bol veľmi zbožný. Na nočnej službe okolo dvanástej hodiny kľakol uprostred čističky a modlil sa. Čítanie kníh a modlitbu dosvedčuje i jeho ďalší kolega Franciszek Sojka, pracovníčka jedálne Stefania Burda a ďalší.⁷⁸

V prvej polovici roku 1942 mu na krátky čas zatýkajú najlepšieho priateľa Juliusza Kydrińskiego.⁷⁹ Vtedy dozrieva Wojtyłovo rozhodnutie pre kňazské povolanie.⁸⁰ V októbri 1942 nastupuje po rozhovore s kardinálom Sapiehom do tajného arcidiecézneho krakovského seminára, pričom i naďalej pracuje v chemičke Borek Falecki.⁸¹ Profesor Görlich si spomína, ako ho Wojtyła požiadal, aby častejšie hovorili o prírodných vedách, pretože tieto rozhovory sú pre neho potrebné vzhľadom k tomu, že sa rozhodol študovať teológiu. Na otázku, prečo si vybral práve cestu ku kňazstvu, Wojtyła odpovedal, že veľkou inšpiráciou bol pre neho Jan Tyranowski a jeho otec.⁸²

Reakcia Koltarczyka a jeho priateľov z divadla bola jasná: „*Človeče, čo to robíš? Chceš premárniť talent?*“⁸³ Wojtyła sa nenechal presvedčiť, aby svoje rozhodnutie

⁷⁶ Porov. SKWARNICKI, Marek. *Słowo wstępne*, 5–7.

⁷⁷ Porov. SWIDERCOSCHI, Gian Franco. *Stories of...*, s. 34. Úlohou Wojtyłu bolo prenášať v drevených vedrách chemikálie určené k čisteniu vody.

⁷⁸ Porov. BONIECKI, Adam. *The making of...*, s. 84–85.

⁷⁹ Porov. *Tamže*, s. 86.

⁸⁰ Porov. WEIGEL, George. *Svědék naděje...*, s. 75.

⁸¹ Porov. BONIECKI, Adam. *The making of...*, s. 87.

⁸² Porov. *Tamže*, s. 83.

⁸³ JÁN PAVOL II. *Vstaňte, pod'me!*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2004, s. 66.

zmenil. Nemal pocit, že by talent zakopával. Kydriński sa ho snažil presviedčať celú noc, ale bezvýsledne. Wojtyła dobre vedel, že herectvo môže odkrývať hlboké pravdy o ľudskej existencii, že herec sa má dať do služieb pravdy, ako tvrdil Kotlarczyk. Avšak toto všetko mohol ešte dokonalejšie realizovať v kňazstve. Sám to potvrdí o niekoľko rokov neskôr takto:

„Kňazské povolanie je tajomstvo. Je to tajomstvo „úžasnej výmeny“ – admirabile commercium – medzi Bohom a človekom. Človek dáva Kristovi svoje ľudstvo, aby ho využil ako nástroj spásy. Kristus zasa prijíma tento dar a z človeka akoby urobil svoje alter ego. Ak nevníkame do tajomstva tejto „výmeny“, nepochopíme, ako je možné, že mladý človek po počutí slov „Pod’ za mnou!“ sa zriekne všetkého pre Krista, a pritom je presvedčený, že na tejto ceste sa jeho ľudská osobnosť plne realizuje.“⁸⁴

Pripomeňme, že ilegálne štúdium v kňazskom seminári bolo od začiatku vojny veľmi nebezpečné. Nezriedka sa stávalo, že do seminára vtrhlo na kontrolu gestapo. Následky boli tragické. Podľa archívov krakovskej teologickej fakulty boli pri jednej prehliadke zatknutí piati študenti. Boli buď zastrelení, alebo deportovaní do Osvienčimu. Následne bol seminár úplne uzavretý a oficiálne fakticky neexistoval. Wojtyła začína študovať teológiu s ďalšími mladíkmi. Nikdy nebolo isté, či sa človek dožije nového roku, či nasledujúceho dňa, spomína Wojtylov spolužiak Andrzej Baziński.⁸⁵ Jedným z takýchto seminaristov bol Jerzy Zachuta, ktorý sa raz nedostavil na prednášky. Gestapo ho zatкло za napomáhanie židom a následne popravilo zastrelením.⁸⁶ Z doby tajného štúdia musíme zmieniť ešte jednu udalosť. Vo februári 1944 sa Wojtyła vracia z chemičky a na jednej z krakovských ulíc ho zrazil nákladný automobil. Očitá svedkyňa Józefa Florek vystúpila z električky a utekala za zraneným. Nemecký dôstojník nariadil previesť Wojtylu do nemocnice. V nedeľu 7. augusta 1944 kardinál Sapieha povolal do krakovského arcibiskupského paláca všetkých seminaristov. Začalo sa varšavské povstanie a v celej krajine zosilnela okupačná perzekúcia. Wojtyła od tej chvíle trávil čas už iba v paláci, kde sa v skromných podmienkach pripravoval na kňazské povolanie pod vedením rektora Kłosaka. Konseminaristi si na neho pamätajú ako na študenta, ktorý sa pravidelne a dlho modlil, poctivo študoval a zodpovedne dodržiaval denný

⁸⁴ JÁN PAVOL II. *Dar a tajomstvo...*, s. 82.

⁸⁵ Porov. BONIECKI, Adam. *The making of...*, s. 88.

⁸⁶ Porov. WEIGEL, George. *Svědék naděje...*, s. 76.

poriadok. Franciszek Konieczny dosvedčuje, že za ním do seminára prichádzalo zopár chudobných ľudí, ktorí ho žiadali o pomoc. Bol ochotný jednému z nich podarovať nový sveter, ktorý dostal len deň predtým od Kotlarczyka. Snažil sa pomáhať, ako vedel.⁸⁷

1.3.7. Boh je všadeprítomný

Rok pred koncom vojny, v kontexte všetkého zla, ktoré prežil a videl každý deň pred sebou, píše zbierku so zaujímavým názvom: *Pieseň o skrytom Bohu*.⁸⁸ V nej prirovnáva Boha k moru, k priateľovi, ku svetlu, k láske.

*Láska mi všechno vysvětlila,
láska všechno vyřešila –
proto zbožňuji tu Lásku,
ať kdekoli by byla...*

Naráža tiež na skutočnosť smrti. Tá už pre neho nič neznamena, pretože Láska s veľkým „L“ mu všetko vysvetlila, a tak ho už nič nemôže ohroziť. Smrť dokonca oplýva večnosťou. Všetko odovzdáva, o nič sa nestará:

*V takovém tedy tichu skrytý já-list,
osvobozen od větru,
už se nestarám o žádný z padajících dnů,
vždyť vím, že všechny opadnou.*

Boha objavuje paradoxne v temnote:

*V temnu je tedy tolik světla
kolik života v otevřené růži,
kolik je Boha sestupujícího
na břehy duše.*

⁸⁷ Porov. BONIECKI, Adam. *The making of...*, s. 97.

⁸⁸ WOJTYŁA Karol. *Prameny a ruce*, s. 7–25.

Boh sa ukrýva v klasoch pšenice, v stromoch, v kúsku pšeničného chleba, prebýva v maličknej komôrke človeka, ukrýva sa do podivuhodnej chudoby. A preto zbožňuje všetko to, v čom je ukrytý:

*Zbožňuji tě, vonné seno, neboť nenalézám v tobě
pýchu v zralých klasech.*

*Zbožňuji tě, vonné seno, jež si přivinulo k sobě
děcko prostovlasé.*

*Zbožňuji tě, strome přísný, neboť nenalézám žalobu
v tvém listí spadném.*

*Zbožňuji tě, strome přísný, neboť jsi kryl Jeho ramena
v krvavé námraze.*

*Zbožňuji tě, matné světlo pšeničného chleba,
v němž věčnost pobude chvíli jedinou,
když připlouvá ke břehu našemu
tajemnou pěšinou.*

Boh sa ukrýva v prostote a chudobe, je hosťom tých najprostejších, tých, ktorí sa vyhýbajú hriechu a pre lásku im chýbajú slová:

*Sám když si nás zamiloval,
prostotou nás očaroval,
bídou, bídou, slámou...*

V hostii sa stretáva s pohľadom Božím, s pohľadom Otca:

*V jednom dětském pohledu
soustředěném na vlídnou Hostii
potkal jsem se s Otcem nebeským,
který se díval s nesmírnou láskou...*

Zatiaľ čo mnohí počas vojny kričali, prečo je Boh ticho, prečo nič neurobil, ako môže dopustiť takýto horor, Wojtyła prežíva obdobie intímneho stretnutia s Bohom. Vidí ho takmer všade. *Pieseň o skrytom Bohu* je nielen básňou, ale aj hlbokou modlitbou plnou nádeje a radosti, že duša má svojho Boha, ktorý je najväčšou istotou. Ako keby sa v tej básni ozývala *Pieseň duše* sv. Jána od Kríža:

*V té temné noci, ve štěstí,
ukrytá, že neviděl mne nikdo,
nespatřila jsem nic,
bez strážce, ani světlo,
jen to, co mi v srdci žhnulo.*

*A ono střežilo mne
a vedlo jistěji než světlo polední,
tam, kde už čekal na mne,
kdo dobře znám je mi,
na místech, kam nikdo nevstoupí...⁸⁹*

V *Piesni o skrytom Bohu* sa ukrýva láska k umeniu, ale priam ňou preniká láska k Bohu. Tu je to iný Karol Wojtyła, ten, ktorý sa rozhodol zanechať dráhu umeleckého života a nastúpiť na cestu kňazstva. Nikdy viac sa od tejto chvíle nepripojil oficiálne k umeleckému životu. Nemal ako autor podiel na literárnom poli poľskej kultúry. *Pieseň o skrytom Bohu* vyšla tlačou v roku 1946 v časopise *Głos Karmelu* bez uvedenia mena autora.⁹⁰ Ďalšie diela vydané tlačou označil vždy iba pseudonymom. To, že písal poéziu, držal v tajnosti. Len úzky okruh priateľov a spolupracovníkov vedel o jeho tvorbe. Naďalej sa zaujímal o literatúru a divadelné umenie, ako metropolita krakovský bol známym mecenášom, ktorý mal kontakty s mnohými intelektuálmi, vedcami a umelcami, avšak nikdy nehovoril o svojej tvorbe. Aký vzťah mal k poézii ako duchovný pastier, to nám môže odhaliť antológia veršov poľských kňazov, ktorá bola vydaná v Londýne v roku 1971 pod názvom *Słowa na pustyni*. Úvod do nej napísal kardinál Karol Wojtyła.

⁸⁹ SV. JAN OD KRÍŽE. *Temná noc*, s. 35.

⁹⁰ Porov. WOJTYŁA, Karol. *Poezje Dramaty Szkice...*, s. 587.

„Kňazstvo, napísal vtedy, je sviatosťou i povoláním. Básnická tvorba je funkcia talentu – ale talenty tiež rozhodujú o povolani, prinajmenšom v subjektívnom zmysle. Možno teda stojíme pred otázkou: Akým spôsobom tieto dve povolania, kňazské a básnické vzájomne koexistujú, akým spôsobom sa vzájomne prenikajú v samotnom človeku? Takáto otázka sa týka niečoho väčšieho, ako sú výtvary. Týka sa autorov. Týka sa záležitosti, ktorá je akýmsi osobným tajomstvom každého z nich. Či písanie neodhaľuje toto tajomstvo?“⁹¹

Wojtyła ďalej pokračuje a vysvetľuje, že básnické verše môžu poodhaliť toto tajomstvo prenikania oboch povolani. Nie je jasné, do akej miery sú básne prameňom poznania kňazskej duše, avšak nedá sa poprieť, že sú prostriedkom k tomu, aby sme sa niečo o kňazskej duši dozvedeli, pretože reflektujú jej vnútro. Wojtyłovo vyjadrenie v úvode básnickej zbierky zároveň uznáva úplnú autonómiu umenia vo vzťahu k hierarchickej hodnosti tvorcov. Nie je dôležité, akú funkciu zastáva umelec, dôležité je, čo tvorí.⁹² Poézia je prameňom poznania tajomstva. Preto Wojtyła naďalej píše verše:

„Po päťdesiatich rokoch od vysviacky môžem povedať, že zo dňa na deň väčšmi nachádzam v tom *Mysteriu fidei* (eucharistii) zmysel vlastného kňazstva. Práve tam je miera daru, ktorý predstavuje, a takisto miera odpovede, ktorú tento dar očakáva. Dar je vždy väčší. A je to dobre, že je to tak. Je dobre, že človek nikdy nemôže povedať, že už plne odpovedal na dar. Je to dar a zároveň úloha: stále! Byť si toho vedomý znamená žiť plne svoje kňazstvo.“⁹³

Na konci vojny sa Wojtyła dozvedel o osudoch viacerých hrdinov a mučeníkov, medzi nimi aj o hrdinskej smrti Maximiliána Kolbeho, ktorý sa obetoval za druhého človeka. Darovať sa, byť *Alter Christus* – druhým Kristom, ktorý dáva sám seba ako obeť, to je hlavnou úlohou kňazskej služby. Keď 1. novembra 1946 ležal pri prostrácii na dlažbe Wawelskej katedrály, aby bol vysvätený na kňaza, myslel na svojho konseminaristu Jerzyho Zachutu, ktorý bol pri službe židovským občanom zatknutý

⁹¹ SKWARNICKI, Marek. *Słowo wstępne*, s. 5–7.

⁹² Porov. *Tamže*, s. 6–7.

⁹³ Porov. JÁN PAVOL II. *Dar a tajomstvo...*, s. 88.

a popravený zastrelením: *Kristus ho iným spôsobom spojil s tajomstvom smrti a zmŕtvychvstania.*⁹⁴

Wojtyła si v živote uvedomoval podivuhodné riadenie Božej Prozreteľnosti. Pri spomienkach na obdobie vojny poodhaľuje, že jeho kňazské povolanie vzniklo v kontexte veľkého zla a mnohých ľudských obetí:

*„Nie raz som si položil otázku, prečo prišli o život moji rovesníci a prečo nie ja? Dnes viem, že to nebola náhoda. (...) Moje kňazstvo sa už pri svojom zrode vpísalo do veľkej obeť mnohých mužov a žien mojej generácie. Mňa Prozreteľnosť uchránila od ťažkých skúšok, ale o to väčšmi pociťujem dlh voči osobám, ktoré poznám, ako aj voči ľuďom mne neznámym a oveľa početnejším bez ohľadu na národnosť a jazyk, ktoré svojou obeťou na veľkom oltári histórie prispeli k uskutočneniu môjho kňazského povolania. Istým spôsobom ma oni zaviedli na túto cestu a vo svetle obeť mi ukázali najhlbšiu a podstatnú pravdu Kristovho kňazstva.“*⁹⁵

Nie je náhoda, že na prímčnom obrázku Karola Wojtyły sa nachádzal citát: *Fecit mihi magna.* (Veľké veci mi urobil.) Tohto daru si bol po celý život vedomý. Mal podiel na ovocí, ktoré svojou obeťou prinieslo utrpenie mnohých jeho súčasníkov. S myšlienkou, že utrpenie jednotlivcov i spoločenstva ľudí môže vzájomne obohacovať druhých, sa budeme vo Wojtylovom živote stretávať aj naďalej. Poďme teda v nasledujúcej kapitole nahliadnuť do ďalších udalostí a myšlienok, ktoré pomôžu Wojtyłovi formulovať kresťanskú odpoveď na zmysel utrpenia.

⁹⁴ Porov. *Tamže*, s. 52.

⁹⁵ *Tamže*, s. 44–46.

2. Od kňazského svätenia po rímsky pontifikát

Negatívne životné udalosti prežité do kňazskej vysviacky Wojtyły nasmerovali na riešenie hlbokých ľudských otázok. Počas vykonávania kňazskej a biskupskej služby ich začne do hĺbky riešiť. Povrchnosť je mu cudzia. Zaiste ho k tomu priviedol otec, ktorý ako vojak vynikal pracovitou a svedomitou.⁹⁶ Wojtyła sa začne venovať teologickej vede, ktorej poznatky bude bohato využívať v pastorácii. Vybuduje si tak teologickú a filozofickú základňu, ktorá sa stane zdrojom odpovedí na aktuálne problémy doby.

V tejto kapitole sa pokúsime dotknúť najdôležitejších momentov, ktoré formujú Wojtyłovo myslenie a osobnosť až do začiatku pontifikátu. Najprv to budú rímske štúdiá, v priebehu ktorých objaví význam osobného prežívania skutočnosti, najmä náboženskej. Preskúmaním diela sv. Jána od Kríža začne hľadať odpoveď na otázku, kto je človek. Toto hľadanie vyústí do horlivého boja za plnosť a dôstojnosť každej ľudskej bytosti, ktoré spočívajú v náboženskej slobode. Max Scheler, ku ktorému ho privedie objavenie významu vnútorného prežívania (skúsenosti), Wojtyłu presvedčí o tom, že naplnením človeka je láska prejavujúca sa v čine. Ovplyvnený rozsiahlym dielom tohoto filozofa a konfrontovaný so snahou o degradáciu ľudskej bytosti premyslí, čo je podstatou pravej lásky, ktorú si zaslúži každý človek. Napíše svoje najvýznamnejšie diela: *Láska a zodpovednosť* a *Osoba a čin*. Uvidíme, ako Max Scheler Wojtyłovi ponúkne významné poznatky pre formulovanie zmyslu utrpenia. V priebehu celého obdobia budeme vnímať srdečné a osobné vzťahy s farníkmi, s celým spoločenstvom cirkvi a s priateľmi, ktorí sa od straty rodiny stávajú významnou súčasťou Wojtyłovho života.

Kňazské a biskupské pôsobenie nadväzuje na základné skúsenosti, nadobudnuté v mladosti – individuálny a osobný prístup ku každému človeku. Ako zaujímavý zdroj do vnútorného sveta nám poslúži reflexia jeho vlastnej činnosti na Druhom vatikánskom koncile, ktorá vo Wojtyłovi posilnila vedomie cirkvi získané v priebehu ciest po Európe. Na záver sa pozrieme na exercície, ktoré dával vo Vatikáne pápežovi Pavlovi VI. a rímskej kúrii. V texte duchovných cvičení môžeme vnímať ucelený pohľad na aktuálne dianie v spoločnosti a v cirkvi a vlastnú víziu budúcnosti, ktorá sa sformovala

⁹⁶ Porov. WEIGEL, George: *Svědek naděje...*, s. 36.

v uplynulých rokoch. Tak sa Wojtyła stáva dostatočne pripravený na to, aby mohol počas pontifikátu viesť dialóg so svetom v mene človeka a Boha.

2.1. Sv. Ján od Kríža a európsky teologický pluralizmus v službe dialogického hľadania Boha a človeka

Kardinál Sapięha posielal nadaného Wojtyęlu dva týždne po kňazskej vysviacke na postgraduálne štúdiá do Ríma. Arcibiskupovo rozhodnutie bolo motivované odporučením profesora teológie Ignaca Rózyckiego, u ktorého Wojtyęla úspešne absolvoval všetky predmety vrátane dogmatického seminára. V roku 1946 pod jeho vedením napísal seminárnu prácu s názvom *Analiza wiary według św. Jana od Krzyża. Wiara jako środek do zjednoczenia duszy z Bogiem* (Analýza viery podľa sv. Jána od Kríža. Viera ako prostriedok zjednotenia duše s Bohom).⁹⁷ Rózycki osobne oslovil Wojtyęlu s otázkou, či nemá záujem absolvovať postgraduálne štúdium.⁹⁸ On súhlasil a ako predmet štúdiá si určil i naďalej obľúbené dielo sv. Jána od Kríža.

Od konca novembra 1946 pracoval na téme pod vedením dominikánskeho profesora Reginalda Garrigou-Lagrangeho na pápežskej univerzite *Angelicum* v Ríme. To v tej dobe podľa bývalých Wojtyęlových spolužiakov nebolo veľmi vzrušujúcim intelektuálnym prostredím. Niektorí profesori boli vynikajúci, iní však skôr nevýrazní. Angelicu chýbala intelektuálna iskra.⁹⁹ V katolíckych seminároch prebiehali vášnivé diskusie o tom, ako spojiť scholastiku s novými teologickými prúdmi. Na Angelicu, kde študoval Wojtyęla, existoval len novotomistický a neoscholastický prístup.¹⁰⁰ Veľkým tomistom bol práve Wojtyęlov školiteľ Reginald Garrigou-Lagrange. Wojtyęla si ho za vedúceho práce vybral kvôli láske k dielam sv. Jána od Kríža, ktorú mali spoločnú. Každú nedeľu popoludní viedol profesor seminár o spiritualite.¹⁰¹

Fakt, že Wojtyęlovým školiteľom bol zástanca novotomizmu neznamená, že by Wojtyęla neuvažoval nad novými teologickými prúdmi doby. Práve naopak. V priebehu štúdiá na Angelicu bol ubytovaný na Belgickom kolégiu, ktoré sa hlásilo

⁹⁷ Porov. BONIECKI, Adam. *The making of...*, s. 106.

⁹⁸ Porov. MALIŃSKI, Mieczysław. *Celý tvůj*, s. 79.

⁹⁹ Weigleovo interview s arcibiskupom Jorgem Mejiou, spolužiakom Karola Wojtyęlu. Porov. WEIGEL, George. *Svědék naděje...*, s. 95.

¹⁰⁰ Porov. BURDA, František. *Obráz člověka...*, s. 48.

¹⁰¹ Porov. WEIGEL, George. *Svědék naděje...*, s. 88.

k predstaviteľom *Nouvelle théologie*. Vďaka tomuto kolégiu mal možnosť viac preniknúť do aktuálneho teologického myslenia a sporov. *Nouvelle théologie* usilovala o reformu teológie, ktorú si vynútil spor o modernizmus. Držala sa stranou od tohto sporu, ale celú situáciu vnímala pozitívne, ako krízu vedúcu k potrebnému rastu. Hlavné dôrazy sa kládli na potvrdenie primátu zjavenej skutočnosti, využívanie historickej a biblickej kritiky, na otvorený tomizmus a na riešenie dobových problémov. V priebehu storočí došlo k prílišnému zdôrazňovaniu špekulácie na úkor Bohom zjavenej skutočnosti. *Nouvelle théologie* bola i naďalej tomistickou teológiou, no nepokračovala v tradícii doktrinárskeho a uzavretého tomizmu, ktorý vôbec nereflektoval dobové problémy a bol dopredu pripravený „v malých úhľadných balíčkoch.“ Nová škola prestala na učenie sv. Tomáša Akvinského nazerať ako na niečo, čo je vytrhnuté z dejín a čo sa premenilo na posvätnú metafyziku.¹⁰² Teológia je predsa tvorená v dejinách! Pojem dejín chýbal na teologických fakultách takým mysliteľom, ako boli Congar, Danielou, Chenu, Gardeil, De Lubac, De Chardin, Bouillard. Pod hľadáčik kritiky si ich zobral práve Reginald Garrigou-Lagrange v článku *Kam kráča nová teológia?* z roku 1946. Mnohí dominikánski teológovia videli v snahe o historizáciu scholastiky, ktorú chápali ako skutočne vedecký základ kresťanského myslenia, nebezpečnú tendenciu vedúcu k teologickému relativizmu, ktorý môže vyústiť k relativizmu dogmatickému. Garrigou-Lagrange v jednom článku píše: „*Kam nutne vedie táto nová teológia so svojimi novými učiteľmi, ktorí ju inšpirovali? Kam vedie, ak nie na cestu skepticizmu, fantázie a herézy?*“ A ešte s väčším dôrazom sa pýta: „*Kam vedie nová teológia? Naspäť k modernizmu?*“¹⁰³

Wojtyła nezostal u názorov svojho školiteľa. Mal bohatý priestor k tomu, aby sa zoznámil s argumentmi aj nových teologických prúdov, a ako môžeme vidieť, bol k nim veľmi otvorený. Rektrom Belgického kolégia bol Maximilian de Fürstenberg, ktorého neskôr sám menoval za kardinála. Na kolégiu mal možnosť stretnúť zakladateľa Hnutia robotníckych kňazov (JOC – Jeunesse Ouvrière Chrétienne) Josefa Cardinja, usilujúceho o evanjelizáciu na pracoviskách a medzi ľuďmi rôznych sociálnych vrstiev.¹⁰⁴ Keď s podporou kardinála Sapiehu navštevuje v lete roku 1947 Francúzsko, spoznáva hnutie *Mission de France*. Išlo o skupinu francúzskych kňazov, ktorí ako robotníci pracovali v továrňach a touto formou sa snažili postupne evanjelizovať

¹⁰² Porov. GIBELLINI, Rosino. *Teologické smery 20. storočia*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011, s. 171–173.

¹⁰³ Porov. *Tamže*, s. 178.

¹⁰⁴ Porov. MALIŇSKI, Mieczysław. *Celý tvůj*, s. 86.

pracujúce masy. Zakladateľom hnutia bol kňaz Godin. Sám prijal spôsob života ľudí, ktorých evanjelizoval. Paríž a Marseille boli dve najväčšie proletárske centrá Francúzska a práve tu sa hnutie rodí. Wojtyła v roku 1949 podrobil v článku *Mission de France*, vydanom v *Tygodniku Powszechny* tento moderný prúd podrobnej analýze.¹⁰⁵ Celé územie Francúzska rozdelil na tri oblasti: kraj katolícky (kde činnosť cirkvi ešte nebola vytrhnutá z koreňov), kraj nepraktizujúcich (tu sa ešte žije kresťanská kultúra, ale náboženstvo už stratilo vplyv na život spoločnosti, ľudia žijú iba z doznievajúcich zvykov a tradícií, ktoré sa vytrácajú) a kraj misijný (vonkajšie prežívanie kresťanských zásad sa úplne vytratilo, neexistujú žiadne zvyky a tradície). Keď Wojtyła videl situáciu kresťanstva v krajine, uvedomil si, že trend sa bude šíriť aj do iných častí Európy, a že cirkev bude musieť nájsť cestu, ako si poradiť s ateizáciou európskej spoločnosti.

Ako najzásadnejšiu vec pre budúcnosť cirkvi vyzdvihuje svedectvo života. Farnosť existujúca v ateistickej spoločnosti musí byť postavená na svedectve života. Musí stáť na dare, ktorý prináša každý člen farnosti vrátane kňaza, keď sa obetuje v prospech spoločenstva. Kňaz v takejto farnosti má svoj život pretvoriť do trvalej obety Ježiša Krista. K obete je povolaný každý člen farského spoločenstva. Kňaz, ako pastier spoločenstva má k nekrvavej obete sv. omše pripojiť nielen seba, ale aj všetko to, čo môže obetovať samotné spoločenstvo veriacich. Tento charakter kňazstva si Wojtyła uvedomil aj pri návšteve v San Giovanni Rotondo v lete roku 1947, kde sa stretol s pátrom Piom z Pietrelciny a všimol si, že pri obete sv. omše svätec reálne a dokonca fyzicky trpí.¹⁰⁶ Ďalej si všíma veľkú dôležitosť spoločenstva, tak kňazov, ako aj samotných farností. Svedectvo života, na ktoré sa zahľadí moderný neveriaci, sa stáva prvým dôvodom, ktorý ho môže priviesť k Bohu. Do pravdy sa vstupuje práve cez svedectvo. Každý svojim spôsobom je zodpovedný za evanjelizáciu: inak kňaz, rehoľná sestra, rehoľník, roľník, robotník veľkého priemyselného podniku. Apoštolát je činnosť, ktorá sa týka spoločného úsilia všetkých veriacich. Laik má v tomto smere v cirkvi veľkú úlohu. Činnosť francúzskych kresťanských inštitútov nie je činnosť odporu a nesúhlasu, nie sú to žiadne „anti“ aktivity. Je to činnosť pozitívna, konštruktívna a snažiaca sa budovať, nie rúcať. Prihliada na podmienky doby a prítomného života. Wojtyła v závere sondy do činnosti hnutia konštatuje, že vzniká akási nová apoštolská

¹⁰⁵ Porov. WOJTYŁA, Karol. *Mission de France*. In HENNELOWA, Józefa (ed.). *Wojtyła Karol...*, s. 7–15.

¹⁰⁶ Porov. WEIGEL, George. *Svědék naděje...*, s. 87.

škola, ktorá sa usiluje vrátiť k jednoduchosti evanjelia a k duchu horlivosti, a to je pre neho sympatické.

Analýza robotníckeho hnutia Wojtyły presvedčila, že ak má cirkev reagovať adekvátnym spôsobom na situáciu meniacej sa spoločnosti, potrebuje zmenu. Vďaka možnosti nahliadnuť do náboženského života v iných krajinách sa začal približovať k názorom, ktoré sa o niekoľko rokov presadia na Druhom vatikánskom koncile. Pochopil, že cirkev musí využiť veľký potenciál angažujúcich sa laikov. Je treba zanechať negativistický prístup voči svetu a zvoliť cestu pozitívneho svedectva, ktoré ľuďom predstaví krásu prežívanej viery. Aby cirkev mohla naplniť toto poslanie, potrebuje viesť autentický apoštolát, do ktorého nezapojí len kňazov a rehoľníkov, ale aj horlivých laikov. Musí zohľadniť aktuálne podmienky a stav evanjelizovaných území, inak sa jej nepodarí osloviť žiadneho človeka. Scholastická teológia na dejinné a iné okolnosti zabudla, a preto sa Wojtyła na svojom študijnom pobyte otvára pre nové riešenia situácie, do ktorej sa cirkev dostala pred koncilom.

Okrem Francúzska mal možnosť cez letné prázdniny 1947 navštíviť na desať dní aj Holandsko, kde na neho veľký dojem urobila silná organizácia cirkvi a pastorácie, spolu s aktívnymi inštitúciami a živými cirkevnými komunitami.

„Takto sa mi z rozličných strán čoraz väčšmi odkrývala západná Európa, Európa po druhej svetovej vojne, Európa nádherných gotických katedrál a zároveň Európa ohrozovaná procesom sekularizácie. Uvedomoval som si, že to predstavuje výzvu pre Cirkev, ktorá musí čeliť spomenutému nebezpečenstvu novými formami pastorácie, otvorenými pre širokú účasť laikov.“¹⁰⁷

Vráťme sa teraz k zásadnej činnosti, kvôli ktorej Karol Wojtyła absolvoval pobyt v Ríme, k jeho dizertačnej práci *Doctrina de Fide apud s. Joannem a Cruce* (Náuka o viere u sv. Jána od Kríža). V práci sa odráža osobná skúsenosť autora, ktorú nadobudol v období II. svetovej vojny a síce, že zmyslom ľudskej osoby je zjednotenie človeka s Bohom. V prvej kapitole sme poznali, že práve v priebehu tragickej vojny a po prežití veľkých rodinných strát Wojtyła objavuje Boha, ktorý sa pre neho stáva najväčšou oporou (napr. *Pieseň o skrytom Bohu*) a jediné šťastie vidí v jeho totálnom nasledovaní, ktoré mu umožňuje kňazská služba.

¹⁰⁷ JÁN PAVOL II. *Dar a tajomstvo...*, s. 62.

Dôležitú vec, ktorú si Wojtyła v diele sv. Jána od Kríža všíma, je skutočnosť, že tento svätec nezaznamenáva žiadnu teóriu, žiadny špekulatívny traktát o mystike, ale zapisuje žitú skúsenosť.¹⁰⁸ Wojtyła tak po príklade sv. Jána začína na skúsenosť dávať veľký dôraz. Tým sa do popredia teologického myslenia dostáva subjekt, na ktorý scholastika úplne zabudla a zo svojej koncepcie ho vynechala. Skúsenosť je predsa to, čo je každému človeku vlastné a Wojtyła je presvedčený, že sa to týka aj skúsenosti náboženskej. Dielo sv. Jána od Kríža upozorňuje človeka na význam osobného prežívania. S prekvapením si všíma, že Ján na prvom mieste hovorí o človeku a o jeho skúsenosti nadprirodzeného života, až potom o Bohu. Východiskovým bodom pre Jánovu teológiu je človek a jeho prežívanie viery.¹⁰⁹

Podľa Wojtyły je viera tou schopnosťou, ktorá je vlastná intelektu. Jedine vďaka tomu, že intelekt má túto schopnosť viery, môže človek poznávať Boha. Nie je to poznanie v pravom zmysle slova. V skutočnosti sa jedná o súhlas so zjavenými pravdami. Viera intelektu síce zjavuje Boha, na druhej strane sa Boh prostredníctvom viery v intelektu človeka ukrýva, pretože platí, že poznávajúci uchopuje predmet poznania do vedomia, ale Boha nemôžeme dokonale poznať. Viera je teda osvetľujúca skutočnosť, no na druhej strane aj zatemňujúca. Vďaka tomu, že Boha nikdy dokonale nespoznáme, pretože nás presahuje, zisťujeme, že Boh sa v nás do istej miery ukrýva a človek má možnosť prežiť temnú noc. Viera dáva intelektu informácie, ktoré nikdy nemal. Intelekt je ako obnažený, keď tieto informácie dostáva. Nemá šancu zmyslovo uchopiť nadprirodzenú skutočnosť. Intelekt objavuje nekonečnosť transcencie. Duša zostáva pri konfrontácii s nadprirodzenými pravdami s Bohom úplne sama, nakoľko intelektuálna aktivita je neplodná a stáva sa prekážkou pre pochopenie nadprirodzeného.¹¹⁰

Človek, ktorý má vieru a hľadá zmysel života, musí urobiť zásadnú vec. Musí sa obetovať. Táto obeť je najvyšším výrazom toho, že je osobou. Tým, že sa obetuje, nachádza vlastnú identitu v Bohu. Keď stráca zmysel života, paradoxne ho to vedie k podstate, ktorá je v ňom ukrytá. Intelektu osvietenému vierou pri stretnutí s Transcendentnom neostáva nič iné ako prijať zjavené pravdy – je to zapretie seba samého. Vtedy, keď sa človek takýmto spôsobom obetuje, stáva sa schopným zjednotiť

¹⁰⁸ Porov. BURDA, František. *Obráz člověka...*, s. 62.

¹⁰⁹ Porov. *Tamže*, s. 63–64.

¹¹⁰ Porov. *Tamže*, s. 66–68.

sa s Bohom a zároveň sa stáva sám sebou. V tom okamihu sám seba prekračuje a dosahuje, čo by prirodzenou cestou nedosiahol.¹¹¹

Boha človek poznáva inak ako ostatné skutočnosti života. Môže ho poznať iba tak, ako poznáva osoby – prostredníctvom sebadarovania. Keď chceme poznať nejakú osobu, musíme vyjsť zo seba, musíme sa darovať, musíme milovať. Nemôžeme vlastniť. Štúdium mystiky sv. Jána od Kríža presvedčilo Wojtyłu o neodňateľnej ľudskej dôstojnosti, ktorú má každý človek, vrátane bojujúceho vo vojne. Každý človek je povolaný k stretnutiu s Bohom, a preto musí byť každá ľudská osoba slobodná. Len tam, kde je sloboda, môže byť skutočná láska a môže sa nadviazať plnohodnotný autentický vzťah. Stretnutie s Bohom prostredníctvom viery je kľúčom k pochopeniu existencie a cieľa človeka. Jedine keď sa stretneme s Bohom, môžeme plne pochopiť seba a blížneho. Keď sa na blížneho budeme pozerat' ako na bytosť, ktorá je povolaná k stretnutiu s Bohom, nemôžeme jej upierať jej nespochybniteľnú ľudskú dôstojnosť.¹¹²

Štúdium diela sv. Jána od Kríža pomohlo Wojtyłovi nastoliť smer, ktorým sa bude nasledujúce roky uberať. Je to hľadanie celého človeka a zmyslu jeho existencie. Wojtyła začne pracovať na filozofickej antropológii.¹¹³ Ťažisko vedeckej práce sa začne presúvať na skúsenosť, ktorej význam v dizertačnej práci objavil. Od metafyziky sa začne presúvať smerom k fenomenológii, ktorá dáva dôraz na subjektívnu stránku človeka, postihuje zložitost' ľudského vnímania, schopnosti ľudského ducha, fyzické reakcie atď. Ak by sme na človeka pozerali len z jedného uhlu pohľadu, zredukovali by sme ho, čo vedie k ohrozeniu ľudskej dôstojnosti, ako sa to stalo počas vojny, kedy v praxi kulminovali do tej doby iba teoreticky hlásané hrôzostrašné postuláty totalitných ideológií.

¹¹¹ Porov. *Tamže*, s. 69.

¹¹² Porov. *Tamže*, s. 88–89.

¹¹³ „Podle našeho názoru je Wojtyłovo myšlení na prvním místě antropologické a teprve poté je možné jej chápat jako etické. Jeho antropologie etiku předchází a dokonce lze říci, že etika Karola Wojtyły v jistém smyslu antropologií stále zůstává.“ *Tamže*, s. 7.

2.2. Wojtyłaova revolúcia za človeka

Keď sa v roku 1948 Wojtyła vrátil do Poľska, bol naďalej silne motivovaný myšlienkami, ku ktorým dospel v dizertačnej práci. Vracal sa k nim v pastorácii aj v novej poézii vydávanej pod pseudonymom. V malej farnosti Niegowice, do ktorej nastúpil hneď po návrate zo štúdií,¹¹⁴ začal v kontakte s veriacimi využívať objavený personálny prístup, ktorý pramenil z poznania osobného dialógu s Bohom. Návštevy chorých, jednotlivých rodín a vzťahy s mládežou boli na dennom poriadku.¹¹⁵ V rámci krátkeho (len osemmesačného) pôsobenia stihol založiť dramatický krúžok, v ktorom s ďalšími farníkmi pripravili hru *Očakávaný hosť*. Sám si zahral postavu žobráka, z ktorého sa v priebehu hry stáva Ježiš. Po ôsmich mesiacoch bol ustanovený za univerzitného kaplána vo farnosti sv. Floriána v Krakove, kde každý štvrtok viedol prednáškové stretnutia pre akademickú mládež, na ktorých vznikali diskusie súvisiace s existenciou Boha a duchovnosti ľudskej duše, čo bolo v dobe nastupujúceho komunizmu prínosné a užitočné.¹¹⁶ Okrem toho v roku 1950 rozbieha prvý kurz prípravy na manželstvo pre snúbenecké páry krakovskej arcidiecézy a zavádza tzv. dialogické omše. Šlo v nich o to, aby sa k odpovediam tradične recitovaným miništrantmi pridali aj študenti prítomní na bohoslužbách. Tieto odvážne nápady boli ovocím ciest po Európe.¹¹⁷ Okolo seba formuje spoločenstvo študentov s názvom *Rodzinka*, neskôr *Srodowisko*. Tí si postupne zakladali vlastné rodiny.

Po návrate zo štúdií čaká na Wojtylu zem, v ktorej sa začína naplno rozvíjať komunistická diktatúra propagujúca militantný ateizmus. 19. januára 1947 boli zorganizované sfalšované voľby v duchu hesla: „*Jedni volili, druhí sčítali*.“¹¹⁸ Od prvých dní nástupu komunizmu k moci bola prítomná propagandistická kampaň proti cirkvi. Poľský prímás Wyszyński sa s podporu celého episkopátu, prinútený veľkým tlakom zo strany politickej moci, rozhodol pre ústupky. Cirkev uznala podpisom potrebu úcty k právu a štátnej moci, odsúdenie konšpirácie, neodmietanie kolektivizácie vidieka, podporu „boja za mier“ i to, že sa bude riadiť poľskými štátnymi záujmami.

¹¹⁴ Správa o menovaní Wojtylu po návrate zo štúdií do tak malej farnosti, do ktorej nevedla ani žiadna verejná doprava, vyvolalo rozčarovanie medzi mnohými kolegami: „*Také nadanie, tak dlho študovať a promovat', aby potom pristál práve v tomto hniezde?*“ Wojtyła sa však tomu smial. Porov. MALIŃSKI, Mieczysław. *Celý tvůj*, s. 84.

¹¹⁵ Porov. *Tamže*, s. 84–85.

¹¹⁶ Porov. JÁN PAVOL II. *Dar a tajomstvo...*, s. 70.

¹¹⁷ Porov. WEIGEL, George. *Svědék naděje...*, s. 103–104.

¹¹⁸ Porov. PACZKOWSKI, Andrzej. *Půl století dějin Polska...*, s. 117–120.

Recipročne vláda povolila výučbu náboženstva na školách, prítomnosť duchovných v armáde, existenciu seminárov, Lublinskej katolíckej univerzity a právo cirkvi na tlač a školy. Problém bol, že štát mal na rozdiel od cirkvi prostriedky k tomu, aby si mohol vynútiť „vhodné“ chovanie kňazov a príslušníkov rehoľných rádov. Výsledkom dohody boli v skutočnosti silné perzekúcie, obmedzenie kláštorného majetku, uväznenie niektorých členov episkopátu a kňazov, zamedzenie možnosti slobodne cestovať do zahraničia, či obmedzenie prídelu papiera pre tlač.¹¹⁹ Katolícke aktivity a reakcie v náboženskej tlači sa pod tlakom cenzúry uchýlili na pôdu obrany kultúrnych hodnôt a rezignovali na vyjadrenia politickej podoby. To sa týkalo aj *Tygodnika Powszechnego* a mesačníka *Znak*, v ktorých publikoval aj Wojtyła.

Proti novej ideológii bojoval apelovaním na ľudskú dôstojnosť a ľudské práva, ktoré pramenili zo štúdia diela sv. Jána od Kríža. Nikdy na marxizmus neútočil priamo, snažil sa poraziť marxizmus zvnútra poukazovaním na jeho rozpory. V roku 1950 bola vydaná vyššie spomínaná hra *Brat nášho Pána*, v ktorej okrem konverzie maliara Adama Chmielowského rieši na pozadí problém revolučného násillia, a tým odpovedá na aktuálne dianie v poľskej spoločnosti. V hre vystupuje cudzinec, o ktorom neskôr Wojtyła ako pápež prehlási, že sa jedná o samotného Lenina. Cudzinec tvrdí, že apoštol lásky, brat Albert a ďalší jemu podobní, sú pre chudobných ľudí nepriateľmi. Tak Albert ako aj cudzinec bojujú o duše konvertitov. V najhlbšom slova zmysle je hra hľadaním zmyslu ľudskej existencie, v ktorej prebieha zápas žiť pre seba, alebo sa obetovať druhým.¹²⁰ Človek nemá za spravodlivosť bojovať nenávisťou k druhým, ale prostredníctvom revolúcie lásky, ktorá pomáha chudobným a núdzným. Správne vedenie revolúcie nespočíva v boji „proti“ niekomu, ale v „boji „za niečo.“ Aj preto Wojtyła nikdy svoj nesúhlas s komunistickou diktatúrou nevyjadroval útokom, ale „revolúciu“ preniesol na rovinu ľudských práv. „*Brat nášho Pána*“ sa stáva zrkadlom komunistickej diktatúry, ktorá prekrútila obraz človeka.

Tajomné zjednotenie s Bohom prostredníctvom vzájomného sebadarovania vyjadrené v dizertačnej práci nachádza ďalšie, tentoraz umelecké stvárnenie, v básni napísanej v roku 1950 *Pieseň o jase vody*. Samaritánka, stretávajúca sa s Kristom pri studni, predstavuje každého človeka, ktorý stretáva Boha. Wojtyła vidí v spôsobe, akým Ježiš pozná Samaritánku model, ktorým zároveň poznáva každého človeka. Ježiš poznáva inak. V hre je to vyjadrené obrazom zrkadla, v ktorom Samaritánka objavuje

¹¹⁹ Porov. *Tamže*, s. 169–171.

¹²⁰ Porov. WEIGEL, George. *Svědék naděje...*, s. 117–119.

samú seba, tak ako Ján od Kríža podľa jeho doktorskej práce objavuje pri stretnutí s Kristom svoje „ja.“

*On poznával jinak. Téměř nezvedaje oči. Byl velkým souhrnem poznání
– jako studna, jež odlesky vody přebírá po tváři.
Měl zrcadlo... jak studna... jež svítí do hloubi.
Nemusel se snažit zvedat oči, aby mne prohlédl skrz naskrz.
Viděl mne v sobě. Měl mne v sobě.
Pronikal do mně bez obtíží
a tryskal ve mně v mém studu a v myšlenkách dávno zasutých.¹²¹*

Stretnutím s Ježišom ako by sa Samaritánka pozerala do studne. Uvidela v nej seba, aj svoje hriechy: „*Byl celý v mém hříchu a v mém tajemství.*“ Spoznala v Ježišovi toho, ktorý prijal jej bolesť a hriech, tak ako voda studne prijíma obraz človeka. Keď zistila, že kvôli jej hriechnej duši Ježiš trpí, chcela mu bolesť z lásky k Nemu vziať, ale nešlo to:

*Mlčíš – však já dnes už vím, Tvým slovem navždy otevřená –
že tenkrát jsem se v Tobě neprotrpěla do patřičné míry.
Řekni... dnes by si láska chtěla vrátit zpět tu bolest...
Tobě ji odebrat a převinout do sebe jak ostrou pásku...
Pozdě, dnes každá bolest, co vrací se od Tebe,
se cestou proměňuje v lásku.*

Pri pohľade na Samaritánku premenil Ježiš bolesť na lásku. Vzal Samaritánke bremeno, a premenil ho, ako to urobil na kríži, keď sa hriech stal víťazstvom.

Pieseň o jase vody je ozvenou Wojtyłovej práce o sv. Jánovi od Kríža. Nielenže sa Samaritánka dostáva do spoločenstva s Bohom, doslova tvorí jeho súčasť, zjednocuje sa s ním. Aj Boh sa stáva súčasťou Samaritánky, no len čiastočne, pretože ju nekonečne presahuje:

¹²¹ WOJTYŁA, Karol. *Poezje i dramaty*, s. 28.

*Jak je to dobře! Nedokážu Tě celého přenést do sebe –
ale toužím, abys zůstal, jak v zrcadle studny
zůstávají listy a květy z výše snesené
pohledem užaslých očí
– očí více zářících nežli smutných.*

Fakt, že Boh sa ukrýva v človeku, zaujímavo vyjadril v tom istom roku aj v básni venovanej Panne Márii, *Matka*. Milovaný učeník, apoštol Ján, podáva Márii eucharistiu a hovorí:

*Tak moc je v Tobě přítomen,
že když jsem lámal chléb v rozechvělých prstech,
abych ho podal Matce –
zarazil jsem se ohromen,
neboť jsem celou pravdu spatřil v jediné Tvé slze.¹²²*

Život s Bohom je vďaka tajomstvu vtelenia dedičstvom ľudskosti, premýšľa ďalej Wojtyła v totalitnej dobe. Boží život je pre každého človeka dôležitým dedičstvom. Zamysliac sa nad tajomstvom vtelenia, objavíme v ňom neslýchanú skutočnosť: Boha, ktorý prežil ľudský život. Tým pozdvihol ľudskú prirodzenosť (a celé stvorenie, ktorého súčasťou človek je) a spôsobil, že do života človeka bude navždy patriť Boh. Kto prijíma tajomstvo vtelenia, objaví hodnotu „ja“ vrátane miesta, daného mu v stvorení. Človek, ktorý sa pozrie na vteleného Božieho Syna, objaví, čo znamená byť človekom, objaví svoje povolanie, zmysel existencie a dôstojnosť. Tajomstvo vtelenia novým spôsobom spojilo Boha s človekom. Kresťanstvu je vlastný pohľad na človeka cez Krista. V ňom zisťujeme, že sme zo svojej prirodzenosti povolaní mať podiel na Božom živote. Pohľad na človeka cez osobu vteleného Božieho Syna nás vedie k presvedčeniu, že odňať človeku vieru v Boha znamená degradovať mu dôstojnosť – vystaviť jeho a svet vykorisťovaniu.¹²³

¹²² *Tamže*, 37.

¹²³ Porov. WOJTYŁA, Karol. *Tajemnica i człowiek*. In HENNELOWA, Józefa (ed.). *Wojtyła Karol...*, s. 28–35.

2.3. Od Schelera k civilizácii lásky stojacej na princípoch bolesti, utrpenia a smrti

Karol Wojtyła sa na začiatku päťdesiatych rokov začína zaujímať o etiku. Priviedli ho k nej stretnutia s mladými ľuďmi na študentských internátoch, pri ktorých sa bežne riešili aj morálne problémy, najmä otázky týkajúce sa partnerských vzťahov. Význam etických otázok bol posilnený spomienkami z II. svetovej vojny. Začal sa podrobne zaoberať dielom Maxa Schelera, ku ktorému ho priviedol profesor Różycki.¹²⁴ Wojtyła návrh s radosťou prijal, pretože Scheler ako fenomenológ vychádzal zo skúsenosti, na ktorú Wojtyła dával dôraz od svojho postgraduálneho štúdia. Pastoračné pôsobenie medzi mladými ľuďmi ukázalo, že obzvlášť v etike sa musí zohľadňovať aj subjektívna stránka človeka. Okrem toho Schelera i Wojtylu trápila otázka, kto je človek¹²⁵ a úpadok čností a morálnych hodnôt. Napríklad v roku 1952 píše Wojtyła na obranu čistoty dve štúdie: *Inštinkt, láska a manželstvo*¹²⁶ a *Náboženské prežívanie čistoty*.¹²⁷

V habilitačnej práci *Zhodnotenie možnosti vytvorenia kresťanskej etiky na základe systému Maxa Schelera* si Wojtyła kladie otázku, či sa Schelerova nová syntéza etiky môže stať solídnu základňou pre kresťanskú morálku. Páči sa mu, že Scheler do svojej koncepcie etiky vkladá emócie a vyhýba sa formalizmu založenému len na povinnosti, ktorý do morálky vniesol Immanuel Kant.¹²⁸ Svoj etický systém Scheler postavil na láske, ktorá pomáha objavovať objektívne morálne hodnoty v ľudských činoch. Čím

¹²⁴ Porov. WOJTYŁA, Karol. *Vstaňte, podme!*, s. 67.

¹²⁵ „Otázky: Co je člověk, jaké postavení má v jsoucnu? mě zaměstnávaly podstatněji a centrálněji, než kterákoli jiná filosofická otázka od těch dob, kdy mě filosofické vědomí prvně procitlo. Mnohaleté úsilí, jímž jsem ze všech možných stran obléhal tento problém, vyústilo od roku 1922 v práci na rozsáhlejší díle věnovaném této otázce...“ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Siedme, prepracované vydanie. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, s. 481. Max Scheler tieto vety napísal niekoľko týždňov pred svojou smrťou v predhovore k spisu *Miesto človeka v kozme*. Pôsobenie nedokončeného útleho diela však bolo nesmierne. Od jeho vydania sa datuje zrod modernej filozofickej antropológie. Porov. *Tamže*, s. 481.

¹²⁶ Porov. WOJTYŁA Karol: *Inštinkt, milość, małżeństwo*, In HENNELOWA, Józefa (ed.). *Wojtyła Karol...*, s. 36–47. Potrebu čností čistoty odôvodňuje rovnováhou, ktorá musí nastať medzi sexuálnym pudom a láskou. Samotnú lásku definuje ako obojstranné priľnutie k rozdielnosti druhého človeka. Vychádza z pozície filozofa Maxa Schelera, ktorý telesné spojenie považuje za vonkajší výraz lásky muža a ženy. Láska ako vnútorné prežívanie prináležitosti osôb vysvetľuje a zdôvodňuje ich telesné obcovanie. Zrelosť človeka spočíva v tom, že vonkajšie telesné prežívanie sa stane výrazom vnútorného prežívania. Čistota je čnosť, ktorá bráni tomu, aby bol človek využitý iba ako nástroj uspokojenia vlastných potrieb a pudov.

¹²⁷ Porov. WOJTYŁA Karol: *Religijne przeżywanie czystości*, In HENNELOWA, Józefa (ed.). *Wojtyła Karol...*, s. 51–60. Tu vyvodzuje skôr teologický než filozofický argument pre dodržiavanie sexuálnej čistoty. Tým je skutočnosť, že Boh prebýva v človeku a je súčasťou jeho vnútorného sveta. Boh sa nachádza v podstate ľudského vnútorného života. To sa musí nutne odrážať v čistote veriaceho ľudu.

¹²⁸ Porov. STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*, s. 444.

väčšiu lásku človek má k druhým ľuďom, tým viac hodnôt objavuje a stáva sa dokonalejším. Existujú ľudia, ktorí sa vďaka osvojeniu veľkého množstva hodnôt stávajú na ceste k dokonalosti veľkým vzorom. Scheler ich nazýva senzitívnymi géniami a najväčším z nich je Ježiš Kristus. Nasledovať ho znamená dospieť k pôvodnej dokonalosti, ktorá je v Biblii vyjadrená zmienkou, že človek je stvorený na Boží obraz a podobu. (Porov. Gn 1,27) Človek sa stáva natoľko osobou, nakoľko je schopný nasledovaním dospieť k dokonalosti. Navzdory tomu, že sa Wojtyłovi páči Schelerovo objavenie významu nasledovania a ľudskej osoby, ktorej dokonalosť závisí od osvojenia si morálnych hodnôt, musí Wojtyła negatívne odpovedať na otázku, ktorú si v práci kladie. Schelerov systém sa nemôže stať základňou pre kresťanskú morálku. Dôvodov je viac. Jedným je skutočnosť, že Scheler z lásky urobil len čistú emóciu. Morálka postavená iba na citoch by bola nestála a príliš subjektivistická. Wojtyła tak v habilitačnej práci vyjadruje potrebu vyvážiť fenomenológiu metafyzikou.¹²⁹

Navzdory odmietnutiu morálnej syntézy sa Wojtyła k Schelerovým myšlienkam neprestane vracat' ani po obhájení habilitačnej práce. Nadviaže na dôležitosť činu, v ktorom sa morálne hodnoty odhaľujú, a v teológii tela sa bude odvolávať na Schelerov princíp, podľa ktorého sexuálne spojenie muža a ženy musí byť vonkajším prejavom vnútorne prežívanej lásky.¹³⁰ Schelerovo dielo otvára Wojtylu pre dôkladné rozpracovanie podstaty ľudskej lásky, ktorú si zaslúži každý človek.

V roku 2009 vydaná štúdia amerického teológa a filozofa Petra J. Colosiho *John Paul II and Max Scheler on meaning of suffering* (Ján Pavol II. a Max Scheler o zmysle utrpenia) dokazuje, že Karol Wojtyła bol významne ovplyvnený akcentom, ktorý Scheler na lásku dával. V apoštolskom liste *Salvifici doloris* vydanom v období pontifikátu môžeme zreteľne vidieť, ako silne bol Wojtyła zasiahnutý Schelerovou prácou *The meaning of suffering* (Zmysel utrpenia). Scheler v nej píše o vnútornej jednote utrpenia a lásky. Už po formálnej stránke sú texty oboch autorov o utrpení podobné. Scheler aj Wojtyła napríklad porovnávajú kresťanský a nekresťanský prístup k utrpeniu¹³¹ a svoju rozpravu o utrpení začínajú analýzou biblickej knihy Jób, ktorá sa

¹²⁹ Podrobná analýza Wojtyłovej habilitačnej práce sa nachádza v: BURDA, František. *Obraz človeka...*, s. 73–91.

¹³⁰ Porov. WOJTYŁA Karol: *Instynkt, miłość, małżeństwo*, In HENNELOWA, Józefa (ed.). *Wojtyła Karol...*, s. 36–47.

¹³¹ Porov. COLOSI, Petr J. *John Paul II and Max Scheler on the meaning of suffering*. [2013-05-31]. http://www.stthomas.edu/cathstudies/logos/archives/volumes/12-3/12_3_Article.pdf, s.19. „Křesťanská odpověď se liší od té, která je dána jinými kulturními a náboženskými tradicemi, podle nichž se lidská existence považuje za jakési zlo, od něhož je třeba se osvobodit. Křesťanství

na utrpenie prestáva pozerat' ako na trest za hriech. Jej posolstvo obaja autori považujú za prelomové. Pripomeňme, že Wojtyła sa už pred zoznámením so Schelerom postavil spravodlivého Jóba venoval v divadelnej hre. Ani jeden z autorov nemá ambíciu predložiť absolútne vysvetlenie existencie utrpenia nevinného. Sú si vedomí, že utrpenie zostáva stále tajomstvom, no nemôžeme na obecnej rovine poprieť jeho súvislosť s láskou.

Scheler aj Wojtyła zastávajú tézu, že utrpenie má lásku prebúdzat'. To je vnútorný význam utrpenia, ktorý môžeme postrehnúť všade tam, kde sa ľudia v bolesti obracajú jeden na druhého. Scheler túži, aby vo svete bolo maximum lásky. Wojtyła v *Salvifici doloris* preberá túto jeho myšlienku a hovorí, že utrpenie má pomôcť ku konečnému rozkvitnutiu lásky medzi ľuďmi a k pretvoreniu spoločnosti na „civilizáciu lásky.“ Rast lásky prebieha na dvoch úrovniach:

- v trpiacom
- v tých, ktorí trpiacim pomáhajú.

V obidvoch prípadoch je človek postavený pred voľbu, kým sa stať tvárou v tvár utrpeniu. Početné historické udalosti ukázali, že v konfrontácii s utrpením sa prejavila taká intenzita lásky, ktorá je v bežných podmienkach nevídaná. Zdá sa, že niektoré úrovne lásky nevzniknú bez konfrontácie s utrpením.¹³² Colosi na potvrdenie tejto tézy, objavujúcej sa v diele Wojtyły a Schelera, predkladá modlitbu, ktorá sa našla v koncentračnom tábore v Ravensbrücku. Uvádzame ju tu ako vhodný príklad, ktorý ukáže na prepojenie lásky s utrpením:

„Pane, spomeň si nielen na mužov a ženy dobrej vôle, ale tiež na ľudí zlej vôle. Ale nespomínaj na utrpenia, ktoré nám spôsobili. Rozpomeň sa na ovocie, ktoré prinášame vďaka týmto utrpeniam: naše priateľstvo, našu pokoru, našu odvahu, našu šľachetnosť, veľkosť srdca, ktorá sa z toho všetkého zrodila, a keď príde k súdu, nech sa celé toto ovocie, ktoré sme priniesli, stane ich odpustením.“¹³³

vyznává dobro jako podstatu existence a všeho, co je; hlásá dobrotu Stvořitele a dobro stvoření.“
Salvifici doloris, čl. 7.

¹³² Porov. COLOSI, Peter J. *John Paul II and Max Scheler on the meaning of suffering*, s.21.

¹³³ Porov. *Tamže*, s. 21.

Scheler a následne aj Wojtyła tvrdia, že utrpenie vracia človeka k podstate jeho existencie. Pomáha odhaliť vznešené ľudské povolanie, totiž naplnenie života v láske.¹³⁴ Túto funkciu má utrpenie od chvíle, čo Syn Boží cez smrť na kríži ukázal lásku až do krajnosti. Spojil ju s bolesťou. Trpiaci a tí, ktorí trpiacim pomáhajú sú povolani k tomu, aby v sebe prebudili lásku a naplnili povolanie, ku ktorému boli stvorení. Scheler vo svojej reflexii utrpenia zdôrazňuje, že k prejavom lásky nepochybne patria skutky lásky a sociálna angažovanosť, no všetko toto je iba vonkajším (i keď nevyhnutným) prejavom podstaty ľudského srdca. Keď sa bohatý mladík Ježiša pýta, čo má robiť, aby získal nebeské kráľovstvo, Pán mu odporučí rozdať celý majetok. (Porov. Mk 10,17–22; Mt 19,16–22) Scheler poznamenáva, že Ježišovi nejde v príbehu o samotný problém majetku, ale o srdce mladíka. Rozdaním majetku sa stane bohatším a posúva sa k dokonalosti, pretože jeho egoizmus sa premení na dávajúcu lásku.¹³⁵ Vonkajšia pomoc môže byť koľkokrát menšia ako láska, ktorá k pomoci vedie. Scheler to vyjadruje na príklade chudobnej vdovy, ktorá síce nedala materiálne skoro nič, ale v skutočnosti bol jej čin motivovaný maximálnou láskou. Na rozdiel od modernej predstavy humanitárnej pomoci, ktorú vôbec nezaujímá osobný čin lásky človeka k človeku, ale len výkon neosobnej inštitúcie, Scheler podtrhuje vnútornú lásku.¹³⁶ Ján Pavol II. vyjadruje rovnakú myšlienku:

„Člověk se má cítit být povolán k tomu, aby v utrpení osvědčil svou lásku. Instituce mají zajisté velký význam a jsou nepostradatelné; ale žádná organizace jako taková nemůže nahradit lidské srdce a lidskou lásku, jedná-li se o kontakt s utrpením druhých.“¹³⁷

V rovnakej línii postupuje aj pápež Benedikt XVI. v encyklike *Deus caritas est*, kde zdôrazňuje, že prístup srdca pretvoreného podľa vzoru Krista môže dať núdznym oveľa viac ako iba čistá práca v nejakej charitatívnej organizácii:

„Za hranicemi toho, jak se mi ten druhý navenek jeví, vnímám jeho vnitřní očekávání projevu lásky a pozornosti, které k němu nechávám dospět nikoli pouze prostřednictvím

¹³⁴ Porov. *Salvifici doloris*, čl. 29.

¹³⁵ Porov. COLOSI, Peter J. *John Paul II and Max Scheler on the meaning of suffering*, s. 22.

¹³⁶ Porov. *Tamže*, s. 23.

¹³⁷ *Salvifici doloris*, čl. 29. Porov. COLOSI, Peter J. *John Paul II and Max Scheler on the meaning of suffering*, s. 23.

*k tomu určených organizací. (...) Já hledím Kristovými očima, a mohu dát druhém mnohem víc než to, co je navenek nezbytné. Mohu ho obdařit pohledem lásky, který tolik potřebuje.*¹³⁸

Wojtyła podobne ako Scheler vidí význam nie prvotne v dobre vykonanom vonkajšom charitatívnom diele, ale vo vnútornej dispozícii, ktorá človeka navracia k zámeru, kvôli ktorému ho Boh stvoril. (Colosi to adekvátne vyjadruje na príklade života Matky Terezy. Neobdivujeme ju hlavne pre jej vonkajšie dielo, ale kvôli pohľadu lásky, ktorým sa na svet pozerala.¹³⁹) Stať sa človekom s ľudskou tvárou, tvárou Ježiša Krista a objaviť svoju dôstojnosť, to je platforma, na ktorej Wojtyła začne vysvetľovať pravý zmysel utrpenia.

V istom slova zmysle sa utrpenie stáva užitočným. Vďaka nemu môžeme získať adekvátne predstavy o svojej existencii. Ukazuje nám pravdu o nás samých. Že sme závislí na Bohu, že žijeme pre viac, než je zdravie. Človek má sklon k sebaidealizácii a práve utrpenie je princípom reality. Môžeme začať vnímať život reálne. Stávame sa pravdivejšími a slobodnejšími. Začíname sa na seba a na svet pozerat' reálnymi očami.¹⁴⁰

2.4. „Vlna priateľstva“ - poklad starostlivého Boha daný človeku

Postulátori procesu blahorečenia uvádzajú, že po strate najbližších príbuzných sa Wojtyłovo srdce otvorilo pre novú rodinu, ktorou sa stali priatelia z mladosti, kolegovia zo seminára, neskôr farníci v Niegowiciach a vo farnosti sv. Floriána, mnohí kňazi a laici.¹⁴¹ Venoval veľa času osobným stretnutiam a ku každému človeku sa snažil pristupovať individuálne. Bola to „vlna priateľstva“, ktorá sa tiahla celým Wojtyłovým životom. Zaujímalo ho, ako sa jeho priatelia majú a snažil sa s nimi udržiavať živé kontakty. Bol starostlivý, pokiaľ išlo o osobnú korešpondenciu. Spontánne vstupoval do

¹³⁸ BENEDIKT XVI. *Encyklika Deus caritas est. Bůh je láska*. Třetí, revidované vydání. Praha: Paulínky, 2006, čl. 18.

¹³⁹ Porov. COLOSI, Peter J. *John Paul II and Max Scheler on the meaning of suffering*, s. 25.

¹⁴⁰ Porov. GUILLÉN, Diego Garcia. Ohledně dějin nemoci, In *Mezinárodní katolická revue Communio* 2008, roč. 12, č. 1, s. 92–103.

¹⁴¹ Porov. ODER, Slawomir – GAETA, Saverio. *Proč svatý?...*, s. 15.

hlbokého vzťahu s každým človekom, ktorého stretol. Nechával sa informovať o zdravotnom stave chorých, vyjadroval súcit s úmrtím príbuzných a priateľov.¹⁴²

K okruhu dôverníkov patrila aj Wanda Połtawska, s ktorou sa Wojtyła prvýkrát stretol vo farnosti sv. Floriána v Krakove na začiatku päťdesiatych rokov. Toto priateľstvo je nádherným svedectvom Wojtyłovho osobného prístupu k človeku. V češtine aj slovenčine vyšiel v knižnej podobe *Denník priateľstva*.¹⁴³ Čitateľ v ňom nahliada do vzájomnej korešpondencie Połtawskej a Wojtyły, siahajúcej až k posledným dňom pontifikátu. Svedčí o zmieňovanej pápežovej vnímavosti k životu ľudí, ktorých poznal, aj o jeho pastoračnej schopnosti duchovného vedenia. Pre odhalenie duchovnej cesty, na ktorej Wojtyła našiel odpoveď na zmysel utrpenia je priateľstvo s Połtawskou cenným prameňom.

Wanda Połtawska prežila niekoľko rokov v koncentračnom tábore v Ravensbrúcku za účasť v skautskom odboji. Bola jedným z „pokusných králikov“ doktora Mengeleho, ktorý jej do morku kostí vpichoval choroboplodné baktérie. O spomienkach z koncentračného tábora píše v knihe *A bojím sa snov*.¹⁴⁴ Po návrate domov bola naplnená silným pocitom frustrácie. Síce nestratila vieru v Boha, ale nevedela pochopiť jeho existenciu v súvislosti so zlom, prežitým počas vojny. Nenachádzala v existencii Boha žiadnu útechu. Bežný život po vojne vnímala ako absurdný. Bola pochopiteľne nedôverčivá k ľuďom a začínala hľadať odpoveď na otázku, kto je človek. Môže byť človek dobrý? Ako je možné, že bol schopný strašných skutkov? Stal sa pre ňu záhadou, od ktorej nemala kľúč. Snažila sa nájsť niekoho, kto by ju pochopil a pomohol jej sprostredkovať logické vysvetlenie všetkého, čo prežila v uplynulých rokoch. Na jednej strane ju trápili pretrvávajúce spomienky na koncentračný tábor, na druhej nezniesla pohľady tých, ktorých deti sa z koncentračných táborov nikdy nevrátili a s výčitkou sa pozerali, že zrovna ona prežila. Nechájala ju ani najbližšia rodina. Z väzenia sa domov vrátila Wanda, ktorej utrpenie vzalo radosť a zmysel života. Aj pre tieto dôvody sa sťahuje do Krakova, tu začína študovať medicínu. Ani to jej nepomohlo objaviť zmysel ľudského života a nájsť odpoveď na otázku, kto je v skutočnosti človek. Neverila, že by bol niekto, kto by jej pomohol nájsť pravé svetlo. Až jej spovedník ju

¹⁴² Porov. *Tamže*, s. 19.

¹⁴³ PÓŁTAWSKA, Wanda. *Denník přátelství*. Praha: Nakladatelství Paulínky, 2011.

¹⁴⁴ Porov. PÓŁTAWSKA, Wanda. *A bojím se snů*. Praha: Nakladatelství Paulínky, 2012.

jedného dňa poslal do kostola sv. Floriána za mladým kňazom Wojtyłom, ktorý jej dáva túžobne očakávané odpovede.¹⁴⁵

Poľtawska v ňom objavuje človeka, autenticky trpiaceho za každé dieťa, ktorému bolo ublížené.¹⁴⁶ Zaujalo ju, že Wojtyła jej pri prvom osobnom rozhovore poradil, aby útechu hľadala v účasti na svätej omši, ktorá je prameňom milosti: „*Ale nikdy predtým mi to žiadny kňaz nepovedal, a to aj napriek tomu, že som sa s niektorým dohodla, že prídem, prídem za ním. Ale tento kňaz nepovedal „pod’ za mnou“, ale „chod’ na svätú omšu.*“¹⁴⁷ Wojtyła Wande poradil, o čom bol on sám presvedčený, že pomáha. V čase okupácie, keď pracoval v kameňolome a chemičke, každý deň ráno chodil na omšu do kostola redemptoristov v Krakove a pristupoval ku svätému prijímaniu. Odtiaľ čerpal silu v ťažkých časoch okupácie.¹⁴⁸ Na prežité utrpenie, ktoré mu Wanda popísala, reagoval slovami: „*To bolo za mňa.*“¹⁴⁹ Stretnutie s Wandou nepovažoval za náhodu. Aj jej obeť počas vojny prispela k dobru, ktorým bolo Wojtyłovo kňazské povolanie. Obete nevinne trpiacich môžeme v živote budúceho pápeža pozorovať často.

V roku 1962 bola Poľtawskej diagnostikovaná rakovina. V denníku popisuje strach z utrpenia a invalidity. Človek, ktorý denník číta, má možnosť nahliadnuť do psychológie bolesti aj pastoračnej múdrosti Karola Wojtyły. Na otázku, či má právo prosiť Boha o zdravie, keď na ňu dopustil bolesť a chorobu, biskup odpovedá:

„*Chcel by som, ako som toho len schopný, zmobilizovať ťa do boja o tvoje zdravie a o tvoj život. Čo píšem, plynie z modlitby. Povinnosť boja o život a zdravie nie je v nijakom rozpore s odovzdaním sa Bohu. Ak sa vyčerpajú všetky prostriedky pre zdravie, vtedy bude tvoj postoj (zmierenia s chorobou) aktuálny. Skôr nie, je to priamo v protiklade s Božou vôľou. Prosím ťa pri všetkom, pri čom ťa môžem prosiť, aby si k celej veci takto pristupovala.*“¹⁵⁰

Wande doporučil, aby o rakovine čo najskôr informovala manžela. Keby totiž o nej nevedel, ublížila by mu. Hneď na to Wojtyła napísal pátrovi Piovi z Pietrelciny, aby sa

¹⁴⁵ Porov. PÓŁTAWSKA, Wanda. *Denník přátelství*, s. 25–39.

¹⁴⁶ Porov. *Tamže*, s. 42.

¹⁴⁷ Porov. *Tamže*, s. 41.

¹⁴⁸ Porov. BONIECKI, Adam. *The making of...*, s. 85. Kardinál Wojtyła to priznáva pri príležitosti návštevy kostola redemptoristov 11. 10. 1972.

¹⁴⁹ Porov. PÓŁTAWSKA, Wanda. *Denník přátelství*, s. 44.

¹⁵⁰ Porov. *Tamže*, s. 74–75.

za Wandu prihovobil. Nakoniec bola uzdravená. Je si vedomá, že celý život patrí Bohu. Telo toľko ponižované v koncentračnom tábore má vzácnu hodnotu.¹⁵¹

Wanda si na bolesť sťažuje niekoľkokrát. Po vzájomnej korešpondencii s Wojtyłom chápe, že to, čo prežíva má zmysel: „*Ked' aj napriek dnešnej bolesti vstanem, tak preto, že mám na pamäti Božie utrpenie a nádej, že snád' je moja bolesť trochu účastná v Božej, vo tvojej vízii Lásky.*“¹⁵² Wojtyła utrpenie spája s Láskou Boha a tajomstvom utrpenia Ježiša Krista. Boh premieňa Ježišovo utrpenie na víťazstvo – priestor obety za druhých. Vložil do neho lásku. Wanda vo svojom utrpení objavuje Kristovo utrpenie, ktoré sa stáva obetou za svet. Na spoločných výletoch po horách spolu s Wojtyłom rozjímajú nad utrpením Ježiša a nad jeho opustenosťou v Getsemanskej záhrade. Wanda bola svedkom ako ju osobne vrátane rodiny Wojtyła nabádal, že je potrebné v Getsemanskej záhrade nahradiť spiacich apoštolov.¹⁵³ Trpiaci pomáha niest' Kristove utrpenia za druhých. Utrpenia majú charakter spoločného pokladu. Obohacujú ľudstvo a predovšetkým cirkev. Wojtyła si je vedomý daru, ktorý pre neho malo Wandino utrpenie a na druhej strane vidí, že aj on sám sa má stať darom pre Wandu a všetkých, ktorých mu Pán posielala do cesty:

*„...som presvedčený, že Boh mi ťa dal, aby som trochu „vyrovnal“ to, čo si tam vytrpela. Myslel som si: trpela za mňa. Mňa Boh tejto skúšky ušetril, pretože tam bola ona...“*¹⁵⁴

Wojtyła v radách ponúka, čo mal možnosť objaviť ešte počas mladosti v poľskej romantickej literatúre, v karmelitánskej mystike a počas štúdia teológie. Utrpenie sa tajomným spôsobom stretáva s láskou. Wanda v denníku napíše, že kríž nie je iba bolesť, ale tiež sila lásky. Trpiaci môže svoje utrpenie za niekoho obetovať – teda vložiť lásku do stavu utrpenia, ktoré si Boh nepraje. To isté robí Ježiš.¹⁵⁵ Láska si nepraje zlo, nechce utrpenie, napíše Wojtyła Wande. Utrpenie je dôsledkom hriechu. Ale láska získava z utrpenia dobro a spásu. Kristovo tajomstvo.¹⁵⁶

¹⁵¹ Porov. *Tamže*, s. 81–82.

¹⁵² Porov. *Tamže*, s. 222.

¹⁵³ Porov. *Tamže*, s. 429.

¹⁵⁴ Porov. *Tamže*, s. 407.

¹⁵⁵ Porov. *Tamže*, s. 429.

¹⁵⁶ Porov. *Tamže*, s. 543.

2.5. Biskupská služba

Po napísaní a obhájení habilitačnej práce o Maxovi Schelerovi sa Karol Wojtyła stal vedúcim katedry etiky na teologickej fakulte v Lubline (1956). Ako vyučujúci vedie so študentami dialóg v kurze *Úvod do etiky*.¹⁵⁷ Naďalej pokračuje v stretávaní s členmi Środowiska a od roku 1953 s mladými každé leto podniká výlety do hôr. Pri jednom z týchto výletov bol v roku 1958 vymenovaný za pomocného krakovského biskupa. Mal 38 rokov. Wojtyła začal biskupskú službu v duchu slov, ktoré predniesol deň pred konsekráciou v roku 1946 kardinál Stefan Wyszyński: „*Biskupstvo má v sebe čosi z kríža, preto cirkev dáva biskupovi na ramená kríž. Na kríži treba odumrieť, bez toho niet plnosti kňazstva. Brať na seba kríž nie je ľahké, hoc by bol aj zo zlata a vysádzaný drahokamami.*“¹⁵⁸ Po rokoch Wyszyński dodal: „*Biskup má povinnosť konať nielen slovami, liturgickou službou, ale aj obetou utrpenia.*“ Vyrieknuté slová sú podopreté osobnou skúsenosťou. Tri roky bol väznený komunistickou diktatúrou, pretože nezmlkol pred nepriateľmi. Riadil sa zásadou, že kto pred nepriateľmi mlčí, podnecuje ich opovážlivosť. Pre Wojtyłu bol Wyszyński inšpiráciou a príkladom. Uvedomoval si, že v biskupskej službe musí vydávať svedectvo pravde aj za cenu prenasledovania, ba dokonca krvi, ako to urobil mučeník svätý Stanislav. Sú záležitosti, pri ktorých nie je možný kompromis.¹⁵⁹ Keď sa ako pápež o štyridsaťpäť rokov neskôr zamýšľal nad poslaním biskupskej služby, napísal: „*Nikdy si svoj biskupský kríž nedávam ľahostajne. To gesto vždy sprevádza modlitba. Vyše štyridsaťpäť rokov je na mojej hrudi, na srdci. Milovať kríž znamená milovať obetu.*“¹⁶⁰

Pri inaugurácii za krakovského arcibiskupa v roku 1964 ho v príhovore silne motivovala slabosť kríža. Stojac na prahu biskupského poslania vedel, že dielo, ku ktorému bol povoláný, bude dielo, v ktorom chce Ježiš Kristus mocnejšie a hlbšie potvrdiť pravdu o láske premieňajúcu slabosť v silu. Biskupská služba je stretnutím s obrovskou božou láskou, ktorá priviedla Božieho Syna k vteleniu a k smrti na kríži. Wojtyła dúfal, že túto milosť Pán použije aj v jeho prípade. Do diela, ku ktorému bol povolaný, sa púšťa so slabými dľaňami, ohraničenou ľudskou myslou a obmedzeným

¹⁵⁷ Porov. WEIGEL, George. *Svěddek naděje...*, s. 141–142.

¹⁵⁸ JÁN PAVOL II. *Vstaňte, podme!*, s. 127.

¹⁵⁹ Porov. *Tamže*, s. 128.

¹⁶⁰ Porov. *Tamže*, s. 131.

srdcom a jedine božia milosť mu môže pomôcť úspešne zvládnuť úlohy, ktoré pred ním stáli.¹⁶¹

2.5.1. Definovanie pravej lásky

Hneď na prvé vianočné sviatky v biskupskej službe Wojtyła ukázal, čo bude centrom jeho záujmu v nasledujúcich rokoch: dôstojnosť človeka. Na Slávnosť Narodenia Pána predstavil úvahu, v ktorej si položil otázku, čo je úlohou cirkvi. Má priviesť človeka k plnosti bytia, a to je možné jedine vtedy, keď vstúpi do vzťahu s Bohom. Advent pripravujúci na vianočné sviatky je dobou, v ktorej si človek uvedomuje, že je závislý na Bohu. Hriech síce narušil vzťah človeka a Stvoriteľa, ale nezničil. Túžba po Bohu v duši človeka ostala a premenila sa na túžbu po Vykupiteľovi. V tajomstve vtelenia sa do úzkeho vzťahu dostáva to, čo je božie, s tým, čo je ľudské. Úlohou cirkvi je šíriť vedomie vzťahu k Bohu a vzbudiť v ľuďoch potrebu po Bohu. S tým súvisí otázka stavu ľudskej duše, na ktorý cirkev poukazuje. Musí to robiť nie ako boj voči svetu, ale ako boj „za svet.“ Cirkev bojuje za hĺbku človeka. Chce, aby človek o sebe a o stvorenom bytí vyznal celú pravdu. Spočíva v priznaní faktu, že sme boli stvorení a musíme čeliť svojej nedostatočnosti a morálnej nedokonalosti. Nesmie ísť o priznanie, že Boha nepotrebujeme, ale naopak. Cirkev nie je proti pokroku. Je proti ateizácii ľudstva. Keď sa zo života odstráni vzťah k Bohu, začína sa vykorisťovanie a degradácia, ako to Wojtyła vyjadril už skôr.¹⁶² Vláda Krista sa začala realizáciou tajomstva vtelenia a vykúpenia. Vtedy Boh nanovo vstupuje do potrieb človeka a ponúka víťazné vyriešenie každej drámy ľudského života.¹⁶³

Obhajobu podstaty pravej lásky predložil v ucelenej a na svoju dobu odvážnej knihe *Milosť i odpowiedzialność* (Láska a zodpovednosť). Bola to prvá moderná publikácia napísaná o ľudskej sexualite.¹⁶⁴

¹⁶¹ Porov. WOJTYŁA, Karol. *Kazanie arcybiskupa Wojtyły w Katedrze Wawelskiej*, In HENNELOWA, Józefa (ed.). *Wojtyła Karol...*, s. 217-220.

¹⁶² WOJTYŁA, Karol: *Boże narodzenie 1958*, In HENNELOWA, Józefa (ed.). *Wojtyła Karol...*, s. 67-74.

¹⁶³ Porov. WOJTYŁA, Karol. *Rozważania o królestwie*. In HENNELOWA, Józefa (ed.). *Wojtyła Karol...*, s. 95-100.

¹⁶⁴ Keď bol v roku 1965 vydaný francúzsky preklad, Henri de Lubac dôrazne nabádal, že piata kapitola, *Sexuológia a morálka*, musí v diele zostať. Táto skutočnosť len potvrdila, že Wojtyłova kniha musela v tej dobe vyvolať aj rozporuplné reakcie. Porov. WEIGEL, George. *Svědék naděje...*, s. 147.

Wojtyła vychádza z osoby, ktorá je základným dobrom. Jediným možným vzťahom k osobe je láska na mieru osoby. Zdôrazňuje odlišnosť človeka od zvierat. Prejavuje sa schopnosťou konštituovať bytie prostredníctvom slobodnej vôle. Z toho pramení pravidlo, že žiadneho človeka nemôžeme degradovať iba na nástroj alebo prostriedok. Osoba má schopnosť komunikovať so svetom aj s Bohom. Cez vzťah, ktorý dokáže tvoriť, poznáva svoju individualitu. Rodí sa vo vzťahu ja-ty. Keby nebolo „ty“, nemôžeme hovoriť o osobe. Na rovine osoby sa človek podobá Bohu. Vzťahy v Trojici sa uskutočňujú láskou, a tak to má fungovať aj medzi ľuďmi. Ľudská osoba sa plne uskutočňuje v láske.¹⁶⁵ Aká láska prináleží ľudskej osobe? Láska „agapé.“ Teda tá, ktorá dáva. Človek sa plne realizuje, keď vychádza zo seba a stáva sa pre druhého darom.¹⁶⁶

Hlavnú myšlienku práce *Láska a zodpovednosť* o ľudskej osobe povolanej k darovaniu rozvinul Wojtyła v divadelnej hre *Pred zlatníckym obchodom*. Je sondou do života troch manželských párov. Ukazuje, že láska a vernosť sa nemôžu zúžiť len na emócie, ale musia sa stať skutkom. Láska má rozmery večnosti, súvisí s Bohom:

*Láska není dobrodružství. Má příchut' celého člověka. Má jeho specifickou váhu. A váhu celého osudu. Nemůže to být jen chvíle. Prochází jí věčnost člověka. Proto má rozměry boží. Neboť jedině On je věčnost.*¹⁶⁷

V hre vystupuje zlatník, ktorý predstavuje Boha a na váhe neváži len prstene, ale s nimi i celého človeka. Prstene pripomínajú lásku, ktorá robí človeka človekom:

*Zlatník se nám dlouho díval do očí.
Když naposledy zkoušel ušlechtilý kov,
vyslovoval hluboké myšlenky, které mi podivně utkvěly v paměti.
Váha těch zlatých prstenu
– říkal – to není váha kovu,
nýbrž vlastní váha člověka,
každého z vás zvlášť,
i obou dohromady.*

¹⁶⁵ Porov. BURDA, František. *Obraz člověka...*, s. 93–97.

¹⁶⁶ Porov. *Tamže*, s. 98–108.

¹⁶⁷ WOJTYŁA, Karol. *Píseň o třpytu vody. Verše a scénická meditace Jana Pavla II.*, s. 54.

Láska určuje váhu prsteňa a veľkosť ľudskej bytosti. Keď chce Anna túžiaca po rozvođe predať v zlatníctve snubný prsteň, nepodarí sa jej to:

*Zlatník si prohlédl práci, dlouho vážil
prsten v ruce a díval
se mi do očí. Chvíli četl
datum naší svatby
napsané uvnitř prstenu.
Znovu se mi podíval do očí a položil prsten na váhu...
Potom řekl: „Ten prsten neváží vůbec nic,
váha pořád ukazuje nulu,
nemůžu z ní dostat ani jediný miligram.
Váš manžel je zřejmě naživu –
pak žádný jednotlivý snubní prsten
nic neváží – váží jen oba dohromady.
Moje zlatnická váha
se vyznačuje tím,
že neváží kov,
nýbrž celé lidské bytí a osud.“¹⁶⁸*

Wojtyła vyjadruje dôsledky, ktoré má nedostatok pravej lásky. Stávajú sa puklinou a v hre zasahujú nielen rozhádaných manželov, ale ohrozujú aj deti. Trhlina spôsobená nedostatkom lásky prináša bolesť:

*Byla jsem matkou. Ve vedlejším pokojíku
usínaly každý večer naše děti,
nejstarší Marek, Monika a Jan.
V dětském pokoji bylo ticho
– ta puklina naší lásky
nepřešla dosud do duší dětí,
i když já už ji cítila tak bolestně.¹⁶⁹*

¹⁶⁸ Tamže, s. 47.

¹⁶⁹ Tamže, s. 44.

Vrcholom filozofického a teologického myslenia počas biskupskej služby bola práca *Osoba a czyn* (Osoba a čin), podporená začínajúcou reformou v cirkvi. Našla svoje plné vyjadrenie v „aggiornamentu“ II. vatikánskeho koncilu. Toto dielo je prirodzeným pokračovaním štúdie *Láska a zodpovednosť*. Človek je Wojtylovým jazykom predmetom úžasu a nesmieme dopustiť, aby pohľad na neho zovšednel.¹⁷⁰ Všíma si samotu ako originálny prostriedok k sebaepochopeniu a uvedomeniu si vlastnej individuality jednotlivca v jeho odlišnosti od ostatného stvorenstva. Samota sama o sebe nestačí. Dôležité je „ty“ druhého – totiž druhá osoba, ktorá jediná je schopná ponúknuť kompletnú odpoveď na to, kým je ono „ja“. V spise prehľbuje vzťahovosť osoby a jej dialogický rozmer.¹⁷¹ Rovnakú problematiku rieši aj v súbore zamyslení *Úvahy o otcovstve*. „Hlavná myšlienka tkvie v porovnaní Adama a Krista. Pokiaľ prvý sa bál rizika lásky kvôli hroziacemu utrpeniu zo vzťahu, druhý si je od začiatku vedomý, že nie je „svoj“, ale že patrí Bohu. Z toho vyplýva ochota a schopnosť vstupovať do medziľudských vzájomných vzťahov, ktoré sú prejavom človeka ako osoby. Samotu Adama využíva v rozsiahlom súbore katechéz *Teológia tela*, aby vysvetlil stvorenie Evy a dal tak odpoveď celému človeku na to, kým je a má byť. Vzťahovou bytosťou – darom pre druhého.¹⁷²

2.5.2. Druhý vatikánsky koncil a pastoračná činnosť biskupa Wojtyły

Karol Wojtyła prichádza na koncil s dostatočným rozhľadom, pokiaľ ide o situáciu teológie v Európe ako sme napísali na začiatku tejto kapitoly. Je presvedčený, že laici musia byť do činnosti cirkvi aktívne zapojení. Revolúcia laikov v cirkvi je návratom k prameňom, neznamená boj proti kléru.¹⁷³ Aj preto na koncile v súvislosti s prácou na dokumente *Gaudium et Spes* predniesol:

„Je nutné vyhnúť sa cirkevnej morálke, „ktorá iba narieka nad zúfalým stavom sveta“, ale tiež všetkým formám autoritárskej reči. Dokument musí odrážať odhodlanie

¹⁷⁰ Porov. BURDA, František. *Obraz člověka...*, s. 120.

¹⁷¹ Vid' podrobnú štúdiu In BURDA, František. *Obraz člověka...*, s. 119–160.

¹⁷² Porov. JAN PAVEL II. *Teologie těla. Katecheze Jana Pavla II. o lidské lásce podle Božího plánu*. Tretie, rozšírené vydanie. Praha: Paulinky, 2006, s. 42.

¹⁷³ Porov. WOJTYŁA, Karol. *Mysli o laikacie*. In HENNELOWA, Józefa (ed.). *Wojtyła Karol...*, s. 103–104.

dialógu so svetom... Cirkev má pre dnešnú dobu návrh, a ten je treba svetu sprostredkovať nie „moralizovaním“, ale „silou argumentov.“¹⁷⁴

Neváhal vyčítať, že pri príprave koncilového dokumentu *Gaudium et Spes* sa vôbec nebrali v úvahu názory sveta: „*V texte, ktorý nám bol predložený sa nijako neodkazuje na odpovede, ktoré nám ponúka dnešný svet, ani sa v ňom nijako nediskutuje o problémoch, ktoré kvôli tomuto konfliktu vznikajú.*“¹⁷⁵

Z koncilu si Wojtyła odniesol silné vedomie cirkvi. Pri mnohých príležitostiach vyzýval veriacich, aby svoje utrpenia a obety prinášali za cirkev a koncil. Práve na obetách a utrpeniach ľudí celý koncil stojí, píše v jednom z pastierskych listov.¹⁷⁶ Pochopenie cirkvi ako spoločenstva dokazuje prejav pri inaugurácii za krakovského arcibiskupa v roku 1964 na prahu wawelskej katedrály. Vtedy vyhlasuje, že je to cirkev, ktorá ho porodila ako kňaza a biskupa, preto sa v službe zaväzuje, že sa s veľkou starostlivosťou bude usilovať o zhromažďovanie a zjednocovanie všetkého, čo každý člen krakovskej cirkvi prináša ako bohatstvo pre spoločné dobro všetkých.¹⁷⁷ Na inom mieste píše:

„Pomyslime na to, čo lepšieho môžeme dať cirkvi – to znamená Kristovi samotnému v jeho Mystickom Tele – ako svedomitú starosť o duše naše i blízkych. Cirkev predsa ako Kristovo Mystické Telo potrebuje náš dar, našu duchovnú obeť. Každý z nás nesmie zostať len pri prijímaní z diela vykúpenia, ale tiež pri dopĺňaní diela vykúpenia, ktoré sa predlžuje v cirkvi.“¹⁷⁸

Krakovská arcidiecéza sa po II. vatikánskom koncile stala miestom snahy o okamžitú realizáciu záverov II. vatikánskeho koncilu. Krokom k úspešnému docieleniu týchto záverov bolo zvolanie Krakovskej synody. Arcibiskup Wojtyła založil v roku 1965 v metropolitnej kúrii Oddelenie pastoračnej starostlivosti o potrebných a 7. mája oznámil, že každý rok bude krakovská arcidiecéza sláviť deň chorých. Raz do roka adresoval chorým list, v ktorom ich vyzýval, aby s arcidiecézou, celou cirkvou a svetom

¹⁷⁴ Porov. WEIGEL, George. *Svědék naděje...*, s. 170.

¹⁷⁵ Porov. WEIGEL, George. *Svědék naděje...*, s. 171.

¹⁷⁶ Porov. WOJTYŁA, Karol. *List pasterski z soboru*. In HENNELOWA, Józefa (ed.). *Wojtyła Karol...*, s. 319–321.

¹⁷⁷ Porov. WOJTYŁA, Karol. *Kazanie arcybiskupa Wojtyły w katedrze wawelskiej*. In HENNELOWA, Józefa (ed.). *Wojtyła Karol...*, s. 216–220.

¹⁷⁸ Porov. WOJTYŁA, Karol. *List wielkopostny ks. biskupa Wojtyły*. In HENNELOWA, Józefa (ed.). *Wojtyła Karol...*, s. 300–303.

zdieľali osobné utrpenia a ťažkosti.¹⁷⁹ Pokiaľ sa našli chorí, ktorí nemohli prísť do kostola na slávenie eucharistie, navštevoval ich doma, v nemocniciach a asistenčných centrách, kde nepovzbudzoval iba ich, ale aj lekárov a zdravotnícky personál.¹⁸⁰ V Krakove a v troch provinčných oblastiach boli zriadené pastoračné centrá pre hluchonemých. Wojtyła tam nie raz kázal a jeho slová boli prekladané do znakovkej reči.¹⁸¹ S rozličnými iniciatívami, medzi ktoré napríklad patrili aj duchovné cvičenia pre chorých, mu pomáhali laici, napr. Hanna Chrzanowska.¹⁸² V roku 1969 spolu s Wandou Połtawskou zakladá *Inštitút starostlivosti o rodinu*. Zmyslom inštitútu bola príprava snúbencov a mládeže na manželstvo.¹⁸³ Arcibiskupovi ležali na srdci aj opustené matky s deťmi. V roku 1974, aj napriek kritike, založil pre ne dom a požiadal sestry Svätej nazaretskej rodiny, aby sa o ne starali.¹⁸⁴ Pastoračiu viedol v duchu personalizmu: „Každý človek je individuum, a preto nikdy nemôžeme a priori naprogramovať postoj, ktorý by bol správny vo vzťahu ku všetkým, ale v istom zmysle ho musíme vytvárať vždy od začiatku.“¹⁸⁵ Vypracoval si dokonca vlastný spôsob vizitovania farností, pri ktorom nikdy nechýbala návšteva chorých:

„Vždy som cítil, že trpiace osoby tvoria základný pilier v živote Cirkvi. Pamätám si, že pri prvých kontaktoch ma chorí oberali o odvahu. Potreboval som hodne odvahy, aby som sa postavil pred trpiaceho človeka a vnikol do jeho fyzickej a duchovnej bolesti, aby ma neovládli rozpaky a aby som prejavil aspoň kúštik láskyplného súcitu. Hlboký zmysel tajomstva ľudského utrpenia sa mi odhalil až neskôr. V slabosti chorých som vždy videl čoraz väčšmi sa zjavujúcu silu - silu milosrdenstva. Chorí akosi provokujú „milosrdenstvo.“ Svojou modlitbou a obetami nielen vyprosujú milosrdenstvo, ale vytvárajú aj „priestor pre milosrdenstvo“, alebo skôr „otvárajú priestor“ milosrdenstvu. Svojou chorobou a utrpením vyzývajú na skutky milosrdenstva to prinášalo dobré výsledky.“¹⁸⁶

Nesmieme zabúdať na to, že tieto aktivity nebolo tak jednoduché realizovať. Wojtyła musel i naďalej čeliť totalitaristickému režimu, ktorý sa snažil vplyv cirkvi v národe

¹⁷⁹ Porov. WEIGEL, George. *Svedek naděje...*, s. 202.

¹⁸⁰ Porov. ODER, Slawomir – GAETA, Saverio. *Proč svatý?...*, s. 52.

¹⁸¹ Porov. SZULC, Tad. *Jan Pavel II. Životopis*. Praha: Tok, 1995, s. 189–190.

¹⁸² Porov. JÁN PAVOL II. *Vstaňte, podme!*, s. 76.

¹⁸³ Porov. WEIGEL, George. *Svedek naděje...*, s. 201–202.

¹⁸⁴ Porov. ODER, Slawomir – GAETA, Saverio. *Proč svatý?...*, s. 54–55.

¹⁸⁵ JÁN PAVOL II. *Vstaňte, podme!*, s. 49.

¹⁸⁶ *Tamže*, s. 54.

eliminovať. Keď Poľská biskupská konferencia poslala po koncile nemeckým biskupom list zmierenia, v ktorom vyjadrovala: „*Odpúšťame a prosíme o odpustenie*,“ poľská vláda vyvolala ďalšie represie voči cirkvi a zablokovala cestu pápeža Pavla VI. do Poľska pri príležitosti osláv tisícročia kresťanskej viery, na ktoré sa cirkev pripravovala desať rokov. Na Wojtyłu kvôli tomuto aktu zmierenia útočili listom pracovníci továrne Solvay.¹⁸⁷ Štát zrušil podporu všetkých cirkevných charitatívnych organizácií, a preto Wojtyła po koncile nariadil zakladať farské charity.¹⁸⁸ Nedal sa zastrašiť štátnou mocou. Frontálnemu útoku sa vyhýbal a bojoval na poli ľudských práv. Tak sa napríklad kostol Archa v Nowej Huti stal zvečneným symbolom náboženskej slobody. Wojtyła začal odvážne na voľnom priestranstve slúžiť omše a záujem ľudí presvedčil štát, že stavbu kostola musí schváliť, lebo v opačnom prípade by sa usvedčil z porušovania náboženskej slobody.¹⁸⁹ Reagoval na veľké sociálne problémy, ktoré vyvolali demonštrácie študentov a inteligencie v roku 1968 v Poznani a v roku 1970 v Gdaňsku (protest robotníkov skončil masakrom). V rečiach a kázaniach sa snažil demaskovať režim, ktorý nepoznal nič iné ako metódu represii a cenzúry.¹⁹⁰

Nasledovať Krista znamená stať sa svätým a II. vatikánsky koncil pripomenul, že každý je povoláný k tomu, aby svätosť dosiahol.¹⁹¹ V pastorácii Karol Wojtyła na túto pravdu kresťanskej viery neustále upozorňuje.¹⁹² Pri odhalení pamätnej dosky ku cti kňazov Rafaela Kalinowskiego a brata Alberta (Adama Chmielowskeho) uvažoval nad

¹⁸⁷ Porov. SWIDERCOSCHI, Gian Franco. *Stories of...*, s. 146.

¹⁸⁸ Porov. *Tamže*, s. 201.

¹⁸⁹ Porov. *Tamže*, s. 194.

¹⁹⁰ Porov. SWIDERCOSCHI, Gian Franco. *Stories of...*, s. 148–149. V kostole sv. Mikuláša 28.12. 1970 reagoval na protest robotníkov v Gdaňsku slovami: „...boli to tragické udalosti. Výsledkom tragédie, ktorá sa odohrala v týchto dňoch je to, že poľská krv bola preliata Poliakmi. [Skúška svedomia – právo na jedlo, právo na slobodu:]... atmosféra skutočnej slobody, neobmedzenej a neohrozenej v akomkoľvek praktickom zmysle; atmosféra vnútornej slobody, slobody od strachu, čo ma postihne, keď budem konať týmto spôsobom alebo pôjdem na určité miesto, alebo sa niekde objavím. Toto sú veľmi dôležité hodnoty, ktoré prispievajú k spoločnému dobru, hodnoty, ktoré musia byť rešpektované, keď má život spoločnosti bežať náležite, v mieri.“ Porov. BONIECKI, Adam. *The making of...*, s. 415. Na polnočnej sv. omši v Bazilike františkánov v Krakove reflektoval uplynulý rok týmito slovami: „Tento rok bol, predovšetkým v závere, veľmi ťažký a bolestný pre každého z nás. Za nami sú tvrdé skúsenosti posledných niekoľkých týždňov, tých pred Vianocami. Budú zaznamenané ako krvavá stránka v análoch našich národných dejín – napísané poľskou krvou preliatou Poliakmi. (...) Táto noc má iný charakter než obvykle, a len málokto z nás môžu stráviť tento čas zabávaním sa. Namiesto toho potrebujeme pokánie, modlitbu za zomrelých a za tých, ktorí tam trpia, ďaleko od nás, v mestách na pobreží.“ Porov. BONIECKI, Adam. *The making of...*, s. 415.

¹⁹¹ Porov. LG, čl. 40.

¹⁹² Porov. napr. WOJTYŁA, Karol. *Myśli o Niepokalanym poczęciu*. In HENNELOWA, Józefa (ed.). *Wojtyła Karol...*, s. 76–81. WOJTYŁA, Karol. *Święty Józef*. In HENNELOWA, Józefa (ed.). *Wojtyła Karol...*, s. 83–90. WOJTYŁA, Karol. *Wspomnienie o Jerzym Ciesielskim*. In HENNELOWA, Józefa (ed.). *Wojtyła Karol...*, s. 108–114.

tým, že Boh každého ku svätosti vedie inou cestou.¹⁹³ Osobitný príklad svätosti vidí v osobe Maximiliána Kolbeho, ktorý bol v roku 1971 blahorečený pápežom Pavlom VI.

„Maximilán Kolbe doplnil v našich časoch to, čo je treba doplniť do plnej miery Kristových utrpení. (Porov. Kol 1,24) Cesta do slávy vedie cez doplnenie obety Krista. Cirkev má vedomie tejto cesty, vyznáva ju a učí ju ľudí. (...) Druhý vatikánsky koncil na viacerých miestach hovorí, že poslaním cirkvi je to, aby sa život človeka stal čo najviac ľudským. Či sa nestal ľudskejším život Maximiliána Kolbeho na mieste tak strašne neľudskom, akým bol koncentračný tábor v Osvienčime? Či sa nestal práve život Maximiliána Kolbeho príkladom tohto obtiažneho poslania cirkvi? Naďalej pokračuje dramatická vojna medzi dobrom a zlom, medzi svetlom a temnotou – čítame v pastorálnej konštitúcii – človek zisťuje, že je neschopný vlastnými silami zvíťaziť nad pascami zla... Ale sám Pán prišiel, aby človeka oslobodil a posilnil. Ten zvláštny príchod Pána prežila Cirkev a s ním ľudská rodina v zahynutom otcovi Maximilánovi Kolbem v bunkre v Osvienčime. V tom svetle sa nachádza konečné vyjasnenie – nielen hlboká bieda, o ktorej svedčí človek, ale tiež jeho vznešené povolanie.“¹⁹⁴

Dôležitosť povolania k svätosti neobjavil až na II. vatikánskom koncile. K svätým mal blízko vždy. Patria do kresťanského spoločenstva, v ktorom sa odohráva vzájomné obdarovanie medzi Bohom a človekom a medzi ľuďmi navzájom. Ako súčasť cirkvi oslávenej, prihovárajú sa za cirkev putujúcu.¹⁹⁵

2.5.3. Kresťan je znamenie odporu v boji za človeka

Po menovaní za kardinála (jún 1967) Karol Wojtyła veľa cestoval do Vatikánu aj do iných častí sveta. Cesty chápal ako príležitosť poznávať život iných kontinentov, a to nielen Európy, ale tiež Ázie a Oceánie. Stal sa členom rôznych rímskych dikastérií.¹⁹⁶ V roku 1976 bol pápežom Pavlom VI. požiadaný, aby pre rímsku kúriu viedol duchovné cvičenia pod pracovným názvom *Znamenie odporu*. V rozjímانيach sa opieral

¹⁹³ Porov. WOJTYŁA, Karol. *Dwaj powstańcy*. In HENNELOWA, Józefa (ed.). *Wojtyła Karol...*, s. 202–203.

¹⁹⁴ Porov. WOJTYŁA, Karol. *Znak naszej epoki*, In HENNELOWA, Józefa (ed.). *Wojtyła Karol...*, s. 243–244.

¹⁹⁵ Porov. JÁN PAVOL II. *Vstaňte, podme!*, s. 23–24.

¹⁹⁶ Bol členom troch kongregácií rímskej kúrie – pre kňazov, pre sviatosti a pre katolícke vzdelávanie. Zároveň bol konzultantom Rady pre laikov. Porov. SZULC, Tad. *Jan Pavel II. Životopis*, s. 194.

o Simeonove slová v Jeruzalemskom chráme, podľa ktorých sa týmto znamením stal Ježiš a jeho evanjelium. Pápež, biskupi, kňazi, rehoľníci a laici sú povolaní stať sa tiež znamením, ktorému sa bude odporovať.¹⁹⁷ Do exercícií Wojtyła zároveň premietol skúsenosti s popieraním ľudských práv v rodnom Poľsku a poznatky zo zahraničných ciest, kde zaregistroval silný trend odklonu od viery v Boha. Otvorený boj proti náboženstvu v krajinách s totalitaristickým režimom, či skrytá postupná ateizácia demokratickej spoločnosti na Západe spôsobená nepochopením pravej slobody majú spoločného menovateľa – snahu ľudí prerobiť Boha na svoj obraz.

Wojtyła ponúkol rímskej kúrii vlastné riešenie aktuálnej spoločenskej situácie vo svete. Musíme objaviť podstatu existencie človeka, a to je možné len vo vzťahu k Bohu. Ak má byť človek ochránený pred akýmikoľvek redukciami, musí sa v pravde pozrieť na zjavenie Božej lásky v osobe Ježiša Krista. Počas uplynulých rokov dôkladne premyslel otázku, kto je človek, a aké je jeho povolanie. Rozjímajúc pre rímsku kúriu ukázali, že bol dostatočne schopný, aby svoj liek na aktuálne problémy predstavil svetu ako pápež.

¹⁹⁷ Porov. DZIWIŚZ, Stanisław. *Život s Karolem. Vzpomínky osobního sekretáře Jana Pavla II.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, s. 33–34.

3. Pontifikát – Pápež „hovoriaci“ a „mlčiaci“

Tretia kapitola mapujúca z pohľadu predkladanej témy najdôležitejšie udalosti pontifikátu Jána Pavla II. (1978 – 2005) je prirodzeným pokračovaním jeho cesty charakterizovanej vzťahom k Bohu a ľuďom. Prakticky ju môžeme rozdeliť na dve výstižné podkapitoly: Pápež hovoriaci a Pápež mlčiaci. Obidve v sebe nesú autentické svedectvo života muža, ktorý bol symbolom viery pre mnohých, nielen veriacich ľudí. Oslovoval rečou aj autenticitou prežívaného vzťahu so svojim Pánom.

3.1. Pápež „hovoriaci“

3.1.1. „Hovoriaci“ pápež a svet

Karol Wojtyła sa stáva hlavou katolíckej cirkvi 16. októbra 1978 ako 264. pápež. Po 455 rokoch od smrti Hadriána VI. zasadá na stolec sv. Petra opäť Netalian a vôbec prvý Slovan. Na počesť predchodcu Jána Pavla I., ktorý bol vo funkcii iba 33 dní, si zvolil meno Ján Pavol II. Podľa svedectva osobného sekretára, dnes kardinála Stanislava Dziwisza, má na tom zásluhu Wojtyłov učiteľ a priateľ kardinál Wyszyński.¹⁹⁸

Pred samotným konkláve, na ktorom je zvolený za pápeža, navštevuje v nemocnici Gemelli biskupa Mária Deskura, postihnutého mozgovou príhodou. Sám po rokoch spomína, že to bol dôvod k premýšľaniu, podobne ako vtedy, keď ho kvôli kardinálskemu konzistóriu musel pri vedení kňazských duchovných cvičení zastúpiť Marian Jaworski (neskorší kardinál a ľвовský metropolita západného obradu). Cestou na exercície došlo k nešťastiu pri ktorom Jaworski prichádza o ruku.¹⁹⁹ Utrpenie blízkych priateľov tajomne sprevádzalo Wojtyłovu voľbu, čo si plne uvedomoval a neskôr, ako pápež mlčiaci, aj vytrvalo sám praktizoval.

Pri prvom požehnaní *Urbi et orbi* prednesenom 17. 10. 1978 v Sixtínskej kaplnke sa s osobnou prosbou obracia práve na chorých: „*Nehodný Petrův nástupce, který si uložil*

¹⁹⁸ Porov. DZIWIŚZ, Stanisław. *Život s Karolem...*, s. 47.

¹⁹⁹ *Tamže*, s. 45.

bedlivě zkoumat nezměrné poklady Ježíše Krista, naléhavě žádá o vaši pomoc, vaši modlitbu a oběti, a v nejhlubší pokoře vás o ně prosí. ²⁰⁰

Povzbudený blízkosťou trpiacich a chorých, ktorých pozýva k podpore pontifikátu prinášanim osobnej obete, vyslovuje v nedeľu 22. 10. 1978 v inauguračnom príhovore aj tieto myšlienky: „*Nebojte se! Otevřete, dokořán otevřete brány Kristu! Otevřete jeho spasitelné moci hranice států, ekonomických a politických zřízení, širokých oblastí kultury, civilizace a rozvoje.*“ ²⁰¹

Slová Jána Pavla II. predznamovali úsilie, ktoré ako pápež vykonal aj na poli demokracie a politiky. Keď sa stáva pápežom, cíti, že jeho milovaný poľský národ, z ktorého vykročil do slobodného sveta, zostáva aj naďalej neslobodný, vrátane ostatných komunistických krajín socialistického bloku. Vie, že nemôže a nechce byť slobodným len on. Podporuje boj za slobodu. Na pastoračných cestách (spolu ich bolo viac ako 100) sa stretáva s komunistickým svetom, liberálnou spoločnosťou, vychádza v ústrety ekumenizmu a medzináboženskému dialógu. ²⁰²

Už v apoštolskom liste *Salvifici doloris* (O kresťanskom zmysle ľudského utrpenia) z 11. februára 1984 definuje dva druhy utrpenia. Utrpenie fyzické a utrpenie morálne. Odkazujú na telesný a duchovný rozmer človeka. Aktívnym pontifikátom stojacom na pilieroch – vzťahu s Bohom a s ľuďmi dáva jasnú odpoveď na obidva prvky prítomné v ľudskom bytí. Človeku tak poodhaľuje zmysel a význam utrpenia, ktoré ako jeho osobne, tak i každého človeka sprevádzajú tajomným spôsobom už od detstva. Správne tuší, že išlo o prípravu, ktorá mu mala pomôcť pochopiť a uniesť utrpenie a bolesť sveta, pred ktoré bol v pozícii nástupcu apoštola Petra postavený ako ten, kto má človeku prinášať odpovede. Posledné chvíle života mlčiaceho pápeža sú výstižným naplnením odkazu o celkovom zmysle utrpenia, jeho hodnote a význame smrti, v ktorej máme možnosť stretnúť sa s Bohom.

Celý pontifikát bol naplnením životného hľadania Boha a človeka. Prvá encyklika *Redemptor hominis* sa stala jasným náčrtom, programovým vyhlásením, ktorým sa ako pápež riadil.

„Cirkev nemôže opustiť človeka, ktorého „osud“ - to značí vyvolenie a povolanie, narodenie a smrť, spasenie alebo zatratenie - je tak úzko a nerozlučne spojený

²⁰⁰ DZIVISZ, Stanisław – DRAŽEK, Czesław – BUZZONETTI, Renato – COMASTRI, Angelo. *Síla v slabosti Jana Pavla II.* Karmelitánské nakladatelství: Kostelní Vydří, 2006, s. 19.

²⁰¹ DZIWISZ, Stanisław. *Život s Karolem...*, s. 53.

²⁰² Porov. *Tamže*, s. 72.

s Kristom. Vzťahuje sa to na každého človeka žijúceho na tejto planéte, na tejto zemi, ktorú Stvoriteľ dal prvému človekovi, mužovi a žene, so slovami: „Podmaňte si ju.“ Vzťahuje sa to na každého človeka v jeho úplnej a neopakovateľnej skutočnosti bytia a konania, rozumu a vôle, svedomia a srdca. Človek vo svojej jedinečnej skutočnosti (pretože je „osobou“) má svoje osobné dejiny a predovšetkým svoje vlastné „dejiny duše“. V zhode s vnútornou dispozíciou svojho ducha a zároveň s toľkými rozličnými potrebami svojho tela a svojej časnej existencie človek píše tieto svoje osobné dejiny prostredníctvom početných zväzkov, stykov, situácií a spoločenských štruktúr, ktoré ho spájajú s inými ľuďmi, a to už od prvej chvíle svojho jestvovania na tejto zemi, od chvíle svojho počatia a narodenia. Prvá cesta, po ktorej musí ísť Cirkev pri plnení svojho poslania, je celý človek v celej pravde svojej existencie, svojho osobného a zároveň aj spoločenského a sociálneho bytia - v rámci svojej rodiny, v rámci toľkých rozličných spoločenských a prostredí, v rámci svojho národa alebo ľudu (ba možno ešte len rodu alebo kmeňa), v rámci celého ľudstva. Človek je prvou a hlavnou cestou Cirkvi, cestou, ktorú určil sám Kristus, cestou, ktorá bez akejkoľvek inej možnosti vedie cez tajomstvo vtelenia a vykúpenia.²⁰³

V encyklike *Evangelium vitae* zdôrazňuje dve príčiny, ktoré vedú k pesimistickému pohľadu na utrpenie. Ide o zvrátenú ideu slobody a oslabenie citlivosti voči Bohu a človeku.²⁰⁴

Láska založená nie na sebecke, ale sebadarovaní, sa musí prejavovať vzťahom ku každému človeku, no najviac ku človeku trpiacemu. Ak prvou a základnou cestou cirkvi je človek, tak to znamená, že na prvom mieste ide o človeka trpiaceho.²⁰⁵ Od celej cirkvi sa očakáva nasledovanie Krista v prinášaní novej nádeje chudobným a trpiacim.

„Cirkev chce byť blízko trpiacich, lebo ich považuje za bratov, ktorí sú predmetom osobitného záľúbenia zo strany Božského utešiteľa... Cirkev považuje vlastnú činnosť pre dobro chorých za odznak svojej lásky... Preto Cirkev vykonáva diela lásky ako svoju povinnosť a neodňateľné právo.“²⁰⁶

²⁰³ JÁN PAVOL II. *Encyklika Redemptor hominis*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1997, čl. 14.

²⁰⁴ Porov. JÁN PAVOL II. *Encyklika Evangelium vitae*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1995, čl. 2.

²⁰⁵ DZIWIŚZ, Stanisław. *Život s Karolom...*, s. 13.

²⁰⁶ Porov. JÁN PAVOL II. *Príhovor na návštevu v sanatóriu Villa Betania v Ríme 19. decembra 1982*. In *Nebojme sa pravdy. Previnenia spoločnosti a Cirkvi*, Bratislava: Lúč, 1999, s. 76.

Život dosahuje vrchol, zmysel a plnosť, ak ho odovzdávame ako dar. Zmysel existencii dávame, ak nasledujeme Krista. Vtedy dokonale kraľujeme.²⁰⁷ Evanjelium života je založené na vzťahu Ježiša s každým človekom. Úprimné sebadarovanie je úlohou a miestom realizácie ľudskej slobody. Kristus je dokonalý milosrdný Samaritán. V jeho nasledovaní zostávame verní Božiemu obrazu a podobe, ktoré spočívajú v láske. Službou milosrdného Samaritána máme zároveň príležitosť objaviť ľudskú dôstojnosť v každom človeku.²⁰⁸

K otázke zla sa vytrvalo vracal najmä po atentáte zo 17. 5. 1981 spáchanom Ali Agcom, tureckým nájomným vrahom. V duchovnej závete *Pamäť a identita* reflektuje túto udalosť komentárom, ktorý sa stáva dokonalým vyjadrením učenia o bolesti, utrpení a smrti:

„Niet zla, z ktorého by Boh nemohol vyťažiť ešte väčšie dobro. Niet utrpenia, z ktorého by nemohol urobiť cestu smerujúcu k nemu. Keď Boží Syn išiel dobrovoľne trpieť a zomrieť na kríži, zobral na seba celé zlo hriechu. Utrpenie ukrižovaného Boha nie je iba druhom utrpenia, menšou či väčšou bolesťou, je neporovnateľnou mierou utrpenia. Keď Kristus trpel za nás všetkých, dal utrpeniu nový zmysel, dal mu nový rozmer, nový poriadok: poriadok lásky. Je pravda, že utrpenie vstúpilo do ľudských dejín spolu s prvotným hriechom. Hriech je „ostňom“ (porov. 1Kor 15,55 – 56), ktorý spôsobuje bolesť, ktorý smrteľne zraňuje ľudskú existenciu. No Kristovo umučenie na kríži dalo utrpeniu celkom nový zmysel, vnútorne ho pretvorilo. Zaviedlo do ľudských dejín, ktoré sú dejinami hriechu, utrpenie bez viny, prijaté výlučne z lásky. Je to utrpenie, ktoré otvára dvere nádeji na oslobodenie, na definitívne vytrhnutie „ostňa“ znepokojujúceho ľudstvo. Je to utrpenie, ktoré ho spaľuje i pohlcuje ohňom lásky a z hriechu dokáže vyťažiť mnohoraké plody dobra.“²⁰⁹

Za zmienku stojí aj pápežovo pripomenutie, že každá bolesť, každá slabosť skrýva prisľúbenie vyslobodenia, prisľúbenie radosti:

„Vzťahuje sa to na každé utrpenie vyvolané zlom. Vzťahuje sa to na obrovské sociálne a politické zlo, ktoré zmieta súčasným svetom a znepokojuje ho: zlo vojen, zlo

²⁰⁷ Porov. *Evanjelium vitae*, čl. 51.

²⁰⁸ Porov. *Tamže*, čl. 81–83.

²⁰⁹ JÁN PAVOL II. *Pamäť a identita*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2005, s. 163–164.

zotročenia jednotlivcov i národov, zlo sociálnej nespravodlivosti, zlo pošliapavania ľudskej dôstojnosti, zlo rasovej i náboženskej diskriminácie, zlo násilia, zlo terorizmu, zlo mučenia a zlo zbrojenia. Toto utrpenie je vo svete aj preto, aby v nás uvoľnilo lásku, hojný a nezištný dar vlastného ja v prospech tých, ktorých utrpenie zasiahlo. V láske, ktorá pramení z Kristovho srdca, je nádej budúcnosti sveta. Kristus je Vykupiteľ sveta: „A jeho ranami sme uzdravení.“ (Iz 53, 5).²¹⁰

Uvedený úryvok z duchovného testamentu Jána Pavla II. bol implicitne prítomný vo viac ako stovke jeho pastoračných ciest (104 ciest mimo Taliansko), v 14 encyklikách, desiatke apoštolských listov a piatich knižných publikáciách. Za pontifikátu zorganizoval 15 biskupských synôd, vydal 15 apoštolských exhortácií a pre potreby človeka vyhlásil ako vzory na ceste k Bohu 482 svätých.²¹¹

Počas 27 rokov pôsobenia na Petrovom stolci ponúkol v mene katolíckej cirkvi niekoľko významných ospravedlnení:

- 31. októbra 1992 sa ospravedlnil za prenasledovanie talianskeho filozofa a vedca Galilea Galileiho v súdnom procese vedenom rímskou cirkvou v roku 1633.
- 9. augusta 1993 sa ospravedlnil za účasť katolíckej Cirkvi na obchode s otrokmi.
- V máji 1995 v Česku prosil o odpustenie za úlohu, ktorú cirkev zohrala v náboženskej vojne proti reformácii.
- 10. júla 1995 poslal list „všetkým ženám“ s ospravedlnením za to, že cirkev bola proti právam žien a za historické znevažovanie žien.
- 16. marca 1998 sa ospravedlnil za nečinnosť a mlčanie rímskokatolíckej cirkvi počas holokaustu.
- 18. decembra 1999 sa ospravedlnil za popravu Jána Husa v roku 1415.
- Počas verejného ospravedlnenia v jubilejnom roku 12. marca 2000 poprosil o odpustenie za hriechy katolíkov v minulosti, za násilie „na právach národnostných skupín a jednotlivcov a za opovrhovanie ich kultúrou a náboženskými tradíciami.“

²¹⁰ *Tamže*, s. 64.

²¹¹ Porov. DZIWIŚ Stanisław a kol. *Síla v slabosti Jana Pavla II.*, s. 92–93.

- 4. mája 2001 sa ospravedlnil patriarchovi Konštantínopolu za štvrtú križiacku výpravu v roku 1204.
- 22. novembra 2001 sa cez internet ospravedlnil za hrubé zaobchádzanie misionárov k domorodému obyvateľstvu v Južnom Pacifiku.²¹²

3.1.2. „Hovoriaci“ pápež a Česká republika

Osobitnou kapitolou môžu byť pre nás vzťahy Jána Pavla II. k českému národu. Osobné a priateľské väzby s mnohými kňazmi a biskupmi ešte z čias, keď nebol pápežom, pretrvali aj po nástupe do úradu.

V roku 1979 adresoval pri výročí kanonizácie sv. Jána Nepomuckého list Františkovi kardinálovi Tomáškovi:

„Je-li totiž naše touha zaměřena k dobrům nepomíjejícím, a hledíme-li na život ve světle věčnosti, vytvoříme si snáze vyrovnaný úsudek o hodnotách pozemských a naučíme se jich správně užívat. Začneme si uvědomovat stálou Boží přítomnost, a ta nás povede k mravní dokonalosti. Naše každodenní práce, proniknutá láskou a čistým úmyslem, se stane bohulibou obětí, kterou budeme dávat Bohu sebe samé.“²¹³

7. novembra 1989 absolvoval vo Vatikáne súkromnú večeru s biskupom Škarvadom a kňazom a teológom Tomášom Halíkom. Medzi rečou ich informuje o chystanom konci komunistov v Európe, k čomu osobne prispel. Unikátne svedectvo Tomáša Halíka je potvrdením pôsobenia tohto pápeža aj na poli politiky s cieľom kladenia dôrazu na dôležitosť vzťahu s Bohom, a človeka s človekom v duchu slobody.

„Když jsem hovořil o potřebě integrovat církevní práci v zemích středovýchodní Evropy, řeč se pochopitelně stočila i na politiku – byl předvečer pádu berlínské zdi a televize právě hlásila sílící demonstrace ve východním Německu. „Toto je konec komunismu, a to nejen ve východním Německu - připravte se, i vy budete velmi brzy svobodní!“ Řekl jsem si, že na tyto věci se nevztahuje papežská neomylnost, a dovolil

²¹² Porov. Porov. JÁN PAVOL II. Nebojme sa pravdy. Previnenia spoločnosti a Cirkvi. Bratislava: 1999, 89–115. Alebo: Wikipedia. JÁN PAVOL II. [3. 5. 2013].

http://sk.wikipedia.org/wiki/J%C3%A1n_Pavol_II.#Ospravedlnenia.

²¹³ Porov. Jan Pavel II. k výročí kanonizace sv. Jana Nepomuckého. Řím: P.U.G., 1979.

jsem si vyjádřit svou skepsi, že snad nastane několik let nějaké gorbačovské perestrojky. Papež se zmínil, že před krátkou dobou právě na tomto místě hovořil s Gorbačovem. Znovu však opakoval, že komunismus se brzy „rozvalí“ a naše církve by se měla na tento čas připravit.“²¹⁴

12. novembra pápež svätorečil v Ríme Anežku Českú. V príhovore povedal:

„Anežka Česká, kterou dnes s radostí vzýváme jako svatou, i když žila tak dávno před námi, měla význačný podíl na občanském a kulturním vývoji svého národa a zůstává i nám blízká pro svou křesťanskou víru a svou lásku – je vzorem odvahy a duchovní oporou mladým dívkám, které se velkoryse zasvěcují řeholnímu životu – je příkladem svatosti všem, kdo následují Krista – je povzbuzením těm, kdo chtějí žít láskou, která se dává úplně a zcela všem, bez ohledu na přehradu rasy, národnosti nebo mentality, je nebeskou ochránkyní na naší každodenní cestě plné překážek. Můžeme se k ní tedy obracet s velkou důvěrou a nadějí.“²¹⁵

Svätorečenie Anežky zohralo nespornú úlohu o niekoľko dní, keď sa v Československu začali naplno rozvíjať udalosti, ktoré poznáme pod názvom „*Nežná revolúcia*.“

Pri tretej návšteve Česka v roku 1997 predniesol v nedeľu 27. apríla Ján Pavol II. významný prejav pri ekumenickej bohoslužbe v pražskej katedrále sv. Víta:

„Při své první návštěvě před sedmi lety jsem citoval „slova plná bolesti“, která jsem na Druhém vatikánském koncilu vyslechl z úst kardinála Berana ohledně „osudu českého kněze Jana Husa“ a vyjádřil jsem přání, aby bylo „přesněji vymezeno místo, které Mistru Janu Husovi přísluší mezi reformátory církve, vedle jiných známých postav reformace. (...) Jen v lásce je možné společně prosit Boha za odpuštění a najít odvahu navzájem si odpustit nespravedlnosti a chyby minulosti, ať už byly jakkoli veliké a zavrženíhodné. Je třeba odstranit překážky, jako jsou podezření, a vzájemná

²¹⁴ JANDOUREK, Jan. *Tomáš Halík, Ptal jsem se cest (=Rozhovory)*. Praha: Portál 1997, s. 156.

²¹⁵ HARTMANN, Jan – SVOBODA, Bohumil – VAŠKO, Václav. *Kardinál Tomášek: Generál bez vojska...?*. Praha: Vyšehrad 2003, s. 144.

nedůvěra, abychom mohli vybudovat novou civilizaci lásky. A ta se rodí z naší upřímné snahy o spolupráci na šíření pravdy, naděje a lásky. ²¹⁶

3.2. Pápež „mlčiaci“

3.2.1. Prežívanie osobného utrpenia

Trpiaci človek obvykle mlčí. Dáva tým priestor tomu, v mene ktorého berie na seba bolesť a utrpenie, aby sa mu stal podobným v snahe spolupracovať na spásе sveta. V úzkom slova zmysle ide o obdobie posledného roku života pápeža. Ján Pavol II. ponúka obraz chorého a trpiaceho človeka. Stáva sa dokonalou reklamou na Božiu bolesť a utrpenie, ktoré nachádzali dovtedy odozvu v jeho teoretických úvahách a prácach. V širšom zmysle spadá pod toto označenie detstvo, kedy prichádza malý Karol o matku, neskôr v mladom veku stráca brata a otca. Strata blízkych priateľov v období vojny priniesla so sebou otázky o utrpení a smrti nevinných na ktoré hľadá odpovede. Ako pápež ich vysvetľuje v kontexte utrpenia a smrti Ježiša Krista.

V roku 1991 sa u Jána Pavla II. po prvý raz objavuje Parkinsonova choroba. Viditeľné zhoršenie nastalo pri páde v kúpeľni v roku 1993. Pápež súhlasil s liečbou, ktorá mala zmierniť príznaky ochorenia. V istom období dokonca uvažoval kvôli zhoršujúcemu sa zdravotnému stavu o abdikácii. Následne však túto myšlienku prehodnotil a podľa vyjadrenia Stanisława Dziwisza sa rozhodol zotrvať v službe Bohu tak dlho ako sa bude Pánovi páčiť.

„Doufám, že on mi pomůže rozpoznat, dokdy mám pokračovat v této službě, ke které mě povolal 16. října 1978. Prosím ho, aby mě zavolal tehdy, kdy on sám bude chtít. V životě i ve smrti náležíme Pánu... jsem v Pánu (srov. Řím 14, 8). Doufám také, že Boží milosrdenství mi dodá nezbytné síly k vykonávání petrovské služby v církvi po celou dobu, kdy mi bude dáno ji zastávat. ²¹⁷

²¹⁶ *Návštěvy Jana Pavla II. u nás. Projevy papeže a představitelů českého státu a církve.* Karmelitánské nakladatelství: Kostelní Vydří, 2007, s. 112–113.

²¹⁷ ODER, Sławomir – GAETA, Saverio. *Proč svatý?...*, s. 118.

Postupne si verejnosť zvykala na pápeža, ktorému robí spoločnosť palica, ktorú s pribúdajúcimi rokmi a stále viditeľnejšou Parkinsonovou chorobou strieda invalidný vozík. Čoraz častejšie sa na verejnosti objavuje v zúboženom stave, očividne unavený a trpiaci. Aj napriek obmedzeným možnostiam sa stále stretáva s ľuďmi, slúži omše a cestuje.²¹⁸

V roku 2000 otvára jubilejný cirkevný rok. 12. marca v bazilike sv. Petra slávi jubilejný *Deň odpustenia*. Celá cirkev vzyva Božie milosrdenstvo a ospravedľňuje sa za chyby a viny, ktorými sa kresťania poškvrnili a napľuli tak do tváre cirkvi. Päťnásobným prehlásením „Nikdy viac!“ sa cirkev zaviazala nespreneveriť viac evanjeliu a službe pravdy.²¹⁹

6. mája 2001 prekročila hlava katolíckej cirkvi prvý raz v histórii prah mešity. Bola to mešita *Omayyad* v sýrskom Damašku, v ktorej sú uchovávané ostatky sv. Jána Krstiteľa. Stanisław Dziwisz hovorí o nesmierne dôležitej stránke v dejinách náboženstva, nielen kvôli symbolickému rozmeru búrlivej minulosti, ale najmä vzhľadom na úsilie kresťanov a moslimov zabrániť ďalšiemu zneužívaniu náboženstva k ospravedľňovaniu nenávisťi alebo násilia. Obidve náboženstvá sa majú spoločne snažiť prezentovať nie vo vzájomnej opozícii, ale v spolupráci.²²⁰

Predposledná zahraničná cesta viedla v roku 2003 na Slovensko. Na pohľad nemohúci pápež len sedí a rozpráva iba s veľkými problémami. Utierajú mu sliny a podopierajú pri každom geste. U ľudí vyvoláva rozpačité reakcie. Od odsúdenia neadekvátnosti ukazovania v podstate nevládneho človeka, cez súcit až po uvedomenie si skutočnosti, že utrpenie, bolesť a smrť sú súčasťou života. Nevyhol sa im ani Ježiš a ten, kto chce byť vierohodným nasledovníkom Krista nesmie sa báť nimi prejsť. V homílii počas svätej omše v Bratislave pápež tichým hlasom šepká:

„Zdrav buď ó, kríž, nádej jediná! Pozývam vás upriamiť pohľad na kríž. On je tým „privilegovaným miestom“, na ktorom sa nám zjavila Božia láska. Na kríži sa stretá ľudská úbohosť s Božím milosrdenstvom. Adorácia tohto nekonečného milosrdenstva predstavuje jedinú cestu, ako sa človek môže otvoriť tajomstvu kríža. Kríž je osadený v zemi, akoby zakorenený v ľudskej zlobe. Ale zároveň je vztýčený do výšky, smerom k nebu, kam akoby prstom ukazoval na Božiu dobrotu. Kristov kríž je víťazstvom nad

²¹⁸ DZIWIŚZ, Stanisław. *Život s Karolem...*, s. 176–177.

²¹⁹ *Tamže*, s. 152.

²²⁰ *Tamže*, s. 170–171.

zlom, porážkou smrti, sprostredkovaním života, znovunavrátением nádeje a zvestovaním svetla. Ó crux, ave, spes unica!“²²¹

Ján Pavol II. sa na sklonku života stáva dokonalou ikonou trpiaceho Krista. Nielen autentickým ohlasovateľom, svedkom, ale aj nositeľom bolesti, utrpenia a blížiacej sa smrti. Na vlastnej koži ukazuje celému svetu – veriacim i neveriacim, že patria do života, a že čím viac sa budeme snažiť vytesniť ich, tým viac budeme trpieť. Jednému z dôverných priateľov sa zveril:

*„Napsal jsem mnoho encyklik a apoštolských listů, uvědomuji si však, že jedině prostřednictvím svého vlastního utrpení mohu opravdu dobře přizpívat k dobru lidstva. Pomysli jen na hodnotu utrpení, které je snášeno a přineseno v oběť lásce...“*²²²

Stanisław Dziwisz dosvedčuje, že smrť nebola pre pápeža žiadnym strašiakom:

*„Nikdy neměl strach ze smrti. Dokonce ani tehdy, kdy už měl před očima bránu, za níž ho čekalo setkání s Bohem. Často prosil, abychom ho odvedli do kaple, kde po dlouhý čas rozmlouval s Pánem. Když jsme ho pozorovali během modlitby, byla nám jasná slova svatého Pavla, který učil, jak je třeba snášet utrpení, aby člověk doplnil míru utrpení Kristových pro blaho jeho těla, jímž je církev.“*²²³

V auguste roku 2004 absolvuje Ján Pavol II. poslednú zahraničnú cestu. Cieľom sa stávajú francúzske Lurdy. Prefekt Kongregácie pre náuku viery Jozef Ratzinger okomentoval návštevu pre Vatikánsky rozhlas:

*„Můj osobný dojem je, že Svätý Otec si želá íst' spolu s chorými k Panne Márii, on sám trpiaci a chorý. Ranený chorobou a starobou bude sa modliť v tejto mariánskej svätyni v akte solidarity s trpiacimi. Nejde ani tak o hľadanie vonkajšieho ozdravenia ako o materskú útechu Panny Márie, z ktorej pramení vnútorná sila.“*²²⁴

²²¹ JÁN PAVOL II. *Milovanému slovenskému národu*. Bačin: Kňazský seminár, 2004, s. 42.

²²² ODER, Slawomir – GAETA, Saverio. *Proč svatý?...*, s. 157.

²²³ DZIWISZ, Stanisław. *Život s Karolem...*, s. 177.

²²⁴ Porov. Kardinál Ratzinger o návšteve pápeža v Lurdoch. (17.8. 2004) [2013-04-28].
<<http://storico.radiovaticana.org/SLO/Storico/2004-08/14055.html>>.

Pápežskú púť začal apelom na chorých a trpiacich, aby ho svojimi obeťami podporovali v službe Bohu a ľuďom. Počas inaugurácie prosil, aby do prvej rady posadili chorých. Osobitnú pozornosť im venoval v období celého pontifikátu. V rámci návštev farností i pri apoštolských cestách sa s nimi stretával. V San Franciscu zobral do rúk chlapca chorého na AIDS. V Kórei pobožkal muža trpiaceho leprou. Aj takto sa snažil pripomínať svetu postihnutému sebeckvom hodnotu, ktorú má v Božích očiach utrpenie prežívané s Kristom. Upozorňoval, že utrpenie je možné prijať bez toho, aby sme stratili niečo z ľudskej dôstojnosti.²²⁵

Lurdy sú pre neho symbolicky poslednou zastávkou. Opäť vyhľadáva chorých a trpiacich. Tentoraz ako jeden z nich prichádza, aby povzbudil. Ukázal, že aj život v utrpení má zmysel ako sa o tom presvedčil už v mladosti.

3.2.2. Pápež na ceste k Otcovi

30. januára 2005 recituje naposledy Anjel Pána. Večer 1. februára je pre respiračné problémy hospitalizovaný v nemocnici Gemelli. 10. februára sa vracia do Vatikánu. O niekoľko dní je opäť prijatý do nemocnice v ktorej zostáva do 10. marca. V stredu 30. marca, v čase generálnej audiencie, žehná naposledy tisícim pútnikov zhromaždených na námestí sv. Petra. Išlo o posledné verejné vystúpenie. Popoludní nasledujúceho dňa sa dostavila infekcia močových ciest, čo malo za následok septický šok a kolaps obehu krvi.²²⁶

Definitívny koniec nastal v sobotu v noci 2. apríla 2005, na vigíliu nedele Božieho milosrdenstva. Nechal si predčítať z evanjelia sv. Jána. V jednej chvíli sa pohľadom obrátil na prítomnú rehoľnú sestru a málo zreteľne vyslovil vetu: Dovoľte mi odísť k Pánovi. Okolo devätnástej hodiny upadol do kómy. Jeho srdce prestalo biť v noci o 21 hodine a 37 minúte. Osobný lekár skonštatoval smrť. Oznámil: Vrátil sa do Otcovho domu. Prítomní začali spievať Te Deum ako vďaku za dar života pápeža Karola Wojtylu.²²⁷

²²⁵ DZIWIŚZ, Stanisław. *Život s Karolem...*, s. 175.

²²⁶ Porov. ODER, Sławomir – GAETA, Saverio. *Proč svatý?...*, s. 170–171.

²²⁷ Porov. DZIWIŚZ, Stanisław. *Život s Karolem...*, s. 180–181.

Jozef Ratzinger, ktorý viedol pohrebné obrady 8. apríla 2005 zmapoval v homílii životnú cestu Jána Pavla II., kňaza a biskupa, ktorý sa stal pápežom. Nezabudol pripomenúť mariánsky rozmer života, ktorý ho sprevádzal celý život:

„Svatý otec našel nejčistší odraz Božího milosrdenství v Matce Boží. On, který v dětském věku ztratil maminku, o to víc pak miloval Matku Boží. Slova Ukřižovaného Krista vnímal jako adresovaná jemu osobně: „Hle, tvá matka!“ A jednal stejně jako milovaný učedník: přijal do nitra svého bytí (eis ta idia: Jan 19,27) – Totus tuus. Od matky se naučil připodobňovat se Kristu. Pro nás všechny zůstane nezapomenutelné, jak na tuto poslední velikonoční neděli svého života Svatý otec, poznamenaný utrpením, se ještě jednou a naposled vyklonil z okna Apoštolského paláce a naposled udělil požehnání „Urbi et orbi“. Můžeme si být jisti, že náš milovaný papež nyní stojí v okně Otcova domu, vidí nás a žehná. Ano, žehná nám, Svatý otec. My svěřujeme tvou drahou duši Matce Boží, tvé Matce, která tě vedla každý den a nyní tě povede do věčné slávy Svého Syna, Ježíše Krista našeho Pána. Amen.“²²⁸

Na veľkonočnú vigíliu v roku 1966 napísal Ján Pavol II. báseň. Rozhovor človeka s Človekom, Vteleným Božím slovom. Vystihuje naplnený život Karola Wojtyły. Je odpoveďou na otázky, ktoré so sebou prinášal. Symbolickou bodkou na ceste hľadačstva po ktorej smeroval od človeka k Človeku a ten ho priviedol až k Bohu:

*Teba vzývám, Človeče, teba hľadám – v ktorom
ľudske dejiny môžu nájsť svoje Telo.
Idem k tebe, nehovorím „príd“,
ale prosto „bud“,
bud' tam, kde vo veciach nevidno nijaký zápis, lež
človek bol,
bol dušou, srdcom, túžbou, utrpením i vôľou,
kde ho stravovali city a pálila najsvätejšia cudnosť –
bud' ako večný Seizmograf toho, čo je neviditeľné, no naozajstné.
(...)
Človeče, v ktorom každý človek môže nájsť najhlbší zmysel*

²²⁸ RATZINGER, Joseph. *Jan Pavel II. Můj milovaný předchůdce*. Praha: Paulínky, 2008, s. 67–68.

*a koreň svojich skutkov: zrkadlo života a smrti
zahľadené na ľudský prúd,
k tebe – Človeče – stále prechádzam cez plytkú rieku
dejín,
idem v smere každého srdca, idem v smere každej myšlienky
(dejiny – zmliaždenie myšlienok a smrť srdc).
Hľadám pre celé dejiny tvoje Telo,
hľadám tvoju hĺbku.²²⁹*

Tretia kapitola poodhaľujúca život Karola Wojtylu v úrade pápeža je naplnením prvej a druhej kapitoly cesty muža, ktorého poznal svet pod menom Ján Pavol II. Utrpenie, bolesť a smrť, ktoré prijal ako prirodzenú súčasť cesty po ktorej kráčal, stali sa mu, a cez jeho príbeh aj miliónom chorých a trpiacich na celom svete, odpoveďou o ich zmysle a nie ľahkom naplnení života. Vďaka jeho autentickosti bez falošných príkras a zbytočných póz stáva sa Wojtylov príbeh obyčajného muža, ktorý sa stal pápežom, vďačnou inšpiráciou, cennou príručkou ako vlastný život zvládnuť.

²²⁹ JÁN PAVOL II. *Pamäť a identita*, s. 150–151.

Záver

Predkladaná práca je syntézou naplneného života Karola Wojtyły cez pohľad kontextu vlastných skúseností a osobnej – osobitnej duchovnej cesty, ktorá sa stáva inšpirujúcou učiteľkou pre duchovný život nielen praktizujúceho, ale i hľadajúceho a potenciálne veriaceho človeka. Wojtylov vierohodný vzťah s Bohom, ktorý ho vracal stále a opäť znovu k človeku, dáva tušiť zmysel onej väzby. Človek v trojuholníku Božej lásky ako odpoveď na jeho vychádzanie, púť, ktorú podstupuje hľadajúci Boh. Stáva sa človekom. Berie na seba utrpenie, bolesť a smrť a vtlačá im zmysel v ľudskom chápaní. Hľadanie a naplnenie príbehu Jána Pavla II. je putovaním od Boha k človeku a od človeka k Bohu. Rovnicou, ktorá dáva odpoveď na bytostný zmysel existencie.

V prvej kapitole stojíme u zrodu malého Karola. Vidíme ho rásť a prijímať prvé rany, prvé otázky na ktoré hľadal odpovede. Strata matky v útlom veku patrí medzi ne. Otec ho vtedy berie na Kalwariu Zebrzydowsku, aby mu ukázal „novú“ matku. Modliaci sa otec je každodennou súčasťou Karolovho detstva. Tri roky po matkinej smrti umiera aj starší brat – lekár Edmund. Karolovi utkvel v pamäti obraz otca opakujúceho cestou na cintorín jednu a tú samú vetu: „*Bud' wóła twoja*“. Natrvalo sa stáva súčasťou jeho života. Pomáha mu tiež v roku 1941, keď na večnosť odchádza aj otec.

To už je mladý Karol dostatočne „podkutý“ generáciou poľských romantických autorov. Cez nich sa zoznamuje s otázkou prečo trpí poľský národ? Prečo trpí v živote nevinný? Zamilovaný do slova začína tvoriť prvé verše. Snaží sa vypísať z bolesti a utrpenia, ktoré sa mu stávajú postupne až do konca života, vernými sprievodcami a spoločníkmi pri hľadaní človeka a Boha. Mieczysław Kotlarczyk vzbudzuje u neho lásku k divadlu, ktorá po rokoch prerastá do samostatného písania. V období druhej svetovej vojny prichádzajú na svet hry *Jób* a *Jeremiáš*. Vidíme v nich autora, ktorý sa konfrontuje s prežitou osobnou bolesťou a stratou najbližších za výraznej pomoci karmelitánskej mystiky, s ktorou vstúpil do Wojtyłovej mladosti kňaz Jan Tyranowski. Zasväcuje ho do hlbkej pravdy, že Boh je mierou dobra a zla. Svätý Ján z Kríža s *Temnou nocou* pomáha prežiť stratu otca. Po nej Wojtyła obrazne nasadá na vlnu priateľstva. Priatelia sa stávajú tými, prostredníctvom ktorých cíti blízkosť Boha, starostlivosť a ochranu, ktorou ho zahŕňa.

Stojí pred ním dôležité rozhodnutie – dve cesty, ktoré symbolizujú Kotlarczyk a Tyranowski. Buď zostane v službách umenia, alebo sa vydá bližšie vnikáť do

tajomstva toho, ktorý je i jeho darcom. Ovplyvnený Adamom Chmielowskim, známym ako brat Albert, píše po vojne divadelnú hru *Brat nášho Pána*. Adam – vynikajúci maliar objavuje v tvári opitého žobraka Krista, čo ho privádza ku kňazskému povolaniu. Wojtyła citlivo predkladá prerod jedného životného povolania k druhému. Adam dozrieva v láske pre Lásku, dáva tým priestor novému Albertovi. Práve v čase, keď Karol prichádza o všetko, nasleduje smerovanie k „Nekonečnému“. Ani ako kňaz, biskup a pápež, neprestáva písať. Umenie je naďalej pre neho dôležitým základom pri hľadaní odpovedí na otázky, ktoré so sebou prináša život. Zostáva východiskovým bodom na ceste od Boha k človeku a od človeka k Bohu, tak typickej pre Wojtyłovo hľadanie a nachádzanie.

Druhá kapitola mapuje Karolove kroky smerujúce od kňazstva k pontifikátu, k rozvíjaniu teologického nadania, ktoré má možnosť prehľbovať v postgraduálnom štúdiu návratom k obľúbenému Jánovi od Kríža. Objavuje krásu a význam vnútorného prežívania, ktorého analýzou dospeje k tomu, že Boh je a musí byť súčasťou ľudského života. Dôraz na skúsenosť ho privedie od teológie sv. Tomáša Akvinského k fenomenológii. Predstaviteľ tejto školy, Max Scheler, Wojtyłu zaujme hľadaním všeobecne platných morálnych hodnôt, s popieraním ktorých je celý život konfrontovaný. Objavovanie hodnôt prebieha prostredníctvom lásky k osobám v ľudských činoch. Štúdium Schelerovho diela ho inšpiruje k tomu, aby sa dôkladne začal venovať otázke, kto je človek. Odpoveď sformuluje v diele *Láska a zodpovednosť a Osoba a čin*. Človek stvorený na Boží obraz, čo u Wojtyłu primárne znamená schopný tvoriť spoločenstvo s Bohom a ľuďmi, musí svoju existenciu realizovať prostredníctvom sebadarujúcej lásky. K tomu je nevyhnutná sloboda, ktorá je konštitutívnou ľudskou vlastnosťou, prejavujúcou sa v čine. Schelerov princíp, podľa ktorého sexuálne spojenie muža a ženy musí byť vonkajším prejavom vnútorne prežívanej lásky, sa stane pilierom, na ktorom budúci pápež postaví svoju teológiu tela. Ľudská sexualita vyjadrujúca lásku a sebadarovanie sa stáva najdokonalejším obrazom Najsvätejšej Trojice. Wojtyła od Schelera preberá myšlienku, že utrpenie je zvláštnym spôsobom prepojené s láskou. Zmysel utrpenia spočíva v prebúdzaní lásky, ktoré má vyvrcholiť v pretvorení ľudskej spoločnosti na civilizáciu lásky. Wojtyła objavuje celého človeka, ktorému ponúka aj svoju biskupskú službu a všetky pastoračné aktivity. Dôležitým nástrojom je v každom smere dialóg. Ten sa usiluje vniesť aj na Druhý vatikánsky koncil ako jeden z jeho účastníkov. Uvedomuje si, že dialóg cirkvi a sveta nemôže byť postavený na boji. Závery koncilu usilovne vnáša do diecézneho života, do

života rodín a jednotlivcov. Každého človeka vidí ako dar, v ktorom možno zazrieť Boha.

Tretia kapitola je pokračovaním zmienenej vlny priateľstva, ktorá Karola Wojtyłu sprevádza i pri nástupe do služby pápeža. Výstižne je rozdelená na dve podkapitoly: Pápež „hovoriaci“ a Pápež „mlčiaci“.

Naplnený ľudskosťou prameniaca z prežitého utrpenia a bolesti, ktoré má podporeté bohatými skúsenosťami predovšetkým poznaním karmelitánskej mystiky, hovorí Ján Pavol II. svetu o človeku ako jedinej ceste, po ktorej má kráčať cirkev. Človek v trojuholníku božej lásky sa má stať jej hlavným zdrojom záujmu. Celý človek, muž a žena vo svojej duchovnosti a telesnosti. Osobitnú pozornosť venuje chorým a trpiacim, ktorých hneď v úvode pontifikátu pozýva k spolupráci založenej na aktívnej modlitbe a osobnom prinášaní obety. Chorým a trpiacim zostáva verný až do konca. Posledná zahraničná cesta nemohúceho a bolesťou poznačeného pápeža vedie do francúzskych Lúrd – svätyne chorých a trpiacich.

S vytrvalosťou jemu vlastnou pripomína, že niet zla, ktoré by Boh nevedel využiť k ešte väčšiemu dobru. Uvedené vyjadrenie prakticky potvrdzuje, keď na sklonku osemdesiatych rokov 20. storočia, ako novodobý Jozue vovádza neslobodnú časť Európy do slobody. Nebolo mu ľahostajné žiadne pošliapavanie ľudského prenasledovania, diskriminácie a neprávosti. V mene katolíckej cirkvi sa viackrát ospravedlňuje za zlo a príkoria, ktorých sa jej členovia v celej histórii dopustili a prosí o odpustenie. Pri návšteve Českej republiky v roku 1990 a 1995 odprosuje za príkoria spôsobené predstaviteľmi cirkvi v období českej reformácie a majstra Jána Husa nazýva reformátorom cirkvi. Je pápežom, ktorý teoreticky proklamovaný dialóg vnáša do zintenzívnených vzťahov s judaizmom, islámom a neveriacimi.

Ako pápež „mlčiaci“ sa na sklonku života stáva dokonalou ikonou trpiaceho Krista. Nielen autentickým ohlasovateľom, svedkom, ale aj nositeľom bolesti, utrpenia a blížiacej sa smrti. Celému svetu – veriacim i neveriacim ukazuje, že patria do života a že čím viac sa budú snažiť vytesniť ich, tým viac budú trpieť. Sám konštatuje, že napísal veľa encyklik a apoštolských listov, vie však, že jedine cez vlastné utrpenie môže naozaj prispieť k dobru sveta. Vyzdvihuje hodnotu, ktorou je utrpenie znášané a prinášané ako obeť lásky.

Ján Pavol II. bol celoživotným hľadačom človeka. Objavoval v ňom a prostredníctvom neho Boha – začiatok a cieľ všetkých ľudí. Osobným životom dáva odpoveď na zmysel bolesti, utrpenia a smrti ako miesta prítomnosti Boha. Jeho životná

púť charakterizovaná dvojakým vzťahom k Bohu a človeku je odpoveďou na zmysel ľudského bytia. Sprítomnenie si tejto hlbokkej pravdy v živote Karola Wojtyły považujeme za aktuálny odkaz modernému svetu, pre ktorý sa môže stať civilizácia lásky ohlasovaná a budovaná Jánom Pavlom II., alternatívou k egoizmu, ktorý je vlastný modernému človeku. Wojtylov život sa v kontexte vnímania otázok bolesti, smrti a utrpenia javí ako východisko z aktuálnej krízy sveta poznamenaného orientáciou na vlastné „Ja“ zachytené v mytologickom obraze Narcisa. Wojtyła v sebe ako protipól k mladíkovi Narcisovi predkladá alternatívu, liek na osobné uzdravenie. Nejde o žiadne ľahké odpovede, ktoré by ponúkal. Jeho prežitý život sa stáva celistvou odpoveďou ako sa s ním popasovať a v konečnom dôsledku ho zvládnuť ako život ľudsky dôstojný, hodnotný a naplnený. V tom sa Wojtyła podobá Kristovi, ktorý prijal v človečenstve do života utrpenie, bolesť a smrť a dal im zmysel. Urobil z nich nástroje nielen pre vlastné poľudštenie a pochopenie, ale aj nástroje pre poľudštenie a pochopenie trpiaceho sveta a človeka v ňom. Ježišovi je Ján Pavol II. podobný aj v tom, že aktívnym spôsobom prispieval k zmierňovaniu ľudskej bolesti a utrpenia. Ježiš prichádza na svet, aby ukázal ľudskej bytosti cestu domov – k Otcovi, pomohol jej žiť, viesť a naplniť život v odkaze na niečo vyššie a lepšie k čomu všetci smeruje a tým je nebo – pretrvávajúci vzťah s Bohom.

Zoznam použitých skratiek

atď.	a tak ďalej
č.	číslo
čl.	článok
napr.	napríklad
o.	otec
porov.	porovnaj
roč.	ročník
s.	strana
sv.	svätý, svätá
tzn.	to znamená
tzv.	takzvaný

Skratky kníh Svätého Písma sú prevzaté z:

Sväté Písmo Starého i Nového Zákona. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2000, 7–8.

Zoznam literatúry

PRAMENE:

GIOVANNI PAOLO II. *Lettera al cardinale Fiorenzo Angelini per l'istituzione della Giornata mondiale del malato*. In *L` amore verso i sofferenti*. Bologna: Edizioni Dehoniane Bologna, 1993.

GIOVANNI PAOLO II. *Messaggio del papa per la I giornata mondiale del malato*, in: *L` amore verso i sofferenti*. Bologna: Edizioni Dehoniane Bologna, 1993.

GIOVANNI PAOLO II. *Udienda generale del 27 aprile 1994* In *Malati e infermi nel cuore della Chiesa*. Napoli: Chirico, 2006.

GIOVANNI PAOLO II. *Udienda generale del 15 giugno 1994*. In *Malati e infermi nel cuore della Chiesa*. Napoli: Chirico, 2006.

HENNELOWA, Józefa (ed.). *Wojtyła Karol. „Aby Chrystus się nami posługiwał“*. Druhé vydanie. Kraków: Wydawnictwo Znak, 2009.

JAN PAVEL II. *Apoštolský list o důstojnosti a povolání ženy Mulieris dignitatem*. Praha: Zvon, 1992.

JAN PAVEL II. *Apoštolský list o křesťanském smyslu lidského utrpení Salvifici doloris*. Praha: Zvon, 1995.

JAN PAVEL II. *Posynodální apoštolská adhortace Reconciliatio et paenitentia*. Praha: Zvon, 1996.

JAN PAVEL II. *Překročit práh naděje*. Praha: Tok, 1995.

JAN PAVEL II. *Teologie těla. Katecheze Jana Pavla II. o lidské lásce podle Božího plánu*. Třetí, rozšířené vydání. Praha: Paulínky, 2006.

JÁN PAVOL II. *Apoštolský list Mulieris dignitatem*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2008.

JÁN PAVOL II. *Apoštolský list Novo millennio ineunte*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2001.

JÁN PAVOL II. *Apoštolský list Salvifici doloris*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1998.

JÁN PAVOL II. *Apoštolský list Tertio millenio adveniente* (=Pápežské listy). Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1995.

JÁN PAVOL II. *Dar a tajomstvo. Päťdesiat rokov môjho kňazstva*. Bratislava: Nové mesto, 1997.

JÁN PAVOL II. *Dôstojnosť ľudskej osoby je základom spravodlivosti a mieru. Prejav na Valnom zasadnutí OSN 2. októbra 1979*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1989.

JÁN PAVOL II. *Encyklika Dives in misericordia*. Bratislava: KBS, 1993.

JÁN PAVOL II. *Encyklika Dominum et vivificantem*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1994.

JÁN PAVOL II. *Encyklika Ecclesia de eucharistia*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2003.

JÁN PAVOL II. *Encyklika Evangelium vitae*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1995.

JÁN PAVOL II. *Encyklika Fides et ratio*. Bratislava: Vydavateľstvo Don Bosco, 1998.

JÁN PAVOL II. *Encyklika Redemptor hominis*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1997.

JÁN PAVOL II. *Encyklika Redemptoris Mater – Matka Vykupiteľa*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1999.

JÁN PAVOL II. *Encyklika Veritatis splendor*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1994.

JÁN PAVOL II. *List Starším ľudom*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1999.

JÁN PAVOL II. *List z večeradla*. Bratislava: Vydavateľstvo Don Bosco, 2000.

JÁN PAVOL II. *Milovanému slovenskému národu*. Badín: Kňazský seminár, 2004.

JÁN PAVOL II. *Posynodálna apoštolská exhortácia Ecclesia in Europa*, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2004.

JÁN PAVOL II. *Vstaňte, podme!*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2004.

Nebojme sa pravdy. Previnenia spoločnosti a Cirkvi. Bratislava: Lúč, 1999.

WOJTYŁA, Karol. *Amore e responsabilità*. Genova-Milano: Casa Editrice Marietti, 2006.

WOJTYŁA, Karol. *La dottrina della fede in S. Giovanni della Croce* (=Testi a fronte). Milano: Bompiani, 2003.

WOJTYŁA, Karol. *Miłość i odpowiedzialność* (= Człowiek i moralność). Lublin: Towarzystwo naukowe katolického uniwersytetu lubelskiego, 2001.

WOJTYŁA, Karol. *Persona e atto*. (=Testi a fronte). Milano: Bompiani, 2001.

WOJTYŁA, Karol. *Píseň o třpytu vody. Verše a scénická meditace Jana Pavla II*. Praha: Univerzum, 1990.

WOJTYŁA, Karol. *Poezje i dramaty*. Prvé vydanie. Kraków: Wydawnictwo Znak, 1979.

WOJTYŁA, Karol. *Poezje Dramaty Szkice a Tryptyk Rzymski Jan Paweł II*. Kraków: Wydawnictwo Znak, 2004.

WOJTYŁA, Karol. *Prameny a ruce*. Olomouc: Velehrad, 1995.

WOJTYŁA, Karol. *Znamení odporu*. Řím: Velehrad – křesťanská akademie, 1981.

SEKUNDÁRNA LITERATÚRA:

BENEDIKT XVI. *Encyklika Deus caritas est. Bůh je láska*. Třetí, revidované vydání. Praha: Paulínky, 2006.

BENEDIKT XVI. *Encyklika Spe salvi o křesťanské naději*. Praha: Paulínky, 2008.

BORRIELLO, Luigi – CARUANA, Edmondo – DEL GENIO, Maria Rosaria – SUFFI, Nicolò (ed.). *Slovník křesťanských mystiků*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2012.

BONIECKI, Adam. *The making of the Pope of the Millenium. Kalendarium of the life of Karol Wojtyła*. Masechusetts: Marian Press, 2000.

BURDA, František. *Obraz člověka ve filosofickém světě Karola Wojtyły*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2011.

DE FIORES, Stefano – GOFFI, Tullo (ed.). *Slovník spirituality*. Karmelitánské nakladatelství: Kostelní Vydří, 1999.

Dokumenty II. vatikánského koncilu. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

DZIWIŚZ, Stanisław. *Život s Karolem. Vzpomínky osobního sekretáře Jana Pavla II*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007

DZIVISZ, Stanisław – DRAŽEK, Czesław – BUZZONETTI, Renato – COMASTRI, Angelo. *Síla v slabosti Jana Pavla II.* Karmelitánské nakladatelství: Kostelní Vydří, 2006.

ERMANNIO, ANCILLI. *Dizionario enciclopedico di spiritualità, 3 (P–Z).* Roma: Città Nuova, 1990.

FROSSARD, André. *Portrét Jana Pavla II.* Praha: Zvon, 1990.

GIBELLINI, Rosino. *Teologické směry 20. století.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011.

GOFFI, Tullo. *La spiritualità contemporanea. Storia della Spiritualita VIII,* Bologna: Edizione dehoniane, 1987.

GUILLÉN, Diego Garcia. Ohledně dějin nemoci. In *Mezinárodní katolická revue Communio* 2008, roč. 12, č. 1., s. 92–103.

HARTMANN, Jan – SVOBODA, Bohumil – VAŠKO, Václav. *Kardinál Tomášek: Generál bez vojska...?* Praha: Vyšehrad, 2003.

Il sinodo pastorale dell'archidiocesi di Cracovia 1972 – 1979, Città del Vaticano: Libreria editrice vaticana, 1985.

JANDOUREK, Jan – Tomáš Halík. *Ptal jsem se cest (=Rozhovory).* Praha: Portál 1997.

KOHUT, Pavel Vojtěch. *Co je spirituální teologie (=Malá teologie).* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.

MALIŃSKI, Mieczyslaw. *Celý tvůj.* Praha: Vyšehrad, 1990.

MASÁK, Emanuel. *K branám věčnosti. Náboženské touhy v životě a díle Julia Słowackého a Zikmunda Krasiňského.* Olomouc, 1918.

MERLIN, Guy Josef. *Učitel duchovních nocí – učitel pro naši dobu?.* In Kol. autorov. *Sv. Jan od Kříže. Učitel víry II.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1993.

MESSINA, Rosario. *Dějiny charitativní činnosti.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005.

MEZZARO, Luigi – NUOVO, Luigi. *Storia della carità.* Milano: Editoriale Jaca Book, 1999.

Návštěvy Jana Pavla II. u nás. Projevy papeže a představitelů českého státu a církve. Karmelitánské nakladatelství: Kostelní Vydří, 2007.

ODER, Slawomir – GAETA, Saverio. *Proč svatý? Zákulisí procesu blahorečení Jana Pavla II.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010.

- PACZKOWSKI, Andrzej. *Půl století dějin Polska. 1939–1989*. Praha: Academia, 2000.
- PANGRAZZI, Arnaldo. *Proč právě ja?* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997.
- PÓŁTAWSKA, Wanda. *A bojím se snů*. Praha: Nakladatelství Paulínky, 2012.
- PÓŁTAWSKA, Wanda. *Denník přátelství*. Praha: Nakladatelství Paulínky, 2011.
- POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Teologie služby*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.
- RATZINGER, Joseph. *Eschatologie – Smrt a věčný život*. Brno: Barristel & Principal, 2004.
- RATZINGER, Joseph. *Jan Pavel II. Můj milovaný předchůdce*. Praha: Paulínky, 2008.
- SKWARNICKI, Marek. *Poetycka droga papieża Wojtyły*. In WOJTYŁA, Karol. *Poezje Dramaty Szkice a Tryptyk Rzymski Jan Paweł II*. Kraków: Wydawnictwo Znak, 2004.
- SKWARNICKI, Marek. *Słowo wstępne*, In WOJTYŁA, Karol. *Poezje i dramaty*, Kraków: Wydawnictwo Znak, 1979.
- STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Siedme, prepracované vydanie. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000.
- SZULC, Tad. *Jan Pavel II. Životopis*. Praha: Tok, 1995
- SV. JAN OD KŘÍŽE. *Temná noc*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995.
- SVIDERCOSCHI, Gian Franco. *Stories of Karol. The Unknown Life of John Paul II*. Leominster: Gracewing, 2003.
- WALSH, Michael. *Jan Pavel II. Životopis*. Brno: Barrister & Principal, 1995.
- WEIGEL, George. *Svědék naděje. Autorizovaný životopis Jana Pavla II*. Praha: Nakladatelství Práh, 2005.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

COLOSI, Petr J. John Paul II and Max Scheler on the meaning of suffering. [2013-05-31]. <http://www.stthomas.edu/cathstudies/logos/archives/volumes/12-3/12_3_Article.pdf>.

GIOVANNI PAOLO II. *Angelus* 11. 2. 1979, [2013-05-03]. <http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/angelus/1979/documents/hf_jp-ii_ang_19790211_it.html>.

GIOVANNI PAOLO II. *Angelus* 29. 5. 1994. [2013-05-03]. <http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/angelus/1994/documents/hf_jp-ii_ang_19940529_it.html>.

GIOVANNI PAOLO II. *Messaggio in preparazione alla II. Giornata mondiale del malato*. [3. 5. 2013]. <http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/messages/sick/documents/hf_jp-ii_mes_08121993_world-day-of-the-sick-1994_it.html>.

GIOVANNI PAOLO II. *Messaggio in preparazione alla III. Giornata mondiale del malato*. [3. 5. 2013]. <http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/messages/sick/documents/hf_jp-ii_mes_21111994_world-day-of-the-sick-1995_it.html>.

GIOVANNI PAOLO II. *Messaggio in preparazione alla IV. Giornata mondiale del malato*. [2013-05-03]. <http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/messages/sick/documents/hf_jp-ii_mes_11101995_world-day-of-the-sick-1996_it.html>.

GIOVANNI PAOLO II. *Messaggio in preparazione alla V. Giornata mondiale del malato*. [2013-05-03]. <http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/messages/sick/documents/hf_jp-ii_mes_16101996_world-day-of-the-sick-1997_it.html>.

GIOVANNI PAOLO II. *Messaggio in preparazione alla VI. Giornata mondiale del malato*. [2013-05-03]. <http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/messages/sick/documents/hf_jp-ii_mes_29061997_world-day-of-the-sick-1998_it.html>.

GIOVANNI PAOLO II. *Messaggio in preparazione alla VII. Giornata mondiale del malato*. [2013-05-03].

<http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/messages/sick/documents/hf_jp-ii_mes_09121998_world-day-of-the-sick-1999_it.html>.

GIOVANNI PAOLO II. *Messaggio in preparazione alla VIII. Giornata mondiale del malato*. [2013-05-03].

<http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/messages/sick/documents/hf_jp-ii_mes_19990806_world-day-of-the-sick-2000_it.html>.

GIOVANNI PAOLO II. *Messaggio in preparazione alla IX. Giornata mondiale del malato*. [2013-05-03].

<http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/messages/sick/documents/hf_jp-ii_mes_20000822_world-day-of-the-sick-2001_it.html>.

GIOVANNI PAOLO II. *Messaggio in preparazione alla X. Giornata mondiale del malato*. [2013-05-03].

<http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/messages/sick/documents/hf_jp-ii_mes_20010813_world-day-of-the-sick-2002_it.html>.

GIOVANNI PAOLO II. *Messaggio di sua santità per la XI. Giornata mondiale del malato*. [2013-05-03].

<http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/messages/sick/documents/hf_jp-ii_mes_20030207_world-day-of-the-sick-2003_it.html>.

GIOVANNI PAOLO II. *Messaggio di sua santità per la XII. Giornata mondiale del malato*. [2013-05-03].

<http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/messages/sick/documents/hf_jp-ii_mes_20031203_world-day-of-the-sick-2004_it.html>.

GIOVANNI PAOLO II. *Udienza generale 7. 10. 1981*. [2013-05-03].

<http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/audiences/1981/documents/hf_jp-ii_aud_19811007_it.html>.

GIOVANNI PAOLO II. *Udienza generale 14. 10. 1981*. [2013-05-03].

<http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/audiences/1981/documents/hf_jp-ii_aud_19811014_it.html>.

GIOVANNI PAOLO II. *Udienza generale 28. 11. 1981*. [2013-05-03].

<http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/audiences/1981/documents/hf_jp-ii_aud_19811028_it.html>.

JOHN PAUL II. *Message on the fiftieth anniversary of the end of The Second World War in Europe*. (8. 5. 1995) [2013-04-28].

< http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1995/may/documents/hf_jp-ii_mes_08051995_50th-end-war-europe_en.html >.

Vatikánsky rozhlas. *Kardinál Ratzinger o návšteve pápeža v Lurdoch*. (17. 8. 2004) [2013-04-28]. < <http://storico.radiovaticana.org/SLO/Storico/2004-08/14055.html> >.

Prílohy

č. 1: Piotr Skarga, najslávnejší poľský kazateľ, zachránil pred 300 rokmi svoj národ zvlášť prostredníctvom svojich vlasteneckých kázni pred vplyvom protestantizmu a pred zánikom. Vďačný národ mu odhalil v roku 1912 v Krakove túto pamätnú dosku.